

María Pardo

BIZITZA BIZITZEN HASI

**Hazkuntzan bidelagun
0 eta 3 urte bitartean**

Sostengu diren
besoak eta bidelagun
den eskola

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

HEZKUNTZA, HIZKUNTZA POLITIKA
ETA KULTURA SAILA

ENPLEGU ETA GIZARTE
POLITIKETAKO SAILA

DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN,
POLÍTICA LINGÜÍSTICA Y CULTURA

DEPARTAMENTO DE EMPLEO
Y POLÍTICAS SOCIALES

Maria Pardo

BIZITZA BIZITZEN HASI

**Hazkuntzan bidelagun
0 eta 3 urte bitartean**

Sostengu diren
besoak eta bidelagun
den eskola

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

HEZKUNTZA, HIZKUNTZA POLITIKA
ETA KULTURA SAILA

ENPLEGU ETA GIZARTE
POLITIKETAKO SAILA

DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN,
POLÍTICA LINGÜÍSTICA Y CULTURA

DEPARTAMENTO DE EMPLEO
Y POLÍTICAS SOCIALES

Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia

Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco

Vitoria-Gasteiz, 2015

Lan honen bibliografia-erregistroa
Eusko Jaurlaritzako Liburutegi Nagusiaren katalogoan aurki daiteke:
<http://www.euskadi.net/ejgvbiblioteka>

- ARGITARALDIA:** 1.a, 2015eko ekaina
- ALE-KOPURUA:** 1.000 ale
- © Haurreskolak
- © Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa
Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Saila
Enplegu eta Gizarte Politiketako Saila
- INTERNET:** www.euskadi.eus
- ARGITARATZAILEA:** Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia
Servicio Central de Publicaciones del Gobierno Vasco
Donostia-San Sebastián, 1 – 01010 Vitoria-Gasteiz
- EGILEA:** María Pardo
- ITZULPENA:** Bitez
- INPRIMATZEA:** Gráficas Lizarra S.L.
31132 Villatuerta - Navarra
- ISBN:** 978-84-457-3369-1
- LG (Lege-gordailua):** VI-454/2015

Gurasoen maitasuna ziurtatua izateak bihurtzen du segurua haurra.

Goethe

Zuri, orri hauen inspirazio izan zaren horri.

Eskerrik asko liburu honi, eraikuntza-prozesuan zela, gainbegiratu bat, babesa eta arnasa eman diozuen guztioi. Eskerrak bereziki Maribel Carrascosari —psikologian doktore, psikologo klinikoa— eta Diego Echevarriari —zientzian doktore (neurobiologia), Goi-mailako Ikerketa Zientifikoaren Kontseiluarekin (CSIC) elkartutako Alacanteko Miguel Hernández unibertsitateko Neurozientzia Institutuko ikertzailea—. Zirriborroa arreta handiz eta jarrera eraikitzailearekin irakurtzerakoan, norberak bere lanbide-esparrutik, lagundu baitidate nire ideiak testuaren azken bertsio honetan islatzen.

Zuretzat, orri hauek irakurtzen ari zaren horrentzat.

Aurkibidea

Aurkezpena

10

LEHEN ZATIA

Sostengu diren besoak

14

1. Kontatuko dizut 15

2. Haurra jaio aurretik 16

- Jaio aurretik
- Hiru pertsona gaude honetan
- 'Hirurak' beste familia-eredu batzuetan: guraso bakarreko familia eta pachwork-familia

3. Azkenean hemen zaude 22

- Nor zara?
- Neurozientziaren laguntzarekin. Barneko mundua, bere garuna eta kanpoko munduaren garrantzia

4. Haurra eta ama: hazkuntzari buruzko zenbait ohar 26

- Interakzio afektiboak
- Lehen hilabeteak: besoak, bularra, biren arteko jolasa eta begiradak
- Pixka bat beranduago: loa, elikadura, hitzak eta negarra
- Pixoihaletik pixontzirako aldaketa
- Errutinen balioa
- Atxikimendua eta lotura afektiboa

5. Haurra eta gainerako pertsonak 40

- Ez nago bakarrik
- Jolasaren balioa
- Jaio aurretik hasi eta 3 urte bete arteko jolasa: interakzio-jolasak, jolas funtzionalak eta jolas sinbolikoa
- Jolaserako proposamen bat: jolas heuristikoa
- Zentzu-mugimenezko jolasa, beste jolas mota bat

6. Haurra eta mundu bat deskubritzeko 52

- Ikastea zer den
- Familian zer ikasten den
- Haur-eskolan zer ikasten den

1. Hurtzaindegitik eskolara	59
2. Haur-eskolara joaten den haurra	61
— Nor dator?	
— Neuroheziketa: garuna eta emozioa interakzioan	
— Garuna eta emozioa	
— Garuna, emozioa eta ikasketa	
3. Ikasten duen haurra: bere gorputza eta bere emozioa	69
— Bere buruaren ezagutza	
— Momentu oro da garrantzitsua	
4. Haurra eta gainerako pertsonak	75
— Momentu oro da garrantzitsua	
5. Zerk laguntzen dio ikasten	79
— Momentu oro da garrantzitsua	
6. Bidelagun den haur-eskola	84
— Haur-eskola eta haurraren mundu afektiboa	
— Hezkuntzarako proposamenak, haurraren nortasuna eraikitzen eta autonomia progresiboa eskuratzen laguntzen dutenak	
— Haur-eskola eta harremanen mundua. Integrazioa bere gizarte-ingurunean	
— Komunikazioa munduarekin: askotariko lengoaiak	
7. Haurreskolak, bidelagun den eskola. Dena bat da eta denok batera	92
— Haurreskolen jardura	
— Garapen kognitiboa: neokortexa, ikasteko garuna	
— Haurreskolak eta haurra ingurunearekin lotzen duten lengoaiak	
— Dena da bat	
— Denok batera	
— Dena ondo bada, nor izango da haur hori?	

HIRUGARREN ZATIA

Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean **112**

1. Haur osasuntsua **113**

2. Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean, zer da huts egiten duena? **115**

- Egokitze emozionala: atxikimendua eta lotura afektiboa
- Funtzionamendu soziala: mentalizazioa
- Ez duenean ikasten eta hori justifikatzeko arrazoi organikorik ez dagoenean

Agurra **125**

Erreferentzia bibliografikoak **126**

Aurkezpena

Askotan familiek eta hezkuntzako profesionalek zalantzak ditugu haurren garapenean eta heziketan laguntzeko moduen inguruan. Horregatik, Haurreskolak Partzuergoak (Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Sailaren mende) eta Eusko Jaurlaritzaren Enplegu eta Gizarte Politiketako Sailaren Familia Politikarako eta Gizarte Garapenerako Zuzendaritzak liburu hau familien eta profesionalen eskura jarri izan nahi du haurren hazkuntzan lagungarri izan dadin.

Inguruko hainbat estimuluk moldatzen dute haurren garuneko kable-zirkuitu potentziala. Horrek azalduko luke, haurtxo bat berari entzuteko, erantzuteko, adore emateko eta berarekin behar bezala jarduteko gai diren pertsona helduez inguratua dagoenean, haurtxoak bere potentzial genetikoa hobetuko duela; eta helduen zaintza horiek «ez daudenean», haurtxoa, fisikoki edo emozionalki, ahuldu egin daitekeela. Ondorioz, haurtxoaren hazkuntza eta garapena zailagoak dira, eta haurtxoari osasuntsu egoteko, trabarik gabe bizitzeko eta ikasteko gaitasuna murrizten zaizkio.

Neurozientziak haurtxoa barrutik nolakoa den, bere nerbio-sistema nola garatzen den eta haurtxoaren etorkizunean helduen esku-hartzeak (familia eta eskola) duen papera erakusten dizkigu. Kontuan izan behar da, zientzia-arlo honen arabera, genetikaren eta ingurumenaren arteko elkarrekinntza zuzenak baldintzatuko dituela garuna osatzeko moduak eta garun honek bizitza interpretatzeko moduak.

Psikologiaren esparruan jasotako ekarpenek haurtxoaren garapen pertsonalean eta sozialean zaintza emozionalek duten garrantzia azaltzen laguntzen dute; halaber, bai amak eta bai aitak (amaren eta aitaren figurak bezala ulertu), euren egiteko moduarekin eta haurtxoa hazteko duten ereduarekin, haurtxoari nola laguntzen dioten mundua ulertzen eta munduan kokatzen azaltzen dute.

Hemen defendatzen den esparru pedagogikoan egiten den planteamendua-ren bitartez, hezkuntza-teoriari komenigarria iruditzen zaiona hezkuntzako esku-hartzeetan gauzatu behar da, teoriaren eta praktikaren artean dagoen distantzia murrizten laguntzeko; kasu gehienetan, zailtasun handiak baitaude bi mundu horiek bat egiteko.

Baina, batez ere, orrialde hauetan agertzen diren eta liburuaren ardatz nagusia osatzen duten bi izenburu azpimarratuko genituzke: GUZTIA BAT DELA (garuna, emozioa eta ikaskuntza) ulertzeko beharra eta GUZTIOK ELKARREKIN (familia eta eskola) aurrera egiteak duen garrantzia.

CRISTINA URIARTE TOLEDO

Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura sailburua

Esku artean duzun lana Haurreskolak Partzuergoan María Pardok neska-mutilen heziketari eta garapenari eskainitako urteetan lortutako esperimentziaren eta ezagutzaren emaitza da.

Hezkuntza, Hizkuntza Politika eta Kultura Sailetik Enplegu eta Gizarte Politika Sailari liburu hau elkarlanean argitaratzeko aukera planteatu zitzaionean, pentsatu genuen aukera ona izan zitekeela atsegina bada ere zenbaitetan nekeza ere baden seme-alaben hazkuntzari eta hezkuntzari buruzko gogoeta baliagarriak familiei helarazteko.

Jabetu behar dugu hazkuntzan garatzen diren afekzio, hezkuntza eta harremanetako funtzio asko familiak bakarrik bete ditzakeela, eta eskola euskarri- eta laguntza-espazio bat dela bide horretan —liburuaren azpiztitulu ondo asko jaso den bezala «Sostengu diren besoak eta bidelagun den eskola»—.

Azterlan askotan argi eta garbi uztartzen dira pertsonaren bizitzako lehenengo urteak eta bizitzan zeharreko garapen osoa. Azterketa horietan adierazten da funtsezkoa dela zaintzaren kalitatea, eta, alde horretatik, aitortu egin nahi dut Haurreskoletan eskaintzen den arretaren eta zaintzaren kalitate gorena, bai eta, Familiei laguntzeko 13/2008 Legea, abenduaren 12koa, betez bere estaldura zabaltzeko egindako ahalegina ere.

Orobat, liburu honetan egungo familia ereduaren aniztasuna eta dibertsitatea islatzen dira —guraso bakarreko familiak, familia elkarganatuak...—, eta guztiak aitortu behar dira eta guztiei eman behar zaie laguntza. Funtsezkoena da familiek euren oinarritzko funtzioak betetzea, behar bezala eta gozotasunez betetzea, eta haien baitan harremanak afektuan eta begirunean oinarritzea, horixe izanik X. Legealdi honetako gobernu-programako gizarte- eta elkartasun-politiken oinarrietako bat.

Azkenik, adierazi nahi dut atsegin handiz eskaintzen diedala liburu hau Euskadiko familiei, bereziki neska-mutil txikiak dituztenei.

LEHEN ZATIA

Sostengu diren besoak

1. Kontatuko dizut

Bazen behin erregina bat. Ebano beltzez eginiko marko zoragarria zuen leiho handi baten ondoan josten ari zen. Oharkabean, zerutik erortzen ari zen elurrari begira zegoela, bat-batean, eskuko hatza zulatu zuen. Hiru odol-tanta jausi ziren elur gainera. Hain zen ederra gorritasun hura elur zuriaren gainean ezen honako hauxe pentsatu baitzuela erreginak bere kolkorako: «Gustatuko litzaidake edukiko dudan haurra elurra bezain zuria eta odola bezain gorria izatea, eta leiho honetako egurra bezain beltza izatea haren hilea». Handik gutxira, neskabila bat izan zuen. Elurra bezain zuria zuen azala; odola bezain gorria, ezpainak, eta ebanoa bezain beltza zuen hilea. Horrexegatik jarri zion Edurnezuri izena¹.

Zu jaio baino askoz lehenago dagoeneko irudikatu zituzten, amestu zintuzten, Edurnezuriri bezala. Haur bat izateko desira edo onarpena arrazoi eta bihozkada askoren ondorioa da. Arrazoi horiek edozein direla ere, horiexek ezartzen dituzte aita/ama/haurra lehen harremanaren oinarriak².

Desirek eta nahiek laguntzen dute gure atsedenleku izango den sehaska eraikitzen, eta hortik begiratzen diogu, lehenik, amari, hasieran behintzat, jakin gabe non dagoen bera eta non gu. Ondoren gure eskuei, azalari eta gorputzaren mugei begiratzen diegu, eta aurrerago, gainerako pertsoneri eta munduari: hasieran, amaren bidez eta aitaren bidez aurrerago.

Orrialde hauetan barrena arakatuko ditugu egun horiek, hilabete horiek, hainbeste gauza garrantzitsu gertatzen diren lehen urte horiek.

---

¹ Bruno Bettelheim in *Psicoanálisis de los cuentos de hadas*. Crítica. 1977.

² Aita edo ama terminoak agertzen direnean, irakur bedi testu guztian amaren irudia edo aitaren irudia. Argibidea: Ama ez da pertsona bakarra amaren rola har dezakeena. Rol horri dagozkio zainketa bateko maitasun-ekintzak eta -jarrerak, baina amak, beste emakume batek, aita nahiz beste gizon batek har dezake rol hori. Aitaren rola, aldiz, emakume batek edo funtzioa betetzen duen egoera sozial batek bete dezake, irudi horri egotzitako funtzioak egin eta jarrerak adieraz ditzakeena. Gainera, aita eta amak, rol bat edo beste berezikiki eta orokorrean onartu arren, besteari dagokiona ere askotan hartzen dute hazkuntzak iraun bitartean. Adibidez, aita haurrari biberioa ematean amaren rola betetzen ari da; amak erabil dezake sozialki aitaren irudiari egozten zaion autoritatea etab.

2. Haurra jaio aurretik

Jaio aurretik

Haurdunaldia errealitate berri baten onarpen-garaia da, eta prestaketa fisikoa eta psikologikoa zeregin berria onartzeko.

Naturak lagundu egiten digu, eta amaren sabelean, fetua, mugimenduen bidez, gero eta nabarmenagoa da, eta errazago da haurrari espazio fisiko eta psikiko bat eraikitzea eta ematea.

Mugimendu horiek oso garrantzitsuak dira, bai haurrarentzat, eta bai ama eta aitarentzat. Haurrarentzat garrantzitsua da lehen mugimenduak egiten dituelako, autonomiarako lehen saiakera delako eta bere nortasunaren garapenaren hastapena delako: «Hemen nago! Honelakoa naiz!». Gurasoentzat garrantzitsua da haurraren eta amaren arteko lehen interakzioak direlako. Seinale horiek amaren erantzunekin bat baldin badatoz, amaren eta haurraren arteko sinkronia on baten hasiera izan daiteke. Amak aitari partaide izaten lagunduko dio zimenduak jarritz triangulazioari, hau da, haurdunaldiaren desira eta onarpenarekin hasi zen triangulazio horri.

Lehen hiruhilekoan, helduek adierazpen ugari eta askotarikoa egiten dituzte. Albiste berria modu askotara parteka daiteke; albiste horren aurrean gertuko pertsona helduek iritzia ematen dute; amak haurrarekin espazio fisikoa eta psikikoa partekatzen duen momentua, eta, batzuetan, amak beste seme-alabekin partekatu behar duena. Asko dago berregokitzeko. Dena hain naturala eta egunerokoa denez, ez gara konturatzen zerbait berria gertatzen ari dela.

Bueno bai, zerbait sumatzen dugu, baina ez dakigu zehazki zer eta are gutxiago zergatik. Ama haserrekor egon daiteke; urduriago; batzuetan botagura izaten du; goizetan botaka egiten du; gehiago edo gutxiago jaten du. Gerta daiteke aipaturiko horietako batere ez gertatzea, eta ama zoriontsu egotea, ezer arrarorik sentitu gabe, lehen baino askoz hobeto egotea.

Behar bada, lehen kontraesanak momentu horretan has daitezke: haurra eduki nahi dut; edukitzeko beldurra daukat; ez dakit mementorik onena

izango ote den. Eta lehenengo zalantzak sortzen dira: Dena ongi aterako da? Gai izango naiz?

Gerta daiteke, gainera, mundu guztia aholkuak ematen hastea, bere haurdunaldiaz, edo gainerakoen zorigaitzez mintzatzen hastea. Eta nola ez, beste seme-alabarik izanez gero, arreta pixka bat gehiago eskatuko du, eta pertsona helduek zaindu beharko dute hori horrela izan ez dadin.

Alegia, edozer gerta daiteke, baina, edonola ere, hiruhileko erabakigarria da, eta amaitzearekin batera, haurraren etorrera iragarriko da. Horregatik, ordura arte, gurasoek zuhurtasunez partekatzen dute beren poza. Momentu honetan has daitezke haurrari buruz beldurrik gabe pentsatzen.

Lehen hiruhilekoa halaxe igarotzen da, kanpoko kontuez arduratuta, amaren gorputz barruan eta buruan zer gertatzen ari den ia jakin gabe. Hala ere, haurrak seinale gehiegirik eman ez duen arren, gauza asko eta garrantzitsuak gertatzen ari dira dagoeneko.

Ernalkuntza osteko hemezortzigarren egunean gutxi gorabehera, fetuaren nerbio-sistemaren garapena zehazten da, eta garuneko zelulak abiadura izugarrian sortzen hasten dira. Dena den, bigarren hiruhilekoan hasten dira zehazten eta garatzen neurona-sareak, eta horiek prestatzen dute garuna ikasteko, bizitzeko eta osasuntsu hazteko.

Bigarren hiruhilekoan hasiko da sentibera izaten, bai bere gorputzeko atalekiko eta baita kanpoko estimuluekiko. Momentu horretan, garatzen da sentikortasun propiozeptiboaren oinarria, bizitzan zehar oso baliagarri izango zaion zentzumena, eta horrek inguruneko aldaketetara egokitzen lagunduko dio. Barruan gertatzen denaren eta kanpoan gertatzen denaz hautematen duenaren arteko interakzioa oinarri hartuta, bere burua eta gainerako gauzak ezagutzen ditu.

Hainbat autorek hiruhileko horri zoriontasunaren hiruhilekoa deitzen diote; haurra nabarmentzen hasten da, eta inguruan gertatzen ari denari buruz «interesa pizten» hasten zaio. Sortu berria den interes horri esker, jokatzeko du, eta ama gai da ekintza horiek sumatzeko eta xede bat dutela esateko, eta ez dago oker.

Esan daiteke, momentu horretan, lau mugimendu-adierazpen mota daudela eta bakoitza egoera bati dagokiola. Fetua lo sakonean dagoenean, gutxi mugitzen da, tarteka astinduren bat. Lo arina baldin badu, mugimendu errepikakorrek egiten ditu gorputz adarretan. Esna baldin badago, mugimendu indartsuak eta bat-batekoa egiten ditu, eta erne baina geldik dagoenean, badirudi kanpoko estimuluen zain dagoela, eta horiei mugimendu leunen bidez erantzuten die³.

Hirugarren hiruhilekoan, haurdunaldirako prestatzen da mentalki eta fisikoki. Haurrak lehen aldiz ireki ditzake begiak, eta, nolabait, munduan bizitzen

.....
³ Hainbat ikertzaile eta autoreren arabera, horien artean, azpimarragarri Terry Brazelton (mediku pediatria eta haurren psikiatria ezaguna, besteak beste, jaioberrien portaeraren ebaluazio-eskalagatik NBAS).

hasten da. Oraindik ez da jaio, baina amaren bidez, datorkiona hautematen hasten da, eta gauza interesgarriak gertatzen dira.

Adibidez, fetuak bereizten du amaren ahotsaren soinua bere gorputz barruan burrunba egiten duelako, eta badirudi, jaiotzerakoan ezagutzen duela tinbre hori, tonu hori, erritmo hori. Bitxia den arren, modulatu egiten du negarra bere ama hizkuntza izango denaren tonura. Aitaren ahotsa ere ezagutzen du.

Baina ez soinuak bakarri, zaporeak eta usainak ere bereizten ditu, eta hobeto onartzen ditu amaren sabelean antzemandakoak, pixkanaka ikasi baitu zer interesatzen zaion eta zer ez.

Gaur egun, ikerketa askori esker, baieztatu daiteke «ikasketa» jaio baino askoz lehenago hasten dela!

Hiru pertsona gaude honetan

Ikus dezakezun bezala, umetoki barneko bizitza interesgarria da, eta, bereziki, zirrargarria, etengabe ikasten baita zerbait. Denok ikasten dugu zerbait, baita amak ere, barruan bizidun bat baitarama berarekin interakzioan eta mendekotasunean, eta baita aitak ere, erantzukizun berriak onartu behar baititu.

Egiteko berri horretarako, amak babesa sentitu behar du, laguntza, gertatzen ari denaren erantzukizuna berea soilik ez dela. Aitari dagokio horren ardura; pertsona garrantzitsua da, bere egitekoa erabakigarria izango baita amarentzat eta haurarentzat hilabete horietan eta jaio ondorengo denbora tarte batean.

Aitarena ez da eginkizun erraza egoera berriari galera batekin egin behar baitio aurre, harremanean zuen eskusibotasuna galtzen baitu; harreman hori triangulizatu egiten da, eta hori hobeto edo okerrago onartuko du bere hazkuntzari buruz egin duen barneratzearen arabera.

‘Hirurak’ beste familia-eredu batzuetan: guraso bakarreko familia eta pachwork-familia

Egun, familien eredu soziala mota askotarikoa da, pertsona multzoak modu askotara erlazionatzean sortzen direnak. Familia tradizionala —aitak, amak eta seme-alabek osatzen dutena—, guraso bakarreko familia, sexu bereko pertsonak osatutako familia, adopzio-familia, pachwork-familia, senitarteko ez diren pertsonak bizirauteko —etxe berean bizitzeko, gastuak partekatzeko...— osatutako familia etab.

Familia mota edozein dela ere, denek betetzen dituzte oinarritzko ezaugarri batzuk, egiten duten horrekin, hau da, betetzen duten funtzioarekin erlazionatua dagoena.

NBEk familia gizartearen unitate oinarritzkotzat jotzen du, familian hain zuzen, jaiotzen baikara, hazi eta babesu eta segurtasuna aurkitzen dugu; gainera, hezkuntzarako leku pribilegiatua da.

Ez da garrantzitsua haurra zein familia motatakoa den, baina beharrezkoa da familia horrek haurra bertako partaide gisa identifikatzea eta legitimatzea; familiako kide sentituko da, eta horrek garatzen eta hazten lagunduko dio. Adin txikiko batek ez duenean familiarik legitimotzat, garapen biopsikosozialean ondorio negatiboak berehala azaleratuko zaizkio.

Familia mota edozein dela ere, haurrari zaintza fisikoa, ongizatea, garapen emozionala, soziala eta intelektuala eman eta segurtatu behar dizkio. Horretarako, garrantzitsuena da eredu bakoitzak familia giro egonkorra sortzea eta partaideen arteko bizikidetzaren armoniatu bat eragitea.

Familiako kide bakoitzak bere rola onartu behar du, eta bakoitzak berea eta besteena zein den jakin behar du; beraz, rol horiek argiak, kontsekuenteak eta fidagarriak izan behar dira.

Egun, guraso bakarreko familiak eta pachwork-familiak ugartzen ari dira, eta urritzen, nabarmen, familia hedatuak. Lehenasuna eta garrantzia aintzat hartuta, lehen bi taldeei erreparatuko diegu, hau da, guraso bakarrekoei eta pachwork-familiakoei. Kide bakoitzaren rola, atxikimendua lotura afektibo gisa eta amaren eta aitaren irudia barneratzea dira, behar bada, zalanztza gehien sortzen duten gaiak.

Guraso bakarreko familiak

Guraso bakarreko familiak dira adin txikikoak heldu bakarrarekin, amarekin edo aitarekin, bizi diren familiak. Egoera horietan, zalanztza nagusia da nola garatu amaren eta aitaren irudia horietako bat ez dagoenean. Ikus dezagun.

Aita edo ama izatea da haur baten hazkuntzan eta garapenean parte hartzea bien arteko, hau da, haurraren eta helduaren arteko lotura afektiboaren bidez. Zalanztzarik gabe, gurasoen irudi tradizionalak egon ez arren, dagoen horrek, egoera normaletan, lotura handia lor dezake, haurraren segurtasunak oinarri sendoa edukitzeko eta etorkizuneko lotura afektiboetan oreka segurtatzeko.

Bietako bat ez dagoenean, amaren eta aitaren irudia barneratzeari dagokionez, gogora ekarri nahi dut lehen zati honen bigarren oharrean esandakoa. Han esan bezala, amaren rolaren maitasun-ekintzak eta -jarrerak amak, beste emakume batek, aita edo beste gizon batek eskaini ditzake. Aitaren rola, aldiz, emakume batek edo irudi horri dagozkion funtzioak betetzen dituen egoera sozial batek bete ditzake.

Gainera, aitak eta amak, rol bat edo beste bereziki eta orokorrean onartu arren, besteari dagokiona ere askotan hartzen dute hazkuntzak iraun bitartean.

Egiaztatutako baieztapen horiek abiapuntu, ondoriozta daiteke aita edo ama batek, bakarka, eskaini diezazkiokeela haurraren hazkuntzari lotura emozional sendoak eta batari nahiz besteari tradizionalki egotzitako eredu sozial eta afektiboak, horrek haurraren garapen biopsikosozialean kalterik eragin gabe.

Pachwork-Familiak

Bikote berri bat osatzen duten partaidetako batek edo biek aurreko harreman bateko seme-alabaren bat duten familiak dira pachwork-familiak edo mistoak deiturikoak. Kategoría horretakoak dira alargundutakoak, dibortziatutakoak edo aita edo ama ezkongabeak izandakoak.

Familia mota hori ulertzeko, kontuan izan behar da, horietan guztietan, abiapuntua galera bat dela. Dibortzio bat, bikotekide baten heriotza edo aita edo amarik ez zegoen errealitate bat uzteak ekartzen du egoera berria ezinegonarekin eta jakin-minarekin bizitzea.

Aitaren edo amaren bikotekide berriak bizikidetza-egoera berri baten aurrean aurkituko da; familia-giroa askotan ez da atsegina izaten, eta seme-alabek oraindik ez dute hautsita edukitzen lotura afektiboa etxean bizi ez den aita edo amarekin. Guraso bakarreko familien kasuan, seme-alabak ez daude ohituta guraso bakar hori beste pertsona batekin partekatzen.

Egoera edozein dela ere, pachwork-familiak onartu beharreko egoera berri horretan erronka handia du, hau da, familia-autoestima sortzea, horretarako, kide guztiak partaidetzat jo behar dira, denak onartu, denei babes eman eta guztien artean bizikidetza armoniatsua sortu.

Psikopedagogiako egungo korrante guztien esanetan, haurraren behar nagusienetarikoa da den bezalakoa onartua izatea; karga bat dela ez sentitzea; bere helburuak eta ekintzak onartzen direla jakitea; familiako kide sentitzea; segurtasun materiala eta afektiboa duen inguru batean egotea. Baina bereziki beharrezko dute eta euren eskubidea da pertsona heldu konpetenteak eta arduratsuak edukitzea, dagokien rola onartuko dutenak.

Hori hala izan dadin, lotura berri honetan bikoteak zaindu egin behar du harremana, kideen arteko maitasunak eta errespetuak egingo baitute gainerako konpromisoak errazago onartzea.

Harreman berriak berezko rolak eta desberdinak garatu behar ditu, jatorriko familian eratutakoak errespetatuko dituztenak, eta hori ez da beti erraza izaten.

Maitasuna ezin da inposatu, horregatik, hasiera batean behintzat, jatorriko amarentzat edo aitarentzat, bikote berriarentzat eta haurrentzat errespetua baino ezin da eskatu. Azken horiek, hasiera batean, ziurrenik abandonua, mesfidantza edota zeloak senti ditzakete ezagutzen ez duten norbaitez edo zerbaitez.

Beharrezkoa da denbora ematea, eta espazioak eta momentuak sortzea bakarka norberaren seme-alabekin egoteko, betiko arreta pertsonalizatua izan dezaten.

Beharrezkoa da seme-alaben sentimenduak entzutea, horiek aitortzea, larritasuna baretzea eta, hitz errazak eta zintzoak erabilita, orainari eta etorkizunari buruzko zalantzak argitzea.

Printzipioz, komeni da arauak eta diziiplina haur bakoitzaren aitak edo amak ezartzea beharrezkoa denean. Pixkanaka, gauzak ondo baldin badoaz, haurrak berak errespetatu eta onartuko du familiako kide berriaren autoritatea.

Garrantzitsua da bikote ohiarekin komunikazio ona edukitzea, eta haurrari aita edo ama jatorrizkoarekin bizitza partekatzen uztea, zentsurarik gabe. Haiek dira atxikimenduaren lehen irudiak, eta haiek eskaintzen dituzte identifikazio femenino eta maskulinoaren lehen ereduak.

Ez da ahaztu behar amaren irudiak irudikatzen duela mugarik gabeko maitasuna. Haurrak honako hau pentsatzen du: «maite nau, beraz, balioa dut». Haurraren eta irudi horren artean ezarritako harremanak finkatuko ditu haurraren autoestimaren oinarriak, eta familia bateko kidea dela sentituz hazteko aukera emango dio.

Gogoratu beharra dago, aitaren irudia ere neurri berean dela garrantzitsua eta ezinbestekoa aparatu psikikoa eratzeko garaian. Horren bidez, horrek irudikatzen duenaren bidez, haurra hurbiltzen da mundura; han zer gertatzen den ikusten du; berari zer gertatzen zaion, eta laguntzarekin hori konpontzen saiatzen da. Horrela hasiko da nartzisismo primarioa alde batera uzten, eta bere nortasuna eratuko duen gizarte eta kultura bateko partaide dela barneratzen.

Bikote berriko partaideek, ez dagozkien rola onartzeko beharrik gabe, haurrak ama eta aitarekiko harremanean barneratutako eredua osatuko dute, eta indartu egingo dute atxikimendu-eredua. Ez baitugu ahaztu behar eredu hori gure gurasoekiko harremanaren bidez soilik ez dela eraikitzen, baita gure bizitzan bidelagun ditugun eredu femenino eta maskulinoen bidez ere.

3. Azkenean hemen zaude

Nor zara?

Jaiotza da bizitza independentearen lehen erronka. Haurrak ezagutzen duen leku bakarra utzi, eta bakarrik bizitzen hasi behar du. Eta erronka handia da amarentzat ere, garai berri bati egin behar baitio aurre, kontraesanak sortzen dituzten beldur eta zalantzekin. Haurdunaldiaren lehen hiruhilekoan hasten dira eta denbora luze batean hor egoten dira: nahi du eta ez du nahi.

Baina haurra jaio egiten da. Denbora luzean zain egon ostean, azkenik hemen da eta bai, ama bezain polita da; aita bezain altua; begiak aitonarenak bezalakoak ditu, eta kokots-zuloa izebarena... Baina negar egiten du etengabe; atentzioa eskatzen dio, etengabe, larri samar dagoen ama esperientzia gabeari, maitasunaren eta nahasmenaren arteko eztabaidan, haurrari dena eman nahi eta bere burua berriro ere aurkitu nahi duen amari. Horrela zenbait hilabetetan. Orain erritmoa haurrak markatzen du, errutinek eta ordutegiek ez dute askorako balio.

Haurdunaldia gertakari arrunt bat izan arren, froga garrantzitsua da amaren psikismorako. Dolu bat da, espazio sinbolikoan, mentalean, eraikitako haurra orain berregin egin behar da. Oso desiratua izan arren, haurra orain erreala da, eta ez irudikapen bat, eta hura ezagutzan hasi behar da.

Neurozientziaren laguntzarekin. Barneko mundua, bere garuna eta kanpoko munduaren garrantzia

Amak begiratzen duenean, haurra baino ez du ikusten, bere begiak, azala, keinuak; haren begiradak amarenari jarraitzen dio, azken batean, bere haurra ikusten du. Baina inoiz ez du pentsatu ea nolakoa den barrutik, zer gertatzen

den amak ikusi ezin duenean, ama ez den zerk laguntzen dion hazten, haurraren barruan gauzak gertatzen direlako, haurraren garapenean mugarri izango direnak. Ikus dezagun baten bat.

Lehenik eta behin, haurra existitzen da, besteak beste, bere garunak antolatzen dituelako bere gorputzaren funtzionamendua, emozioak, harremanak, bizitza ulertzeko eta bertan bizitzeko modua.

Garuna da haurraren organo garrantzitsua, eta eginkizun funtsezko du biziraupena bermatzea jardunbide konplexu baten bidez. Bere ardura da garapen harmoniatsua optimizatzea eta haurrari osasuntsu egoten laguntzea.

Zelulaz osatutako ehun-masa arrosa zurixka da, eta interkonexio askotarikoak sortzen ditu. Zelula horietako bakoitzak indibidualtasun osoa du, eta gainerakoekin zirkuitu konplexu bat osatzen du. Francisco Moraren esanetan, zelula bakoitzaren kodeak eta mezuak integratuta funtzionatzen du zirkuituak.

Garuneko nerbio-zelulak neuronak dira; haurrak, jaiotzean, 100 mila milioi ditu. Nukleoan dute DNA, eta karga genetiko horrek zehaztuko du, hein batean, nolakoa izango den haurra⁴.

Eta hein batean dela diot, neurona-sare hori oso plastikoa delako, eta erresilientzia-gaitasun handia duenez, moldatu egin daitekeelako, modu batera edo bestera, bizitza guztian zehar.

Garunaren plastikotasun horri esker, heredatutako geneen eta haurtxoaren garapen-ingurunearen artean egiten den interakzioak finkatzen du haurraren garunaren benetako egitura. Eta hori nola gertatzen da?

Neuronak zelula bereziak dira, gorputzaren kanpoaldeko eta barrualdeko mezuak jaso eta gorputzeko edozein zatitara bidaltzeko gai direnak.

Jaio aurretik, neurona kopurua handitu egiten da abiadura handian, baina denak ez dira kontserbatzen jaiotzaren egunera arte. Finkatuta daude haurrak jaiotzean dituen neuronak, baina gutxi batzuk baino ez daude elkarren artean konektatuta. Konexio horien finkapena jaio ostean egiten da; zirkuitu eta sare egonkorak eratzen dira haurraren bizitza bideratuko duen egitura konplexu baten barnean.

Eratzen den egitura hori bulkada elektrikoen bidez dabil, eta horri esker, neurona-egiturak seinale elektrokimikoak jasotzen, prozesatzen eta transmititzen ditu, eta seinaleen arabera izango dira haurraren sentsazio, pentsamendu, emozio eta ekintza guztiak. Egindako neurona-konexio guztien arabera izango da adimenaren funtzionamendu guztia, hau da, memorizatze, hitz egiteko, pentsatzeko eta ikasteko izango duen gaitasuna.

Neurozientziaren aurrerapen guztiak erabakigarriak izan dira eta egun dira funtzionamendu horretan sakontzeko, eta, egun dakigunarekin baieztatu dezakegu haurra zer-nolakoa den bere garunak esaten digula. Baina ez soilik neurologiak baita psikologiak, pedagogiak, filosofiak, soziologiak eta

.....
⁴ Gorputzeko zelula guztiek dute karga genetikoa (DNA), baina bereziki nerbio-sistemakoek.

medikuntzako zenbait alorrek ere lagunduko digute ulertzen garunaren prozesu hori zein konplexua den eta ingurumen-faktoreek horretan nola eragiten duten.

Eta haurraren barnean hainbeste gauza gertatzen diren bitartean, ingurumena ez dago geldik, jardunean dabil, eta uler dezakegun bezala zainketa fisiko eskas batzuk haurraren garapen egokia baldintza dezaketela, emozionalki negatiboa den ingurune batek ere zaildu dezake haurraren adimen-hazkuntza. Gertakari garrantzitsu horren eragina denbora-tarte luzean nahiz motzean luza daiteke.

Neurobiologoez diote behar bezala ez dabilen garunak, bai antolakuntza genetiko txarragatik edo bai kanpo-estimulu ezagatik, neuronen interkonexio-sare sendo bat eratzeko aukera gutxi duela, eta ondorioz, haurraren bizitza-, harreman- eta ikasketa-kalitatea kaltetu egingo dira nabarmen.

Bai, garuna plastikoa da, baina zaurgarria ere bada, eta horregatik oso ondo zaindu behar da.

Haurtzaroaren lehen aldian, 0 eta 3 edo 4 urte bitartean gutxi gorabehera, neuronen interkonexio garrantzitsu horren zati handiena egonkortzen da. Eraikuntza-prozesu horretan, helduen ekintzen koherentzia funtsezkoa da. Zergatik? Ikus dezagun.

Garunak munduan murgiltzen ikasten du, mundua ulertzen laguntzen dioten estrategia batzuk erabilia. Horiei Morak «itzultzaileak» deitzen die, eta haurrari inguruan gertatzen zaiona interpretatzen laguntzen dute.

Mundu koherente bat eratzeko, garunak «itzultzaile» fidagarriak eduki behar ditu. Itzultzaile horiek inguruan dutena jaso eta interpretatu egiten dute, eta, horrela, sinapsiak eratzen dituzte beren neuronen artean, eta sareak eta zirkuituak osatzen, desberdinak haur bakoitzaren kasuan, eta horiek eratuko diote izateko eta bizitzeko modu jakin bat.

Sinapsi grezierako hitzak kontaktua esan nahi du; kontaktu bera gero eta gehiagotan egin, finkatuago geratuko da garunaren egitura.

Kontaktu horiek beti erantzuten diete estimulu/erantzun eskemari, hortaz, nahasmenduak ekiditeko, komeni da estimulu zehatz bati beti erantzun bera ematea.

Haurraren garuna ahalik eta hoberen egituratzeko, ezinbestekoa da jarduera berberaren aurrean haurrak beti, edo ia beti, jasotzea helduekiko erantzun bera. Beharrezkoa da haurrak erantzuna aurreikustea, bere garunak ezagutzen duelako eta espero duelako. Haurraren portaera berberaren aurrean, egun batean erreazio bat jasotzea eta beste egun batean beste bat, haurra nahastu egiten du, eta larriagoa dena, baita bere garuna ere⁵.

Haurraren garunaren garapen osasuntsua interakzio kritiko baten arabera izango da, hau da, berezko duen herentzia genetikoaren eta bizi-esperientziaren interakzioaren arabera, azken hori, prozesu bat bezala ulertuta,

.....
⁵ 7. puntuko 2. zatian «Denok batera. Helduen koherentzia» atalean alderdi hori sakontzen da.

neuronak konektatu, deskonektatu, egituratu, desegituratu eta berregituratu egiten diren prozesu bat bezala. Modu horretan, haurraren garunak ikasten du, pixkanaka, bizitza ezagutzen eta bertan kokatzen; bere burua ezagutzen eta bertan egoki bizi ahal izateko beharrezko mekanismoak garatzen.

Horixe da haurra, hain polita kanpotik eta hain konplexua barrutik! Gurasoentzat munduko haurrik onena!

Haurraren garunak bere gaitasunetatik abiatuz egiten duen adimenaren egituraketa, ikusi dugun bezala, haurra ingurune sozial eta fisikoarekin interakzioan dagoelako egiten du. Eta bizi-prozesu hori ahalik eta hoberen gerta dadin, beharrezkoa da haurraren inguruneak ere ahalik eta hoberen erantzutea. Ikusi dezagun nola joka dezakeen modu «aski onean». Interakzio garrantzitsuenarekin hasiko gara, bere amarekin finkatuta duenarekin⁶.

.....

⁶ Atal horren jarraipena liburuaren 2. zatian dago. Hor ikus dezakegu haur-eskolak paper garrantzitsua betetzen duela haurraren garapen emozional, sozial eta intelektualean.

4. Haurra eta ama: hazkuntzari buruzko zenbait ohar

Amak haurrari begiratzean pentsatzen du honen antza edo beste harena duela, baina agian ez du pentsatzen definitu gabe dagoela bere haurra nolakoa izango den bihar, etzi edo etzidamu. Ama, baina ez bera bakarrik, alderdi garrantzitsua da haurra heldu bilakatzeko garapen horretan. Eguneroko gertakariak, eta baita beste batzuk ere, haurraren eragina izango dute, eta haurrak horiengan; bere bizitzari eta gainerakoenari forma emango die. Prozesu horretan egiteko garrantzitsua du haurrak, bai horixe!

Interakzio afektiboak

Amaren eta haurraren arteko harremana azken hori jaio baino askoz lehenago hasi zen, amak 3 urte zituenean eta panpinekin jolasten hasi zenean, bere amaren irudia imitatzen zuenean. Orduan hasi zen bere haurra irudikatzen. Egoera bat sortu eta zainketa batzuk eskaintzen zizkion, behar bada, bere hazkuntza-ereduaren hazia.

Gero bere bikotea aukeratu zuen, eta hark bera. Bere bikote eta bere seme-alaben aita izango zen.

Baina ikusi dugu gauzak ez direla gertatzen maitasuna adierazten den eguneroko munduan soilik. Ikusi dugu horiek hizkuntza ez hain familiarteko batetik datozela, garunaren hizkuntzatik, hain zuzen, eta han hasi zen maitasun istorio hori ere.

Amak eta aitak jakin ez arren, guztia beren garuneko zati batean hasi zen, sistema linbiko deiturikoan, bizitza afektiboren erantzule nagusia den horretan. Han piztu zen beren maitasuna eta desira.

Garunak gure bizitza zuzentzen du; gu bizitza horretan kokatzeko modua, baita gure izateko eta egoteko modua ere. Garuna eta emozioak beti gurekin egongo diren bi errealitate dira.

Eta horrela hasi zen dena; dagoeneko ez gara bi, hiru baizik. Dagoeneko ez da bikote bat, familia bat baizik, eta egitura hori oso garrantzitsua da haurrarentzat.

Haur bat ezin da bera bakarrik bizi; harreman baten zati garrantzitsua da, eta harreman horretan kide bakoitzaren portaerak eragin zuzena du gainerakoenetan. Horregatik, haurraren berezko ezaugarriek eragina dute ama eta aitarengan, eta horiek, beren berezitasunekin —beren historia eta harremanen arabera—, haurrak izango dituen gaitasun-garapenean eragingo dute.

Haurrak gurasoen begiradako ispiluan bere burua ikusi behar du, horren bidez garatuko baitu baliotsu izatearen sentimendua: «begiratzen didate, beraz, balioa dut». Bikotekideek, aldiz, haurrari begiratzeko beharra dute, horrela haurra zaintzen, aintzat hartzen eta bere berezitasunak errespetatzen ikasiko dute.

Interakzio horiek eraikitze moduaren arabera, hazkuntzarako hain garrantzitsua den triangelu-harremana (aita/ama/haurra) indartu edo ahuldu egingo da.

Terry Brazelton-en esanetan, «familia zorionekoenak dira haurraren indibidualtasuna eta hura tratatzeko familiaren gaitasuna bat datozenean».

Lehen hilabeteak: besoak, bularra, biren arteko jolasa eta begiradak

Lehen hilabete horietan haurra da garrantzitsuena. Ama, haurrari esker, sentitzen da oso, eta aitak lotura hori zaindu eta babesten du. Hori da hasierarik onena!

Baina dena ez da hain idilikoa. Haurrak behar fisiko eta afektiboak ditu; lehen hilabeteetan, biak elkar hartuta doaz, eta ordutegi eta mugarik gabeko momentuak eratzen dituzte. Pixkanaka, errutina bilakatzen dira, eta horien ezaugarriak errespetatu egin behar dira.

Has gaitzeen lehen maitasun-momentu horiekin; zainketa fisikoek eta afektiboek osotasun batosatzen dute, «egitura-sinbiosi» bat, eta hori amak eta haurrak soilik parteka dezakete eta partekatu behar dute. Zalantzak sortzen dituzten hiru gaiez mintzo naiz: batetik, sehaska eta besoak, bestetik, bularra eta biberioia, eta, azkenik, haurrari nola hitz egin: hitzak eta begiradak.

Besoei buruz

Amak ez dio inori utzi behar agintzen bere haurra noiz hartu behar duen eta noiz utzi; haurrak eta amak soilik dakite hori. Haurrak eskatzean, amak erantzuten dio nahi duenean eta nahi duen bezala.

Haurrak ez daki zein mundutan bizi den; ez daki bere gorputza non bukatzen den eta amarena non hasten den; ez daki zein ingurunetan bizitzea suertatu zaion, hau da, ez daki ingurune horretan zein espazio edo lekutan dagoen, ezta zein denboratan ere, hortaz, ez daki bizi dituen urduritasuna eta ezinegona «betirako» izango ote diren. Ama bakarrik ezagutzen du: haren usaina, bihotzaren erritmoa, hainbeste lasaitzen duen ahotsa. Ez daki nor den, baina badaki bere bizitzako pertsona garrantzitsuena dela: erreferentzia bakarra eta segurtasunaren irudi. Horrexegatik du ama behar-beharrezko. Haren babes behar du, haren usaina, haren azala ukitu, bere-bereak dituela uste baitu.

Amak haurra besotan hartzen duenean, ulertzen du benetan zer sentitzen duen; zer eta nola nahi duen jakiten ikasten du; bere haurra nor den ikasten du, zer nortasun duen, bere nortasuna zein bidetatik garatzen duen. Haurrari entzuteko modu zoragarria da. Haurra besotan hartu behar baita ez soilik fisikoki hartzeko, baita mentalki hartzeko ere. Sostengua eman behar zaio.

Inoiz ez da gehiegi. Haurra besotan dagoenean, beso heldu, seguru eta maitasunezko batzuetan dagoenean, haurra seguru sentitzen da, babesturik, eta berehala, pixkanaka-pixkanaka, bere erritmoan, handik alde egin nahiko du, eta babes hori bilatuko du soilik egoera batek bere «independentzia» zalantzan jartzen duenean.

Beti bilatuko dugu sostengua, gure kezketatik babestuko gaituzten besoak, baina, dena ondo bada, beti bilatuko dugu bakardadea, bizitza independentea bilatzeak dakarren bakardadea. Haurrak gauza bera egingo du.

Bularra

Edoskitzearen ordua oso momentu garrantzitsua da. Lehenik eta behin, ikus dezagun zer gertatzen zaio haurrari jaiotzen den momentuan. Amaren bularra segurtasuna da beretzat: usain eta bihotz taupada ezagunak. Haurrak amaren bularra bilatzen du, ez soilik handik ateratzen den elikagaia.

Amagandiko edoskitzearen eta biberoiaren artean aukeratu beharrak ez luke erru-konnotaziorik eduki behar, eta, horregatik, beharrezkoa da argudio afektiboak eta nutriziozkoak bilatzea.

Nutrizioaren ikuspegitik, historian zehar, beste hainbat osasun-gairekin gertatu den bezala, askotariko iritziak entzun ditugu, baina egia esateko, garrantzia kendu zaion garaietan ere, beti egon dira eta daude argudio nahikoak defendatzeko, zalantzarik gabe, amagandiko edoskitzea.

Nutrizioari dagokionez, Elikadura eta Nekazaritzarako Erakundearen eta OMEn gomendioen arabera, amaren esnea da haurrarentzako elikadura onena, gutxienez, 6 hilabeteak bete arte. Epe hori 2 urte arte luza daiteke.

Baina batzuetan, nahiagatik edo beharragatik, biberora jo behar denean, gauzak ez dira bere onetik atera behar.

Amagandiko edoskitzea ez da jateko modu bat soilik. Elikadura naturala bi gorputzen arteko komunikazio baten bidez gauzatzen da; horien lotunea amak haur horri eskaintzen dion nutrizio fisikoa eta emozionala da. Baina gerta daiteke elikadura hori ez ateratzea amaren gorputzetik, eskutan duen biberotik baizik. Afektiboki, haurrak ez du hori bereizten.

Amak elikatzen duenean, haurrak antzematen du bere begirada, ahotsa, besoen tonua; nutrizioa maitasunezko eta samurtasunezko sentimenduekin edo beldur eta minarekin nahasirik iristen zaio. Modu horretan, haurraren gorputzak eta espirituak aldi berean bereganatzen ditu behar dituen elikadura fisikoa eta afektiboa. Edoskitzean, amak maitasunez eta babesa eskainiz besotan hartzen duenean, haurrak hazteko behar duen bakea sentitzen du.

Edoskitze artifiziala deiturikoa aukeratu bada, garrantzitsua da amak ematea beti, eta ezinezkoa balitz, komeni da beti pertsona berak ematea. Modu horretan, haurrak segurtasunez hazteko beharrezko harreman afektiboa bermatuko litzateke, eta ulertuko luke, pixkanaka, nolakoa den zain duen mundu berri hori. Erik Erikson-en arabera⁷, oinarrizko konfiantza deiturikoa garatzea lortzen da amak jarrera koherente eta maitasunezkoa duenean edoskialdian.

Titi ematearen inguruan badira beste kontu batzuk zalantzak eta eztabaidak sortzen dituztenak: ordutegi finkoa edo eskatzen duenean ematea, titia kentzeko momentua, eta fase horri lotuta, hau da, ahoa erdigunea deneko horri lotuta, txupetea.

Kontu horiek banan-banan ikusiko ditugu, nahiz eta denek izan ezaugarri komun bat, guztien erantzuna esaldi bakarrean laburbil daiteke: haur eta ama bakoitza bakarra da, eta ez dute interferentziarik eta orokortasunik onartzen.

Ordutegi finkoa edo eskatzen duenean ematea

Haur bati, utziz gero, egunean, 8 eta 12 aldiz eska dezake janaria, egunero. Horrelakoak izan daitezke! Izan ere, jateko garaian ez du elikatzea soilik bilatzen, maitasuna ere bilatzen du. Arreta nahi du, babesa, usain eta azal ezaguna sentitu, ama hor dagoela eta berarentzat dagoela jakin nahi du.

Amak denbora labur batean erantzuten badio, segurtasuna ematen dio haurrari, hau da, «arreta eskaini dit, beraz, balioa dut». Jolas horrekin hasiko da, baina pixkanaka aterako da hortik, amaren laguntzarekin, konkistatu beharreko beste erronka batzuk bilatuko baititu.

⁷ Erik Erikson psikoanalistak ikerketa ugari egin zituen, besteak beste, psikologia sozialaren esparruan.

Edonola ere, amak neurtuko ditu bere indarra eta haurrarena. Baina kontuan izan beharko du, titia lasai eman nahi badio behintzat, ez dela komeni haurra negarrez builaka has dadin itxoitea, horrek eragin baititzake konponbide zaileko hainbat gatazka: titia gaizki hartzea, zurrupatzeko zailtasunak, kontrako eztarritik joatea, titia nahi ez izatea eta larritasuna.

Edoskitzea haurraren eta amaren arteko maitasun-ekintza bat da; biek gozatu behar dute egunetik egunera pixka bat gehiago, interferentziarik gabe, beren modura, elkarri emanaz, elkar onartuta eta maitasunez.

Denbora tarte bat igarotzean, desberdina kasu bakoitzean, ordutegi batzuk, gauza bakoitzerako momentu batzuk finkatzen has daiteke; haurrarentzako beharrezko errutina batzuk ezarriko dira, ikas dezan bizitzako gertakariak aurreikusten:...egiteko ordua da,...egiteko momentua da,...orain badoa,... orain badator.

Edonola ere, Mariela Michenela parafraseatuz, gauza bat da ordutegi bat edo haurraren sostengu diren beso batzuk, eta beste bat ordutegia bat eta estutu egiten duten besoak, arnasa hartzen uzten ez diotenak, norbera izaten uzten ez diotenak. Jateko moduan haur bakoitzak bere erritmoa du.

Bularra kentzea

Bularra ezin da kendu data finko batekin. Horretarako ere, ama eta haur bakoitzak bere modua eta denbora du. Zergatik ez hori errespetatu?

Haur guztiek, pixkanaka, bilatzen dute beste elikadura mota bat, eta ama ere, pixkanaka, horretarako prestatzen da. Baina maitasun-harreman guztietan gertatzen den bezala, zaila da banantzeak bide zuzena hartzea, beti daude joan-etorriak, eta bularra kentzearekin ere gauza bera gertatzen da.

Hortzak ateratzeko momentua garai ona izaten da bularra kentzeko, zurrupatu ordeztu hozka egiten baitu, eta hori ez da gauza bera!

Bularra modu naturalean kentzen baldin bada, ia ziur haurra konturatuko da eta onartuko du ama ez dela bere gorputzaren luzapen bat, eta modu independentean baina gertu bizitzeko gai dela. Erabakiko du noiz joango den eta nolakoa izango den prozesua.

Beste kontraesan bat amarentzat. Alde batetik, liberazio moduko bat izango da: «Azkenean bakarrik!». Baina bestetik, garai berri bat izango da, erronka berri ezezagunez betea, eta protagonismoa galduko du.

Txupetea

Jaio aurretik dagoeneko, haurdunaldiaren bosgarren hilabetetik gutxi gorabehera, haurrak hatza zurrupatzen zuen erreflexu gisa, eta jaiotzeaz bat ere zurrupatzen jarraituko du, lasaigarri gertatzen baitzaio.

Amak, jarduera horren garrantziaz jabetuta, ziurrenik, ordeztuakoa bat eskainiko dio, txupetea, eta hori, momentua iristen denean, zailagoa izango da kentzeko.

Txupeteak lasaitasuna eskaintzen dio larritasun momentuetan eta bakardadea eta itxarote-momentuak arintzen dizkio amaren bularren zain dagoen bitartean. Baina hazten ari heinean, beste aukera batzuk bilatzen hasiko da.

Bularra kentzean bezala, ez dago data finkorik. Iritzi gehienek arabera, ez da 2 urteak baino gehiago luzatu behar. Baina batzuk esaten dute haurrak erabaki behar duela inongo presiorik gabe.

Kasu batean nahiz bestean, lasaitasuna komeni da, ez larritzea. Haurrak segurtasun eza sumatzen badu, ez da seguru sentituko eta ezagutzen duen horri helduko dio, ez da arriskatuko.

Beraz, txupetea uzteko zailtasunaren aurrean, ez dira neurri zorrotzak hartu behar, eta hartutako neurriak haurrari esan behar zaizkio. Txikia izan arren, helburuaren eta prozesuaren parte izan behar da. Ongi ari bada, lorpenak aintzat hartu behar zaizkio eta porrotei garrantzia kentzen saiatu.

Garai horretan gauza guztiekin bezala, bidea ez da zuzena, joan-etorriak ugariak izango dira, beraz, interesgarria izan daiteke haurrarekin adostea uzteko momentua eta modua.

Biren arteko jolasa: begiradak

Amak haurra besoetan hartzen duenean, jaten ematen dionean eta jolasean ari direnean, elkarren begiradaren bila arituko dira. Maitasunaren jolasean, beraz, aintzat hartua sentituko da, eta ikasiko du amak begiratzen badio, haurrak berak balioa duela.

Hori da haurrak bere buruaz egingo duen irudi mentalaren lehen eraikuntza. Horrela ikasiko du nor den, eta jakingo du zer egiteko gai den. Horri ispilua deitzen zaio. Donald Woods Winnicott-ek dio, amaren aurpegiak ez badu erantzuten, haurrak bere burua ezagutzen duen ispilu hori begiratzen duen zerbait izango da soilik, eta ez zein den eta zenbat balio duen ikasteko begiratzen duena.

Begiratzea begiekin ikustea baino zerbait gehiago da, bihotzarekin ikustea da, ez soilik bestearen kanpoaldea baita barrualdea ere.

Lagun batek kontatu zidan gertakari bat lagungarri izango da hitz horiek ulertzeko. Bere amak, hiltzorian zegoela, senarrari arreta eskatu zion; momentu horretan emaztearen beste behar bat asetzen ari zen. Ondoan egon arren, berehala erantzun ez zionez, emazteak hala esan zion: «baina begira iezadazu». Maitasunez honakoa hau erantzun zion gizonak: «inoiz ez diot zu begiratzeari utzi». Horixe da ispiluaren begirada, ez du ikusteko begiratzen, beste pertsona ulertzeko eta ezagutzeko baizik. Horixe esan nahi zuen gizonak emazteari erantzun zionean.

Haurra ezagutzea da bere gaitasunak eta mugak zein diren jakitea, eta batzuk zein besteak onartzea. Hala haurrak ikasiko du horiek ezagutzen eta onartzen. Lehen urte horietan, beraz, nortasunaren oinarriak finkatuko ditu, bizitza guztian zehar berarekin izango dituenak.

Pixka bat beranduago: loa, elikadura, hitzak eta negarra

Denbora igaro da, eta haurra hazi egin da. Dagoeneko gauza gehiago daki. Amaren eta aitaren garai bateko zalantzak (amagandiko edoskitzea versus biberioia, bularra kentzea, txupetea) alde batera utzi eta beste batzuk sortuko dira, aurrekoak bezain garrantzitsuak, besteak beste, loa, elikadura, hitzak eta negarra.

Horiei heldu aurretik kontuan izan behar dugu honako premisa hau: lehenengo urtean, aurreko kontu horiek garrantzia izan dutenean, haurrarentzat «hartzeko» edo «jasotzeko» momentua izan da. Urtebete edo urte eta erdi bete ondoren, indartu behar zaio «ematea», «galera» bat baita berarentzat. Ematea eta jasotzea prozesu intimoak dira, eta horiek nola barneratu ditugun, bidelagun izango zaizkigu betirako.

Loa

Urte eta erdi, bi urte bete ostean, lo egitea, haurrarentzat, denbora galtzeko modu bat da; gauza asko egin behar dira, horiek ikasi eta egiten gozatzea. Bizitzan ez ditugu gauzak biziko etapa horietan bezala. Nola galdu denbora lotan? Kontua da loa beharrezkoa dela eta indarberritu egiten duela, hortaz, haurrak, pixkanaka, ikasi behar du loaren maiztasuna errespetatzen.

Haurrak asko nekatzen dira, baina berehala berreskuratzen dute indarra, hortaz, lo/esnaldi erritmoa ez da pertsona helduetan bezala. Denbora gutxiago baina sarriagotan egin behar dute lo.

Printzipioz lotarako ordutegi batzuk finka daitezke: goiz erdian, bazkaldu ostean, behar bada arratsalde erdian eta gauean. Baina malgutasunez hartu behar dira, horretan ere, haur bakoitzak bere ordutegia baitu, eta hortik abiatuta soilik sar daitezke errutina batzuk finkatuko dituzten aldaketak.

Komeni da haurrarentzako logela leku lasaia izatea, zarata gutxikoa eta ongi aireztatua. Errituak oso garrantzitsuak dira errutinak finkatzeko garaian. Hortaz, haurrak txupetea, eskua edo panpina behar badu, horiexek izango ditu lotarako lagun onenak.

Panpina bat, beti berdina edo beste edozein objektu haurrak amarengandik gertukotzat jotzen duena, garrantzi berezia duenak lasaitasuna emango dio, eta modu ona izango da «ama» beti gertu edukitzeko; «hura joan egiten da, bere bizitza egiten du, baina nik badut beti nirekin egongo den zerbait» kontziente izan gabe hori pentsatzen du, eta seguruago sentitzen da.

Hala ere, ezinegonarekin jarraitzen badu, negar egiten badu, erabil ditzakegu zenbait baliabide haurra lasaitzeko edo jarduerak hurrenkera jakin batean egin, lo lasaia bermatzeko. Sehaska-kantak, musika lasaia

edo laztanak laguntza handia izan daitezke, baina, zalantzarik gabe, gure baliabide aproposena beti izango da ipuin bat.

Ipuina modu ona izan daiteke maitasuna adierazteko, egunari amaiera emateko eta «lo egiteko modu egokirako» arauak irakasteko.

Ipuin asko erabil daitezke, bereziki haurrak gustukoen dituenak. Zerbaitegatik izango da! Baina maitagarrien ipuinak dira material paregabea, prozesu horretan oso lagungarri gerta daitezkeenak.

Duela urte asko, ipuin horiek baztertu egin ziren bazirudielako agertzen zuten errealitatea eta irakasten zituzten balioak zaharkituak geratu zirela. Errealitate horiek gainditu egin behar ziren, eta ipuin horiek ahaztea izan zen bidea. Lastima!

Ipuin batek haurraren arreta bereganatzen duenean, ongi pasatzeaz gain, beharrezko jakin-mina pizten dio, jakin gabe, bizitza ulertzen lagun diezaion, beldurrak eta larritasunak sinbolizatzen, emozioak argitzen eta, azken batean, hazten.

Fredrich Schiller poeta alemaniarrek honako hau idatzi zuen⁸: «Nire izatearen zentzu sakonena haurtzaroan entzundako maitagarrien ipuinetan bizi da, errealitateak erakutsi didan bizitzan baino gehiago».

Beren funtzioa hobeki bete dezaten, maitagarrien ipuinak klasikoak izan behar dira, istorioa ezin daiteke faltsuki goxatua egon, eta hasiera, korapiloa eta amaiera tradizioaren arabera izan behar dute. Gauza txarrak gertatu behar dira, eta amaiera zoriontsua eduki behar dute.

Ipuin horiek bizitza bezalakoxeak dira, eta desio dugu bizitza ipuin horiek bezalakoa izatea! Ikus dezagun adibide bat. Hansel eta Gretel ipuinean, haurrak, gurasoen nahiari kontra eginda, haien ondoan egon nahi du, nahiz eta haien iritiz dagoeneko mundura irteteko «prest» egon. Gauza bera gertatzen zaio bi urteko haurrari ez duenean txupetea utzi nahi; adina badu, baina heldutasunik ez.

Ipuinaren istorioak haurraren istorioa itxuratzen du, eta bere beldurrak arintzen ditu. Beste norbaiti ere bere gauza berberak gertatzen zaizkiola sentitzen du, eta hori gainera bere gurasoen ahotik entzuten du, gehien maite dituen pertsona horien ahotik, haiek kontatzen baitiote ipuina. Horretaz gain, sinbolismoz beteriko gertakari asko jazotzeaz gain, amaieran anaia-arrebek irabazten dute eta sorginak, bizitza independentearen arriskuak sinbolizatzen dituenak, galdu.

Gurasoek beste ipuinen bat kontatu nahiko dute, baina haurrak ez. Berak badaki zein zaion baliagarriago, eta sarri entzutea gustatzen zaio, behin eta berriz entzun ahala, ulertzen baitu horrexek laguntzen diola bere egoera ulertzen eta aurrera eginen.

.....
⁸ Bruno Bettelheimen aipamena.

Bada «gauzak ondo egiteko» modu bat, eta horixe da ipuinen bidez kontatzen dieguna. Horietan kontatzen dena, hau da, maite dugun pertsonarengandik aldetzeak sortzen duen larritasuna edo «bizitzak gu jateko» beldurra, beti, bidelagun ditugun sentimenduak dira, horregatik, maitagarrien ipuinek eskaintzen duten gozamina ez du haurrak soilik jasotzen, baita horiek kontatzen dituzten helduek ere.

Elikadura

Elikatzea da bizitzako ekintza nagusia. Elikadura fisikoa eta emozionala hartzen dugu, biak ala biak funtsezkoak bizi ahal izateko. Biak oso erlazionaturik daude. Elikadura egokia ez denean eragin zuzena du horrek aldartearen. Eta alderantziz, arazo emozional bat dagoenean, elikadura-ohiturak nahasi egiten dira. Batzuetan, «zerbait gertatzen zaigunean» «jateko gogoa» desagertu egiten zaigu. Beraz, haurrari elikadura egokia eskaintzea gure egitekoa da.

Elikadura egoki batek beharrezko mantenugaiak eskaini behar dizkio haurrari, adinari egokitutakoak. Elikagai horiek bide luzea eta garrantzitsua egiten dute beren egitekoa betetzeko. Murtxikatu, digeritu eta kanporatu, ez hori bakarrik, beren funtzio nagusia zelulen barrura sartu, eta organoetara iristea da. Han beharrezkoak dira hormonak, entzimak, antigorputzak eta beste hainbat elementu sortzeko, gai direnak organismoari agintzeko funtzionamendu fisiko eta mental ona edukitzeko beharrezko funtzioak.

Garunak hainbeste lan egiten duen adin horretan, glukosa ezinbestekoa da, azken hau eta oxigenoa baititu garunak elikagai, baina edozein elikagaiek ez du bizitzeko nahikoa glukosa, ez behintzat «glukosa ona».

Glukosa «txarrak» osasunari kalte egin diezaiokie eta, batzuetan, jakin ere egin gabe, elikadura ezegoki batek azal ditzake, printzipioz, ulertzeko zailak diren haurren portaera batzuk.

Glukosa duten prozesatutako eta findutako elikagaiek, opilek orokorrean, mantenugai oso gutxi izateaz gain, metabolizatu egiten ditugunez, organismoan mineral-galera eragiten dute, magnesio-galera bereziki. Horrek hestea kaltetu dezake eta elikadura batzuen xurgapena zaildu. B1 bitamina, esaterako, beharrezkoa da hazteko eta horren gabeziak eragin dezake, esaterako, urduritasuna, haserrekortasuna, geldotasuna eta gose-eza. Haurrak oso gaztetatik izan ditzake sintoma horiek, eta, batzuetan, zaila da zergatik den azaltzea.

Haurren dietan gomendagarri ez diren elikagai horiek eta beste batzuk glukosa azkar kopuru handia daukate, eta oso azkar galtzen da odolean. Horrek haurra berehala asetzen du, baina baita azukre beherakada handia berehala eragin ere, eta horrek arteriak kaltetzeaz gain, neke eta logura ekar dezake, eta baita mantenugai horiek dituzten elikagaiak berriro ere hartzeko nahia ere. Horrek ongi azaltzen du gozoarekiko menpekotasuna zergatik sortzen den.

Dieta orekatu bat izateko kontuan izan daitezke zenbait gomendio nutrizionistek eta osasunaren profesionalak egindakoak:

- Hidrato-kantitatea murriztea: gailetak, ogia eta azukrea.
- Karbohidratoak proteina eta gantza onarekin konbinatzea, esaterako oilasko, arrain edo fruitu lehorrekin.
- Barazkiak ez gehiegi egostea; hobe da «al dente» egotea nahiz eta birrintzeko izan.
- Irin osoko elikagaiak hobeak dira, zuntz kopuru handiak glukosari eutsi egiten baitio, eta beraz, poliki askatzen joaten da, aipatu berri ditugun ondorio negatiboak ekidinez.

Ez da idatzi honen helburua profesional adituei dagozkien elikadura-gaietan sakontzea. Pediatra da pertsona egokiena aholkatzeko zein diren elikagai komenigarrienak eta noiz eta nola prestatu. Azken batean, nahi dugu jarritako adibidea baliagarria izatea jakiteko txikitatik elikadura orekatua ematea zein garrantzitsua den eta horri buruz gogoeta egiteko.

Jateko ordua momentu aproposa da autonomia lantzeko eta independentziaren lorpenei jarraipena egiteko. Horregatik, haurrak janariarekin jo-lastuko du eta baita gurekin ere! Bere lehentasunak adierazteko erabiliko du, eta baita boterea eskuratzeko borroka bat ezartzeko ere: «nahi dudanean, nahi dudana eta nahi bezala jaten dut», eta hori ez da posible.

Onena da borrokarik ez egitea, zaila baita irabaztea. Egoera horiek gertatzen baldin badira, lasaitasuna eta pazientzia behar dira. «Nahi ez baduzu, ez jan... baina ezertxo ere!». Honako egoera hauek ere gerta daitezke: zapore ez-bateragarriak nahastea, menu-aukera aldatzea, eta, batez ere, antzerkiak egitea, gu aktore bilakatzea jan dezaten... Egoera horiek guztiak irtenbide zaila duen bide batetik eramango gaituzte.

Haurrak ikasi behar du janaria dela, aurretik esandako guztiaz gain, ekintza pertsonal eta sozial garrantzitsua, dagoeneko finkatuta dauden arau batzuk jarraitzen dituela, eta horiek pixkanaka onartu beharko ditu ekintza horretan autonomia eta independentzia handiagoa duen heinean.

Hitzak eta negarra

Haurrak hizkuntza menderatzen ez duenean, negarra da bere hitza, eta guk hitza askotariko helburutarako erabiltzen dugun bezala, bai ahotsa modulatu eta bai aukeratutako tonu batekin lagunduta, haurraren negarra ere aldatu egiten da negarra zergatik eta zertarako egiten duenaren arabera.

Gaizki dagoenean, haurrak behar du amak ulertzea zer sentitzen duen, eta horretarako berak bizi duen larritasuna sentiarazten dio amari. Zer nolako identifikazio-modu sofistikatu!

Negarra bezala, badira haurrak erabil ditzakeen beste botere-jolas batzuk: janaria, arropa, loa... Autonomia eta independentzia eskuratzeko mo-

mentu guztiak. Horregatik, horiek ere aitortu behar zaizkio, baina ez haurra-
ren modura, ez haren inposaketak eta haserreak onartuta, baizik eta guretzat
egoki den moduan.

Jakinda botere-jolas batean sartu nahi gaituela, lasai egon behar dugu;
egoerak duen garrantzia eman eta jakin momentu ezin hobea dela heziketa
zorrotz eta maitasunezkoa emateko, horrek lagunduko baitio osasuntsu,
ziurtasunez eta lasai hazten.

Amorruzko negarraren bidez, haurra ahalguztidun, indartsu eta suntsitzai-
le sentitzen da, eta irakatsi behar zaio hori horrela ez dela.

Beti erraza ez den arren, egoera horietan pertsona helduak lasai,
soseguz, segurtasunez eta bere burua kontrolatuz jokatu behar du. Haurrari
argi utzi behar dio berarekiko maitasuna ez dagoela jokoan, baina baita denak
ez duela balio eta jarrera ezegoki batek «beti» izango dituela ondorioak ere.

Lekuz kanpoko jarrerak ondorioak edukitzea bezain garrantzitsua da
etengabe zigortzen eta mehatxuka ez aritzea, haurra ohitu egiten baita egoera
horretara, eta iparra galduta, ez du argibiderik edukiko sortutako egoerari
konponbidea topatzeko; haurrak inork baino gehiago behar baitu dena ongi
amaitzea.

Baina bada negar egiteko beste modu bat. Tristurazko negarraren bidez,
haurrak adierazten du maitasuna eta arreta behar dituela, eta eman egin behar
zaio.

Negar hori baretzeko modu onak ditugu: beso babesleak eta sehaska-
kantak. Haur batek negar egiten duenean eta amak lotarako kanta bat
kantatzen dionean, ez dago garbi zeinek kantatzen duen eta zeinek egiten duen
negar (...) «kantuaeren erritmora dantza egiten dute amak eta haurrak, keinu
leun, errepikakor eta goxoa den kulunkarekin batera. Orain kulunka hori
kontzientea da, sabelean, aldiz, modu inkontzientean egiten zuen»⁹.

Sehaska-kantak ahoz aho transmititzen dira belaunaldiz belaunaldi.
Horien bidez, amak haurra lasaitzeaz gain, bere kultura, hizkuntza eta
tradizioa erakusten dizkio, eta haurraren izaeraren parte bilakatuko dira, bere
nortasunaren oinarri.

.....
⁹ Mariela Michelena. Psikoanalista didakta eta Madrilgo Psikoanalitika Elkarte-ko kide (Nazioarteko
Psikoanalitika Elkartea).

Pixoihaletik pixontzirako aldaketa

Hogeita laugarren hilabete inguruan, momentu ona da esfinterren kontrolarekin hasteko; lan horri ekiteko beharrezkoa da haurrak muskuluen kontrol gutxienekoa edukitzea, «zain egoten» jakitea eta behar bat atzeratzen jakitea, eta hori oso prozesu konplexua da.

Horrexegatik, norbere erritmoarekiko errespetua da arrakastaren oinarri aldaketa horretan. Kaka egiteko ekintzak zerikusia du ematearekin eta galtzearekin, eta horiek ekintza oso intimoak eta pertsonalak dira.

Ikasketa horiek barneratzeko moduaren arabera barneratuko ditugu, hein batean, gure helduaroako ohiturak. Eskuzabaltasunak, xuhurkeriak, komunikazioak edo uzkurtsunak, nolabait, zerikusia dute gure gauzak aldera batera uzteko dugun gaitasunarekin eta partekatze gaitasunarekin, eta esfinterren kontrolak sinbolizatzen du ikasketa horiek nola jasotzen ditugun. Zerbait alde batera uzten jakiteak irekiera bat dakar, fase bat gainditzea, eta emate hori bizi dugu galera zail bat bezala.

Prozesu horri ekiteko, ziurtatu behar dugu haurrak ulertzen duela eskatzen zaiona eta interesa duela parte hartzeko. Erakutsi behar diogu, maitasunez eta animo-hitzeekin, prozesu horri ekin diogula gaitasun berri bat duela uste dugulako. Gaitasun hori aintzat hartzen dugu helduarekiko independentzia handiagoa edukitzeko nahia azaldu duelako, eta hori, azken batean, konkista bat da.

Pixkanaka esfinterrak kontrolatzea haurrarentzat arazo egoteko arrazoiak eta botere-sentimendua izan behar dira; garbi eta txukun egotea eta horretan laguntzeko gai izatea gauza handia da konkista horretan.

Pixoihala ohikoa baino epe luzeagoetan lehorra egoten hasten denean, pixontzia aurkezteko momentu egokia da. Gainean esertzeko gonbitea egingo diogu; lorpen hori aitortuko diogu, eta porrotei garrantzia kendu.

Bere erritmora egokitu behar gara; ikuspegi positiboa eta pazientzia eduki eta modu erregularrean komunerako gonbitea egin behar diogu. Funtsezko jarrerak dira, pixoihala behin betiko kendu arterainokoak.

Horiek eta garbitasunarekin erlazionatutako helduen gainerako ekintza guztiak (pixoihala aldatu, bainua, laztanak, mimoak...) maitasun adierazpenak dira, eta haurraren interesak azaltzen dute. Laguntzen diote bere burua aintzat hartzen, zaintzeko moduko izakitzat hartzen; horregatik ekintza horiek estuki loturik daude haurrak bere buruaz egiten duen irudiarekin.

Gorputza zaintzeko garaian izan dituen esperientziak positiboak izan badira, errazago ekingo dio esfinterren kontrolaren heziketari, eta hori baino garrantzitsuagoa dena, haurrak nortasun sendoa finkatuko du pixkanaka.

Errutinen balioa

Pixontziaren erabilerarekin bezala, gauza bera gertatuko da haurraren bizitzako eguneroko beste alderdi batzuekin ere. Pixkanaka, loarekin, janariarekin eta garbiketarekin erlazionatutako ekintzak eguneroko ekintzak bilakatuko dira, errutinak. Pertsona helduek errespetatu egin beharko dituzte haurrak bere egunerokotasunean, naturaltasunez, barneratu ditzan, zainketa horiek ez baitira haurraren behar biologikoen erantzuna soilik, ikusi dugun bezala, garapen emozional zuzena bermatzen eta sustatzen dute.

Errutinek lagundu egiten diote haurrari bere buruaz jabetzen, bere sentsazioez eta gorputzeko beharrez, eta zentzumenen mundua estimulatzeko. Erabakigarriak dira, gainera, emozio-harremanak ezartzeko (begiradak, gorputz-kontaktuak, keinuak, laztanak...), ekintza horiek dira ahozko komunikazioaren ekintza aurrekariak, eta beraz, garrantzitsuak dira hizkuntza garatzeko.

Haurrarekin, esparru horretan, egin daitezkeen ekintza guztiak modu askotara egin daitezke. Hori nola egin erabakitzeko zerikusia dute kulturak, egiten jakiteak eta gurasoen dohain afektiboak.

Jarrera multzo horri eta helduek, bereziki, gurasoek haurrari egiteko moduari hazkuntza esaten zaio. Lortu nahi da haurrak garapen orekatu eta osasuntsua edukitzea.

Atxikimendua eta lotura afektiboa

Hazkuntzaren bidez, pertsona heldu esanguratsuek egindako jardunekin, haurrak ulertuko du bizitza zer den. Dena ongi bada, ikasketa horietako bizi-esperientziak seguruak eta orekatuak izan badira, ikasiko du pertsona baliotsua dela, maite dutelako, hain zuzen ere.

Hasiera batean, haurrak ama izango du eta amak haurra, eta bien artean sortutako lotura afektiboa betirako izango da.

Lotura afektibo seguru horrek lagunduko dio bere bizitzan lotura afektibo atseginak egiten. Azken finean, bizitza «amaren bilaketa» da, zentzu inuzenteenean esanda, amarekin dugun harremana bezain harreman atseginak bilatzea.

Baina ama ez dago bakarrik; berehala hasiko dira haurraren bizitzan beste irudi garrantzitsu batzuk agertzen, maite duten pertsonak, eta berak maiteko dituenak.

Haurrak harreman sendoak egin dituenean pertsona heldu esanguratsuekin, segurtasuna sentitzen du, eta horrek laguntzen dio erlazio be-

rriak bilatzen. Aldiz, bizitako esperientziak ez badira oso egonkorrak izan, haurra ez da fidatuko helduen indarraz eta segurtasunaz, eta egoera berri eta ezezagunei aurre egiteko garaian, antsietatea, anbibalentzia edo saihaspena sentituko du, garatu duen atxikimenduaren arabera. Erlazionatzeko modu bat finkatuko du, eta horietan erreproduzituko du barneratuta dituen portaera-ereduak¹⁰.

.....
¹⁰ Gai horretan sakontzeko ikus 3. zatia: «Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean».

5. Haurra eta gainerako pertsonak

Ez nago bakarrik

Haurrak dakienean inguruan duen guztiarekiko independente bizi dela, konturatzen da ez dagoela bakarrik. Gogoan duzu hasieran ez dakiela gorputz bat duenik, ezta bera bere ama ez denik, ezta aulki horrek bere jatorri bera ez duenik? Noski, hori guztia ez bazekien, ez zekien besteekiko desberdina zela.

Baina, pixkanaka, jakingo du, eta pixkanaka prozesu berri batean sartuko da, gero eta kontzienteagoa, eta horri sozializazio-prozesua deitzen zaio. Bizitza guztia irauten du, baina gauza guztiekin gertatzen den bezala, horretarako eredia adin honetan sortzen da.

Eredu hori izango da oinarria bizitzan gainerakoekin erlazionatzeko izango duen moduarena.

Gizarteratze-prozesuak haurra hiru kontutan inplikatzan du: *a)* bere buruarekiko ezagutza, *b)* beste pertsona batzuk badirela jakitea, eta *c)* interakzioak horiekin¹¹.

Norbere burua ezagutzeari autokontzeptua deitzen zaio, eta hori da pertsona bakoitzak bere buruaz duen ideia, bere ustez nor den. Horren eraikuntzak eragiten du ikusi ditugun gai neurologiko eta harremanezko guztietan.

Badakigu, ez dauka zerikusia soilik gure irudi fiskoaz dugun iritziarekin, baita gure iritziz zer garela uste dugun.

Beste pertsonak, bizitzan zehar, haurrari bere buruaz itzuli dioten irudiak haurraren garuna eratzen du, bere ikusteko modua, bere burua ikusteko eta baloratzeko modua, bere izateko modua eta bere existentziari aurre egiteko modua.

.....
¹¹ Gai horiek guztiak liburuaren 3. zatian berrikusiko ditugu, honako alderdi hauei emandako erantzun ezegokiei dagozkienak: *a)* nortasuna eraikitze eta autokontzeptuaren prozesua, *b)* besteak aintzat hartzea eta *c)* besteekin eta ikasketarekin interakzio eraikitzaileak ezartzeko aukera.

Autokontzeptua oso txikitan eraikitzen da, eta haurraren garapen sozialarekin erlazionatua dago; biak ala biak, hau da, bere buruarekiko kontzientzia eta bestea pertsona desberdina izatearen kontzientzia interakzioaren bidez eraikitzen dira. Haurrak badaki nor den besteekiko dituen harremanengatik.

Geure burua eta gainerako gauzak ezagutzeko lan horretan, haurra izaki independente gisa eratuko da. Prozesu horri indibidualtasuna deitzen zaio, eta urrats garrantzitsua eta ezinbestekoa da norbere emozioak eta besteak ulertzeko.

Haurrak bere buruarekiko eta bere gauzekiko interesa soilik izateari uzten dionean, bestearekiko interesa pizten zaio, eta haren esperientziaren jabe izan nahi du. Munduan parte hartzeko duen desioaren adierazle da.

Haur batek negarrez ari den beste bati begiratzen dionean eta lasaitzeko keinu bat egiten dionean, edota beste bat barrez ikustean barre egiten duenean, haren mina nahiz poza sentitzen du, enpatia adierazten du.

Enpatia ispilu deituriko neurona batzuk sortzen dute. Martxan jartzen dira beste pertsona bat sufritzen ikusten duzunean; bere mina sentiarazten dizute, edota barrez dagoenaren alaitasuna sentiarazten dizute. Neurona horien bidez, gainerakoen sentipenak eta sentimenduak zuretan islatzen dituzu. Beste pertsonaren lekuan jartzen zara, baina ez duzu haren mina zurearekin nahasten, eta ez diozu ihes egiten.

Ispilu-neuronek lagundu egiten dute moztan norberak sentitzen duenaren eta besteak sentitzen duenaren arteko distantzia, eta ezinbestekoak dira gainerako pertsonengandik eta gauzengandik interesa edukitzeko, horiei esker gozatzen baitugu liburu bat irakurtzean, filma batekin, antzerki-lan batekin edo gure interesa eta emozioa pizten duen ikasketa batzuekin.

Behaketei eta horien interpretazioei esker, saiakerak eta akatsak eginaz, haurrak, pixkanaka, ikasiko du zer erlazio dagoen norberak egiten, esaten, sentitzen eta pentsatzen duenaren artean.

Erreferentziazko helduen bidez, haurrak izan dituen ereduetan ikusi baldin badu, normalean behintzat, erlazio osasuntsua egon dela afektu-gaietan (zer sentitzen duten), pentsamendu-gaietan (zer pentsatzen duten) eta harreman-gaietan (zer esaten duten), konfiantza eta koherentzia barneratuko du. Horrek lagunduko dio sentitzen, pentsatzen eta esaten duen horren arabera gauzak egiten.

Gizarte-integraziorako haurrak balio handiko tresna erabiltzen du: imitazioa.

Ikasi behar du besteek nola egiten duten, eta portaerak kopiatuko ditu. Horitatik batzuk aukeratuko ditu, identifikatuen sentitzen den horiek, eta beste batzuk bazterrean utziko ditu, orokorrean, kontraesana sortzen dutenak haurrak lortu nahi duenaren eta, azkenik, lortzen duenaren artean. Horrela, bere desioetara egokitze bere ekintzak kontrolatzen ikasiko du.

Imitazioaren bidez ulertuko du zerk eragiten dien besteei, eta bere ekintzekin alderatuz, ulertuko du bera nor den.

Haur batek bere burua ez badu desberdintzat jotzen beste batekiko, bere nortasunak ezin izango du aurrera egin sozializazioaren maila heldua-goetara; gainera, errealitatea oker interpretatuko du¹².

Ikasi behar du gainerako pertsonen ere sentitzen, maitatzen eta pentsatzen dutela, nahiz eta haurrak ez bezala egin. Hori interakzioaren bidez ikasten da.

Haurra gainerako pertsonekin erlazionatzeko modurik onena eta atseginena da eguneroko familia-bizitzako espazioak partekatzea. Familiako kide aktibo izan behar du: etxeko-lanak egin (hautsa kendu, arropa tolestu, mahaia jarri), familiako aisialdi-jardueretan parte hartu eta, nola ez, baita jolastu ere.

Jolasaren balioa

Einsteinek zioen jolasa dela ikerkuntza-forma gorena. Jolasaren bidez, haurrak mundua aztertzen eta deskubritzen du; beste pertsonekin erlazionatzen da; gatazkei aurre egiten die; bere gaitasunak praktikan jartzen ditu; erronka berriei aurre egiten die, eta, interakzioaren bidez, pixkanaka, izaki sozial bilakatzen da.

Jolasa da haurren jarduera nagusia. «Jolasaren bidez, haurrek beren gorputza ezagutzen dute; beren nortasuna garatzen dute, eta beren ingurune fisikoa aztertzen, deskubritzen eta eraldatzen dute, eta ingurune horretara egokitzen dira»¹³.

Adin honetan ez dago jolasaren eta ikastearen artean alderik; egiten duten jardueran bidez ikasten baitute, eta jarduera hori, bereziki, jolasa da.

Jolasaren bidez, ikasi egiten da, baina, bereziki, gozatu egiten da. Ikus dezagun zergatik.

Ikuspegi biologikotik, jolasak eragiten duen gozamena «giza garunean eta gorputzean gertatzen den prozesu biokimikoa da. Emozioaren molekulen bidez gertatzen da; horiek zubi komunikatiboa dira nerbio-sistemaren, sistema immunologikoaren eta sistema endokrinoaren artean. Emozioaren molekulak peptidoak sortzen dituzte, eta horiek sorraraziko dituzte emozioak, besteak beste, plazera eta zentzumen anitzeko gozamena, (...)»¹⁴.

Jiménez Vélezek esandakoaren arabera, jolasaren momentuan sortzen den dopaminak eragina du nerbio-sisteman, eta motibazio fisiko handia

¹² Antonio Damasioren aipamena (mediku neurologo, irakasle, emozioaren eta sormenaren ikerketa neurologikorako institutuaren zuzendaria).

¹³ Maria Pardo (koord.).

¹⁴ Carlos Alberto Jiménez Vélez. Teknologo kimikoa. Hezkuntza Komunikazioan Magister.

sortzen du. Horren bidez, areagotu egiten dira gorputzaren trebetasunak eta mugimendua. Autorearen hitzetan, «dopamina kantitate handitan sortzen bada, jolasarekin batera fantasia oso biziak sor ditzake»; hori horrela da «dopamina meskalina bihurtzen delako. Azken horrek buruaren gaitasuna asaldatu egiten du, eta ondorioz, arteria-presioa eta azalaren tenperatura aldatzen ditu, eta alerta- eta arreta-sistema aktibatu egiten dira (...)».

Autore horren eta beste batzuen arabera, jolasaren bidez ere sortzen den serotonina-produkzioak antsietatea murrizten du, eta jolasean ari denaren aldartea egokitu egiten du. Beraz, mendekotasuna sor dezake. Helduen portaera batzuei erreparatzen badiegu, jokalaria konpultsiboak ziurrenik, efektu lasaigarri horiek bilatuko ditu jokoan.

Jolasean ari garela beste neurotransmisore bat ere sortzen dugu, aze-tilkolina, eta horrek arreta, ikasketa eta memoria hobetzen ditu. «Horra hor jolas sortzailearen garrantzia handia, hain zuzen ere, prozesu psikologiko gorenekin erlazionatuta dagoena»¹⁵.

Jolasak, azken batean, emozioarekin martxan jartzen ditu gorputza eta burua. Eta jolasarekin haurrak bere burua kokatzen ikasten du, baita bere inguruko munduan parte hartzen ere, eta hazi egiten da afektiboki, fisikoki eta intelektualki.

Jaio aurretik hasi eta 3 urte bete arteko jolasa: interakzio-jolasak, jolas funtzionalak eta jolas sinbolikoa

Haurraren jolasak ez dira beti berberak, nahiz eta gerta daitekeen erabiltzen dituen jostailuekin bezala. Batzuetan, haurrarekin batera garatzen dira, eta beste modu batera erabiltzen ditu. Beste batzuetan, batzuk ahaztu egiten dira, eta beste batzuk berriro ere erabiltzen hasten da. Batzuk gehiago erabiltzen dira eta beste batzuk, gutxiago.

UNESCOk 2000 urtean «familia eta lehen haurtzaroari buruzko ikerkuntza/ekintza» lana argitaratu zuen ESAR¹⁶ sistema oinarri harturik.

¹⁵ Jiménez Vélez, C

Argibidea: Goi-mailako prozesu psikologikoak dira portaerarekin erlazionatuta daudenak: lengoaien garapena (ahozkoa, idatzizkoa, musika, matematika...), motibazio-gaitasunarekin, pentsamenduaren garapenarekin, dakizunari buruz eta ikasten duzunari buruz hausnarketa egiteko gaitasunarekin, hori programatzeko, martxan jartzeko eta ebaluatzeko gaitasunarekin.

¹⁶ ESAR jolasak eta jostailuak sailkatzeko eta aztertzeko sistema bat da. Denise Garon, Rolande Filion eta Manon Doucet izan ziren sistemaren sortzaile, Kanadan, 1980 eta 1985 urteak bitartean. Jean Piaget zientzialariaren lana izan zuten erreferentzi teoriko nagusi, bereziki, «La formación del símbolo en el niño».

Horren arabera, adin bakoitzerako jostailu egokiak aurkeztu zituzten, eta haurren jolasetan helduek esku-hartzeko moduak proposatu. Han jasotako ekarpen batzuk baliagarriak gerta daitezke jarraian aurkeztuko dugun sailkapena aberasteko.

Bilakaera-sailkapen egokiak asko direnez, ez diogu zerrenda horri beste bat gehituko, beste modu batera egingo dugu. Adin honetarako jolasak aztertuko ditugu, haurrengan garatzen laguntzen duten alderdiaren arabera. Honako hau da sailkapena:

- interakzio-jolasak,
- jolas funtzionalak: trebakuntzazkoak, esperimentaziozkoak, aurkikuntzakoak eta manipulaziozkoak, eta
- jolas sinbolikoa.

Interakzio-jolasak

Jolas mota hori jaio aurretik hasten da. Fetuak bere aurpegiarekin eta zilborrestearekin jolasten du, eta, alboan bikia izanez gero, harekin ere, kolpatuz eta espazioa bilatuz, horretarako borroka eginaz.

Jolas horiek maiz egiten dira hasieran, haurrak leku gehiago duenean bueltak eta ostikoak emateko edo saltoak egiteko.

Beti dabil amarekin jolasean, eta gero ere beti saiatuko da amarekin jolasten! Jakin gabe, haurdunaldian zehar, amak haurrarekin sinbolismoz beteriko jolasa egiten du; amak emozioak edo ekintzak eskaintzen dizkio; haurra jolasean hasten da, batzuetan jakin gabe eta beste batzuetan gogoko duelako.

Amak berak bizi eta sentitzen dituen emozioak eskaintzen dizkio, horretaz jabetu gabe. Emozioek adrenalina eragiten diote amari, eta horiek fetuari igortzen dizkio zilborrestearen bidez, horrela biek sentipen berak sentitzen dituzte «amak sentitzen duen gauza bera sentituko balu bezala». Lehen interakzio-jolasa da, sakonena, emozioaren eta enpatiaren oinarria.

Beste interakzio-jolas bat dugu masajearen eta esku bidezko estimulazioaren bidez egiten dena, hau da, amaren triparen bidez egiten dena.

Baina interakzio-jolas garrantzitsuena, momentu horietan, oinekin egiten da, ostikoak ematen. Horixe da nahita egiten duen lehen jolasa: «Nik ostiko bat emango dizut, eta zuk erantzuten baldin badidazu, nik beste bat emango dizut». Forma eta intentsitateekin froga egingo dut; «zureak ere ezagutu nahi ditut». Horixe pentsatzen duela dirudi.

Musika, fetuari eskaintzen zaion beste jolas mota bat da, emozio partekatuen gidari. Ikerkuntza askotariko eta ugariak berretsi dute baieztapen hori. Esaten dute 2 urteko haur batek kantatu zuela kantu bat (jaio ostean entzun gabekoa) amak haurdunaldian entzuten zuena. Ez dakigu aipaturiko hori gehiegizkoa ez ote den, baina frogatu izan da haur jaioberria lasaitu

egiten dela haurdunaldian sarritan entzundako kantua jartzen zaionean. Musika hori eta amaren ahotsa soinu ezagunak dira, eta jaio aurretik ere lasaigarri gertatzen zitzaizkion.

Amaren sabeletik kanpo, jolas mota horrek jarraitzen du, eta hedatu egiten da. Horietako batzuk ez ditugu jolastzat jotzen; zezelkatzea, elkarri begiratzea eta nahita egindako irribarreak ditugu horietako batzuk.

Jolas funtzionalak ez bezala ez dute helburu jakinik, jolasak iraun bitartean plazerra sortzea baino ez.

Jaio ondorengoak, darabilten zentzumenaren arabera sailka daitezke: ahoarekin, ikusmenarekin, entzumenarekin eta ukimenarekin egiten direnak.

Ahoa du haurrak bitarteko nagusi mundua arakatzeko eta barneratzeko. Garai horretan, esan daiteke haurrak ahoaren bidez «mundua deskubritzen ikasten duela». Jostailu egokiak izango dira hortzaldiko jostailuak eta miazteko aproposak direnak.

Haurrak gauzak gertu ala urruti dauden ikusmenaren eta entzumenaren bidez atzematen ditu, baina, pixkanaka, ukimena beharko du gauzak gehiago eta hobeto ezagutzeko.

Zentzumen-jolasen multzoan formak, koloreak, tamainak eta itxurak, orokorrean, begirada erakartzen du.

Entzumenarentzat, soinua edo musika egiten duten jolasak behar ditu. Soinuak eta hitzak errepikatzeko jolasean funtsezkoa da pertsona helduen laguntza. Horien bidez, ahozko komunikazioari ekingo dio.

Jolas funtzionalak

Jolas horiek helburu bat dute, gorputza eta ingurunea ezagutzea. Modu askotara multzoka ditzakegu, hona hemen horietako bat¹⁷: trebakuntzazkoak, esperimentaziozkoak, eta manipulaziozkoak.

Trebakuntza-jolasak

Su peculiaridad es la movilidad y los objetos son tan solo instrumentos quMugikortasuna dute berezitasun nagusi, eta objektuak mugimenduak egiteko aukera eskaintzen duten tresnak baino ez dira.

0 eta urte bete artean, begiratzeko hainbat objektu edukitzea estimulazio-iturri garrantzitsua da haurrarentzat, batez ere, hasieran, eskutan hartzeko oso txikia denean. Begiratu hutsarekin ikusteko gaitasuna lantzen du, eta begiko muskuluak indartzen ditu. Gauza desberdinei begira egoteak entrete-nitzen laguntzen dio eta objektuak bereizten.

Garrantzitsua da objektu horiek askotarikoak izatea, haurrak iraupen

.....
¹⁷ Pardo, M. (koord.) «Haurreskolak: Hezkuntza eta laguntza proiektua» egokitzapena.

laburreko arreta-gaitasuna baitauka, eta modu horretan batetik bestera azkar pasatzeko aukera izango du. Gogoan izan sehaskatan eta haur-aulkietan jartzen diren panpina-errenkadak, oso egokiak haurraren begien alturan jarriak.

Ukimenaren bidez ere ezagutzen dute mundua. Ikasi behar dute gauza bakoitzak bere testura duela, horregatik, artzatxoak, panpinak eta halakoak askotariko materialez eginak egon behar dute. Leunak, zimurduradunak nahiz bigunak izan daitezke, eta sentipen ugari eragin, besteak beste, izan daitezke beroak ala hotzak, arinak ala astunak...

Helduek jolaserako egin dezakegun proposamen interesgarri bat izan daiteke «altxorren kutxa» deiturikoa. Jarduerazko jolaserako gonbitea da. Eserita egoteko gaitasuna duten haurretatik 12 hilabete bitartekoentzat litzateke. Handik aurrera, jolas heuristikoari ekin diezaiokegu. Aurrerago aipatuko dugu.

Jolas honekin hasteko, zumitzezko saski bat edo edozein ontzi gogor behar dugu. Bertan 50 bat objektu sartu behar dira, haurraren inguruneak direnak, baina ezin dira jostailu tradizionalak izan. Materialak, pisuak, tamainak eta testurak askotarikoak izan behar dira: egurrezkoak, metalezkoak, kartoizkoak, larruzkoak, telazkoak, gomazkoak etab. Kontu handia izan behar da, ezin dira arriskutsuak izan ezta tragatzeko modukoak ere, koskatu, txupatu, ukitu, zimurtu eta beste egingo baitituzte. Garrantzitsuena da bost zentzumenak, hau da, ukimena, ikusmena, entzumenak, dastamena eta usaimena estimulatzeke baliagarriak izatea.

Bi eszenatoki ditugu aukeran jolas hori martxan jartzeko: haurra bakarrik egotea (ez da hori asmoa) edo pertsona heldu bat egotea ondoan, begira baina ez derrigorrez parte hartzen. Horixe da desberdintasuna, proposamenaren berezitasuna. Pertsona heldua adi dago, eta soilik egiten du haurrak eskatzen diona, normalean objektu bat edo beste hartu. Edo, behar bada, ezer ez, soilik begiratu, egongo baitira esku hartzeko beste momentu batzuk ere. Eskatutakoaren arabera soilik jokatu behar da!

Helduaren jarduna jolasa amaitzean hasten da. Haurraren lehentasunak behatu ostean, pertsona helduak beharrezkoa izanez gero alda ditzake objektuak beste baterako.

Jolasa interesa galtzen hasten denean, 12 hilabeteak betetzean, gutxi gorabehera, behar bada, beste modu batera jolastu nahiko du objektuekin, adibidez, gauzak betetzen eta husten. Kontuz! Gustuko dute poltsetatik eta armairuetatik gauzak ateratzea.

Azkenik deskubritu duenez pertsonak eta objektuak hurbildu eta urrundu egin daitezkeela, esperimentatu egiten du. Gozamen handia eragiten dio objektuak erortzen uztea, eta bota ere egiten ditu. Hiru modalitate konbinatzen ditu: jaurti, jaso eta gerturatu. Azken batean, bere egitekoa da ikustea zer gertatuko zaion gauza horri berak jaurtitzen duenean. Haurrak ere hautematen du jolas horren alderdi soziala: «Zuk eman egiten didazu; nik bota, eta zuk jaso».

Trebakuntzazko jolasei dagokionez, urte bat eta biren artean, bereziki hitz-jolasak eta interakzio-jolasak helduekin dira nagusi.

Hitzak eta soinuak errepikatzea edo keinuekin, soinuekin zein onomatopeiekin lagundutako kantuek funtsezko lotura afektiboak sortuko dituzte, behar bezalako hitz trukaketa bat has dadin.

Haurrak helduarekin egin nahi duen interakzio-jolasa funtsezkoa da. Inguruan dituen pertsona helduak gai direnean haurrari entzuteko, erantzuteko eta berarekin maitasunez jokatzeko, ikasiko du bizitzarekiko eta bere buruarekiko konfiantza edukitzen.

Brazeltonek badu horri buruzko esperimentu adierazgarri eta biribil bat. Pediatra bikain honek kontatzen du 8 hilabeteko haur bati erakusten baldin badiozu bi bloke eta horiek euren artean nola elkartu behar diren, bi gauza gerta daitezkeela. Haurrak bizitzarengan eta bere buruarenagan konfiantza baldin badu, blokea hartuko du, ahoan sartu, buruarekin igurtzi eta, azkenean, lurrera jaurtiko du norbaitek hartuko duen esperantzarekin. Hori gertatzen baldin bada, eta blokeak esku artean baldin baditu, elkartu egingo ditu eta helduaren onarpen-erantzunaren zain geratuko da: «Zein azkarra zaren!». Eta sinetsi egingo du.

Haurrak, behin eta berriz, ez badu erantzunik jasotzen, argibideak arazorik gabe ulertuta ere, ez du bere buruarengan konfiantzarik edukiko, eta blokeak elkartzea lortuta ere, beste jarrera bat edukiko luke. Bere begiradak honako hau esango luke: «Nik badakit ezin dudala».

Esperimentazio-jolasak

Nahita egindako jolasa da; haurrak ekintza egiten du zer gertatuko den ikusteko.

Alde batetik, jolasten eta gorputzeko zatiak aktibatzen esperimentatuko du: objektuak jaurti, kolpatu, astindu, soinua atera... Bere gorputza osotasunean mugimenduan sentitzeko beharra dauka, eta horretarako balantzaka ibiltzen da, zilipurdika, katuka igoko da, oreka-jolasak egiten ditu... Kulunkaulki eta kolunpioei esker, haurrak gorputzeko sentipenak esperimentatuko ditu.

Behar du esperimentatu bere inguruan gertatzen den horretan eragina duela, eta horregatik, kausa eta efektuekin esperimentatzeko, agertu/desagertu jolasean arituko da, betetzen/husten, gauzak botatzen, sakabanatzen eta pilatzen.

Manipulazio-jolasak

Esperimentatu denean eta dagoeneko ezustekorik ez dagoenean, jolasa errepikatu egiten da jolasa menderatzearen plazer hutsagatik eta ekintza kontrolatzeko gozamenagatik: itxi, ireki, dorreak egin, suntsitu, natur elementuekin esperimentatu, besteak beste, lurra, hondarra, ura, hautsa, buztina, moldeak, uretako eta hondartzako jostailuak.

Jolas sinbolikoa

Urtebete egin arte, haurtxoek duten mundu-eredua baliagarri zaie gertatzen denaren eta gerta daitekeenaren iragarpenak egiteko. Gero, urtebete edo urte eta erdi inguru dutenean, eredu anizkun konplexuagoak eraikitzen hasiko dira. «Beraz, orainaldia gainditu eta errealtatetik alde egin dezakete, egoera irrealak irudikatuta, simulazio-jolasean egiten den bezala»¹⁸.

Jolas sinbolikoa erabiltzeko beharrezkoa da haurrak ulertzea momentu honetan ez dagoen norbait ez dela desagertu betirako, buelta daitekeela. Modu horretan, irudika ditzake hemen eta orain ez dauden gauzak. Prozesu hori 2 urte inguru dituenan gertatzen da.

Adin horrekin hasten da «banintz bezala» jolasa: handia banintz bezala, ama banintz bezala, sukaldaria banintz bezala, arotza banintz bezala. Jolas mota horretan denbora luzean arituko da; adin horretan esperimentatzen soilik hasiko da, «banintz bezala» jolasa ikasten ariko balitz bezala.

Imitazioaren bidez saiatzen da ulertzen heldua pertsona gisa eta inguruan duena; horregatik, hasi berri den etapa honetan, jolas sinbolikoak garrantzia handia duen horretan, haurrak gustuko du «norbaiten antza» edukitzea.

Bestearen lekua hartzeko modu bat da beste hori imitatzea edo bere ekintzak jarraitzea; beste modu bat, moztarotzea. Imitatzen duen pertsonak zer egin eta senti dezakeen irudikatzen du moztarotaren bidez, eta «haren tokian jartzen da».

Haurra bere burua besteekiko bereizten hasten da, eta, jolas horien bidez, asimilatu egiten ditu pertsonak, egoerak, eguneroko bizitzan gertatzen diren ekintzak.

Haurrak imitatu egiten du, baina horren atzean bere papera baino ez dago, gogo handiarekin bizi duena. Bere burua ulertu nahi du besteena ulertzen saiatuz.

Irudimen bidezko jolas horietan 3 urteko haurrak senti dezake bere mugak gaintitzen dituztela, ez dagokion zerbait egiten duela, eta horrek bere buruarengan konfiantza edukitzen laguntzen dio. Jolas sinbolikoak aukera ematen dio bere beldurrak adierazteko, distantzia emozionaletik bizitzeko (ez zait niri gertatzen nire pertsonaiari baizik), eta horrela hasten da beldurrak ulertzen eta horiek maneiatzen.

Maitagarrien ipuinekin bezala gertatzen da, baina oraingo honetan trama ez dago idatzita, ez da pertsonaia pasibo bat, aktiboa baizik, rol bat dauka eta ipuinak berak nahi bezala bidera dezake; bera da protagonista.

Hasieran, ohiko portaerak soilik imitatuko ditu: panpinei jatean eman, «kotxe» bat gidatu, erreminta bat erabili zerbait konpontzeko etab.

.....
¹⁸ Mariela Michelena.

Hiru urtetik aurrera, egoerak landuagoak dira, eta ekintza ez ezik horren eszenatokia ere irudikatzeko gai da.

Lau urtetik aurrera, jolas hori kolektiboa bihurtuko da, eta zerbait gehiago jartzen da jokoan. Orain arte ikasi behar izan badu bera existitzen dela baina gainerako guztiak ere, orain ulertu beharko du pentsatu eta sentitu egiten duela, baina baita gainerakoek ere, eta batzuetan, behintzat, ez dutela berak pentsatzen dituen gauza berak pentsatzen.

Hori da bizitzan kokatzen ikasteko modua; bere espazioa bilatu behar du, eta beste pertsonena errespetatu. Azken finean, «gauza gutxi dira hain garrantzitsuak momentu bakoitzean dagokigun lekua zein den jakitea baino»¹⁹.

Jolasterakoan egindako esperimentazioaren bidez (saiakera/akatsa), gainerakoen portaera imitatzen du, eta hori da bidea bere eraikuntzak, izaki indibidual eta sozial gisa, oinarri sendoa izan dezan.

Erraza da imajinatzea, jolasteko ekintzan hainbeste gauza gertatzen baldin badira, behaketarako momentu ona izango dela, horrek berarekin baitakar ekintza kopuru handi bat interpretatzea, guk ez ulertu arren, esanahi handia baitaukate.

Jolaserako proposamen bat: jolas heuristikoa

Haur bakoitza desberdina da, eta bere ezaugarri pertsonalak, garapen-erritmoak eta heltze-maila ahalik eta gehien errespetatu behar dira.

Bi proposamen ludiko daude bi adin tarterako, eta intentzio horiek praktikan jar daitezke erraz eta modu atseginean: «Altxorren kutxa» (dagoeneko aipatu duguna) eta «Jolas heuristikoa».

Aukera berrien mundu bat irekitzen zaio haurrari 12 hilabeteetatik 24 hilabete bete arte gutxi gorabehera. Lehen baino trebeagoa da, eta mugitzeko gaitasuna du. Gehiago jakin nahi du; gehiago ezagutu. Ziurrenik, objektu baten aurrean dagoenean, honako hau galdetuko dio bere buruari: «Zer da hau? Zer egin dezaket honekin? Zertarako balio du?».

Jolas heuristikoa proposamen ona da galdera horiek egin eta erantzuna topatzen saiatzeko²⁰.

«Altxorren kutxa» ez bezala, honako honetan bi fase ditugu: esperimentazioaren jolasa eta materialen bilketa. Helburu desberdinak dituzte baina biak dira garrantzitsuak.

¹⁹ Michelen M.

²⁰ «Haurreskolak: Hezkuntza eta laguntza proiektua» eta «Propuesta educativa 0-3 años» lanetan aurkezten den testua egokituta.

Proposamen horretan 15 objektu mota desberdin behar dira gutxienez. Mota bakoitzeko objektu batzuk egon daitezke, baina askotariko tamainekin, formekin... Ezin dira jolas komertzialak izan, ezin baitezakete funtzio argi bat eduki. Altxorren kutxan bezala, askotarikoak izan behar dira testurak, pisuak, tamainak eta materialak.

Honako hauek izan daitezke objektuak: intxaurrak, kortxo-tapak, harriak, botoi handiak, koilarak, heldulekudun orraziak, zepiloak, makillaje-brotxak, bizarra mozteko brotxak, kaxak, arropa-pintzak, hari-karrete hutsak, gortinen uztailek, karrakak, erruloak, gozogintzarako moldeak, iraztontziak, tapak, ontzi askotarikoak, txintzarriak, txilibituak, zarata egiteko zerbait barruan duten lata itxiak, txanpon-zorroak, koloretako zintak etab. Objektuak izan daitezke naturalak, metalezkoak, egurrezkoak, larruzkoak, paperezkoak, kartoizkoak, goma-zkoak etab. Bururatzen zaigun edozein objektu izan daiteke; garrantzitsuenak da arriskutsuak ez izatea eta erraztasunez ez haustea.

Haurrari eskaintzeko lurrean sakabanatzen direnean, hiru edo lau pote handi jarri behar ditugu gauzak han sartzeko, handik ateratzeko eta nahasteko, eta azkenean, baliagarri izango dira bigarren fasea proposatzeko, hau da, jasotzeko faseari ekiteko. Objektuak txukun gordetzeko lekua edozein dela ere, fase honetan, esaten zaion ezaugarriaren arabera sailkatuta gorde behar harko ditu, momentuaren arabera bat edo beste: kolorea, tamaina, testura... Laguntzeko honako adierazpen hauek erabil ditzakegu: «dena delakoaren aurrean dagoena», «honako honen berdina dena bilatu» etab.

Jolasten ari den bitartean sailkatutako objektuak modu askean manipulatuko ditu, haien artean erlazioatu, eskaintzen dituzten aukerak arakatu eta beren ezaugarriak deskubritu.

Altxorraren kutxan bezala, pertsona helduaren funtzioa da jarrera lasaiaekin antolatzea, erraztea eta bidelagun izatea, baina bigarren mailan. Jolas honetan, haurra da gauzak proposatzen dituenak.

Altxorraren kutxa nahiz jolas heuristikoa oso gomendagarriak eta erabiliak dira haur eskolan, baina komeni da eta gomendatzen da han egiten denak erlazioa edukitzea etxean egiten denarekin. Horrexegatik, ona da jolas mota hori ezagutzea eta edozein lekutan erabiltzea.

Zentzu-mugimenezko jolasa, beste jolas mota bat

Nahiz eta jolas bakoitza desberdina izan eta horietako bakoitzak jardunbide eta interes desberdinak eduki, denetan, horretaz jabetu gabe, hainbat ekintza egiten eta konbinatzen dira: objektu berriak esploratu, trebetasun berriak praktikatu, erronka berriei aurre egin, dagoeneko hartuta dituen trebetasunak

erabili eta dagoeneko ezagutzen duen hori berriro ere arakatzek sortzen duen sentimendu atsegina sentitu. Horixe da jolastea.

Honako jolas mota honi eskaini nahi nioke arreta: zentzu-mugimenezko jolasa.

Zentzu-mugimenezko jolasean gorputzarekin eta gorputzetik abiatuz lan egiten da, horixe baita norbere buruarekin eta beste pertsonekin komunikatzeko lehen bidea.

Antonio Damasiok zioen bezala, duela gutxi arte, «zientzia kognitiboetan eta neurozientzian ez zen gorputza kontzeptua ia agertu ere egiten». Egun, ugariak dira aurrerapenak esparru horretan, eta neurozientzialariek baieztatzen dute garunak elkarreragina duela munduarekin gorputzaren bidez; beraz, horien arteko erlazioa onartzen da.

Horregatik, haur bakoitzaren adimenaren funtzionamendua desberdina denez, bere izatearen adierazpen fisikoa ere desberdina da. Beraz, batzuk gorputz-tonua erlaxatua dute eta beste batzuk zurruna; batzuk geldiezinak eta arriskatuak dira eta beste batzuk lotsatiak ez hain aktiboak. Batzuk berehala hasten dira lau hankatan ibiltzen eta beste batzuk ez; batzuk menderatzen dute keinu bidezko komunikazioa eta beste batzuk ez dira hain adierazkorrak. Haur bakoitzak bere gorputz-ekintzarekin adierazten du bere barruan gertatzen dena.

Garrantzitsua da guk haurrari laguntzea gorputz-ekintza batzuk lantzen: errotazioak egiten, irristatzen, orekarekin jolasten, jauziak egiten, korrika egiten, nahita erortzen... Beste batzuk bere gorputzarekin eta beste pertsonekin: zanpatu, ukitu, bultza egin, masajea eman, eta bereziki, eman diezaiogun aukera gozatzeko lasaitasun afektibotik dakarren plazer posturala, erlaxazioa.

Jolas horietan lagun duen helduaren lana izango da gauzak proposatzea, animatzea, behatzea eta aukerak egokitzea lortu nahi diren helburuetara.

6. Haurra eta mundu bat deskubritzeko

Ikastea zer den

Haurra etengabe ari da ikasten, bizitzea ikastea baita; baina modu asko dago bizitzeko, ikasteko, eta beste asko ikasketa orientatzeko, ikus dezagun.

Haurrak jaio aurretik deskubritzen du mundua; bere modura egiten du; bera den horretatik abiatuz eta sentitzen duenarekin. Bilatu egiten du, inguruan dituen gauzetatik, nahi duena, hori ezagutzea interesatzen zaiolako, jakin nahi duelako non eta norekin bizi den. Nahi horrek sustatzen du bere ikasketa, eta bizitzeko grinak hori elikatzen du.

Mariela Michelenak bizitzako lehen urtearen garrantziaz hitz egiten duenean, esaten du inon eta inoiz ez direla hainbeste gauza eta hain garrantzitsuak ikasiko, eta «ekipaje» hori, haurrak laguntzarekin antolatu duen hori, beti eramango duela berarekin. «Negar egiten ikasten badugu, negar egingo dugu. Maitatzen ikasten badugu, maitatu egingo dugu. Itxoin ikasten badugu, itxoin egingo dugu. Barre egiten ikasten badugu, barre egingo dugu» dio. Are gehiago, ikasi egingo dugu ikasten ikasiko dugulako, eta horregatik, garrantzitsua da ikasketa horretan bidelagunak izatea. Haurrari entzunaz eta hura errespetatuz, lagunduko diogu modu atseginean hazten.

Zer da ikastea?

Ikastea da dagoeneko dakigunari datu berriak gehitzea gehiago jakiteko. Ikastea da ezagutzen ez genituen edo konpon ezin genitzakeen gaiak ezagutzea eta konpontzea horiei buruzko informazio gehiago eskuratu ostean.

Nola ikasten da?

Zerbaiti buruzko interesa dugunean eta ikasteko makinaria martxan jartzen dugunean, neurona-konexio berriak suntsitzen, aldatzen eta sortzen dira. Finkatutako sinapsi berri horiek garunaren egitura aldatzen duten zirkuitu berriak osatzen dituzte; zerbait ikasten dugunean, gure garunak bilakaera bat jasaten du, moldatu egiten da, eta horregatik esaten dugu ikasketari esker egunero pertsona berri bat garela, egunero ikasten baitugu zerbait berria.

Neurona-sare berri horiek sortzeko, haurraren garun arrazionalak mapa moduko batzuk egiten ditu, eta liburu-dendak balira bezala, bizitzako, azken batean, bere bizitzako gauzak antolatzeko eta sailkatzeko baliagarri zaizkio. Ezagutzen eta sentitzen duen guztia antzeman, ordenatu eta egitura-tu egiten du, aurrerago erabili ahal izateko.

Sailkapen hori ez da estatikoa dinamikoa baizik, etengabe berritzen ari da, eta haurraren organismo barruan eta hortik kanpo gertatzen dena antolatzen du. Horren bidez, pixkanaka, nor den jakingo du eta mundu honetan kokatuko da. Norbere buruarekiko kontzientziari (NIA) neurologoek adimena deitzen diote, eta funtsezkoa da ulertzeko, horri esker, haurrak barneratuko duela fisikoki, afektiboki eta intelektualki nor den.

Adimenaren bidez, hunkitu egingo da; gauzak irudikatuko ditu; bere gaitasun kognitiboak garatuko ditu, eta ikasi egingo du. Damasioren iritziz, adimena litzateke garunean mapak etengabe eta modu dinamikoan egitearen ondorioa.

Gure adimena da ikasteko gaitasuna duena, baina horretarako gure izate osoa inplikatzeko du. Maitasuna, harremana eta ezagutza bat egiten dira ikasketan; emozioa, gorputza eta adimena interakzioan jarritz.

Zer behar da ikasteko?

Ikasi ahal izateko mundu afektibo lasaia behar da, mundu sozial esanguratsua eta mundu intelektual motibatzailea. Vicenç Arnaiz-ekin bat nator²¹ esaten duenean soilik lasaitasun afektibotik gai dela haurra salto egiteko ikastea litzatekeen desoreka kognitibora. Ikasi ahal izateko, behar beharrezkoa da nahi izatea eta, zalantzan jartzea dakizuna, datu berriekiko interesa izatea, ezagutza berriak barneratzea, azken batean, aldatzea. Eta hori ezin egin daiteke beti; motibazioa eduki behar da nahi izateko, eta prest egon egin ahal izateko.

Haurrak ikasteko bere izate osoa erabiltzen du, horregatik, bizitzak eskaintzen diona gustuko ez duenean, ez du ulertzen, egoerak gainezka

.....
²¹ Vicenç Arnaiz psikologoa. Bere karguetako bat: Director del Institut per a l'Educació de la Primera Infancia. Balears.

egiten dio edo deseroso sentitzen da; beraz, gertatzen ari denak ez du berarentzat zentzurik, «ezin du bereganatu», eta beraz, bertan behera uzten du. Eskaintzen zaionak zentzua duenean, bere arreta martxan jartzen da, eta motibazioa du bere interesa horretan jartzeko.

Oreka afektiboak eta harreman-mundu lasai batek haurrari bizitzarekiko interesa piztuko dio; estimulu asko dituen ingurune batek bere arreta bereganatuko du, eta gehiago jakin nahiko du.

Zer ikasten dugu?

Dakigunaren eta ikasi dezakegunaren artean konexio bat sortzen da, eta horren bidez, ezagutza berriak gure neurona-sarean, gure izatean, txertatzen ditugu, eta horrela gehiago jakin dezakegu. Baina hori ezin da gertatu, nolabait, «ez baldin badakigu zer jakin nahi dugun», ez baldin badaukagu jakin nahi dugun hori txertatzeko neurona-oinarria.

Platonek esaten zuen «soilik dakiguna ikasten dugula», eta egun baieztatu dezakegu hala dela. Gure adimenak ez badu zerbait ikusten, ez du horrekiko interesik agertzen, soilik dagoeneko gurea bada hein batean, orduan bai, momentu horretan ikasteko mekanismoa martxan jartzen da.

Non ikasten dugu?

Familian, gizartean eta eskolan ikasten dugu. Beti eta edozein lekutan ikasten dugu, nahigabeko ikasketa edozein momentutan gertatzen baita, bakarka nahiz lagunduta gaudenean, eta arreta eta bizitzarekiko interesa baino ez du eskatzen.

Baina bada probokatzen den ikasketa bat; asmo jakin bat duena, eta horrek eskatzen ditu haurra errespetatuko duten hezkuntza-estrategia batzuk: haurra nolakoa den, nola ikasten duen, nola nahiago duen ikasi. Hezkuntza-ingurune egokia sortu behar dute ikasi ahal izateko. Horixe da hezitzailearen egitekoa edozein dela ere esparrua, hau da, bai familian, bai gizartean, eta baita eskolan ere.

Heziketak eskatzen du heziketa-asmo bat eta jarduera bat martxan jartzea, ziurtatuko duena egiteko horrek ataka gaitzuko duela.

Ikasketa-prozesu bati ekiteko genetikak ahalbidetu egiten du, baina ez du ezer bermatzen. Familia-ingurunearen kalitateak hezkuntza-ingurunearen kalitatearekin lagunduta, haurrak izan ditzakeen gaitasunen garapena optimizatu egingo du.

Noiz arte ikasten dugu?

Jaiotzerakoan, 100 mila milioi neurona ditugu; euren artean konektatuko dira neurona-sare bat eratzeke, eta gainditu egingo dituzte hasiera bateko asmo genetikoak. Neurologoentzat «geneen adierazpide diferentzialak ezin esplika dezake bere kabuz neuronen arteko konexio aniztasuna eta espezifikotasuna»²².

Konexio horiek indartu eta aldatu egiten dira erabiltzerakoan, eta, hala ez denean, ahuldu eta suntsitu egiten dira. Horixe da garunaren plastikotasuna, aldaketa horiek egiteko aukera ematen duena, eta helduaroan berriro kablez hornitzen da ikasten jarraitzeko eta bere inguruneko aldaketetara egokitzen jarraitzeko.

Baieztapen horiek frogatzeko asmotan, esperimentu ugari egin dira. Horietako batean, Londreseko taxi-gidari talde bat aukeratu zen. Hiriak kale ugari jdituela akinda, eskatu zitzaaien horiek arretaz ikas zitatzela beren lanbidean aplikatu ahal izateko. Beste talde bat aukeratu zen, baina ez zitzaien ezer ikasteko eskatu.

Esperimentua amaitzean frogatu ahal izan zen gauza berriak ikasi zizuten taxi-gidarien hipokanpoan²³ neurona-sare berriak sortu zirela, garunean datu eta estrategia berriak sartzearekin batera. Aldiz, ezer berririk ikasi ez zuten pertsonen garunek ez zuten aldaketarik jasan.

Nahiz eta plastikotasun hori garun helduetan heldugabeetan bainoa txikiagoa izan, ikerkuntza horrek eta beste batzuk erakusten digute bizitza guztian zehar ikasten direla gauzak. Baina, egia da ere, zenbait gaitasun, helduaroan geurea ez den hizkuntza bat ikastea kasu, askoz zailagoa da horretarako egokia den adin batean baino (kasu honetan 0 eta 3 urte bitartean, baina luza daiteke 11 urteak arte). Orduan optimizatzen baitu garunak esparru linguistikoa konfigurazioa. Hizkuntza bat edo gehiago ikasita neurona-sare trinko bat sortzen du, eta egituratu egiten du esparru hori; horrek erraztu egingo du edo ez prozesu linguistikoen ikasketa.

Egia da garunak sinapsi gehiago dituela haurtzaroan, baina egia da ere berregituratu egiten dela 20 urteak bete arte gutxi gorabehera. Momentu horretan, interkonektatu ez diren neuronak hil egiten dira, eta garunak helduaroan egituraketa eta ahalmena hartuko du.

Adin horretatik aurrera, ezartzen den sinapsi berri kopurua urriagoa da, baina horrek ez du esan nahi garuna hutsik geratzen denik. Prozesu degeneratiboa progresiboa eta bitxia da. Hainbat neurona hiltzen direnean, garunak ordezeko bideak erabiltzen baitituzte, baldintza osasuntsuetan, beren funtzioei eusteko.

²² Changeux (neurobiologo frantsesa).

²³ Hipokanpoa da ikasketan eta memoria espazialean inplikaturako garunaren zatia.

Neurozientziak esaten du etengabe sortzen direla neurona berriak, baina zelula berriak sortzeko eragin handia du faktore batek helduaroan ezinbestekoa baina haurtzaroan ere garrantzitsua dena: ohitura osasuntsuak edukitzea baldintza ezinbestekoa da existentzia fisiko eta mental osasuntsua edukitzeko.

Sistema immunologiko ona edukitzea eta horri eustea garrantzitsua da. Honako honen bidez lortzen da: *a)* estresa edo depresioa eragiten duten egoerak ekidinez, eta *b)* Elikadura egoki baten bidez.

Ariketa fisikoa neurrian egiteak eta jarduera sozial eta intelektualek laguntzen dute neurona berriak sortzen eta indartzen garunak duen kablesarea. Iraganean harrapatuta geratu gabe, etorkizunari begiratzeak aukera ematen digu bizitzarekiko interesa edukitzen, eta ikasten jarraitzeak indartu egiten du horretarako beharrezko diren sinapsiak sortzen.

Familian zer ikasten den

Familia da hezkuntzarako erakunde nagusia. Familian bizitza-eredu bat ikasten da, existentziari aurre egiteko modua konfiguratzeko duena. Biziko gara bizitzen ikasi dugun moduan.

Winnicottrek zioen «amak, behar bezala jokatzeko badu, haurraren indarraren eta nortasun aberatsaren oinarriak jartzen ari da. Oinarri on batekin, haurra gai izango da, denborarekin, munduarekin modu sortzailean erlazionatzeko, eta gozatzeko eta erabiltzeko munduak berari eskaintzeko duena, kultur herentzia barne».

Gauzak ongi egiten dituen amak, ez du dena bikain egiten, nahikoa du «aski ongi» egitea, eta beharrezkoa da hala izatea. Ama horrek akatsak egiten ditu, baina konpondu egiten ditu. Gauzak ondo ere egiten ditu, haurraren behar eta eskaerei erantzuteko gaitasuna du, baina batzuetan, frustrazioa ere eragin diezaioke. Erantzun egiten dio, baina itxoiten irakasten dio; errespetatzen du sentimendu ahalguztidun hori, baina laguntzen dio zer gaitasun dituen eta haurrak bakarrik zer lortu dezakeen jakiten. Txikitatik onartzen badu errealtatea, horrek bere buruarekiko segurtasun handia emango dio.

Gurasoen onarpena eta kementa lortu dutenek eta, aldi berean, amorrua bizi izan dutenek (ez etsipena) mundua beraiek uste edo nahi bezain ona ez dela jakinda, prest egongo dira bizitzaren gorabeherari aurre egiteko.

Familia-ingurunea nahikoa ona izan denean, haurrak bere gaitasunekiko konfiantza izango du, eta horrek jakin-mina eta ikasteko grina garatzen lagunduko dio.

Haur-eskolan zer ikasten den

Familian jasotako zainketen kalitatea, zalantzarik gabe, babesa sentitzeko faktore garrantzitsua da. Familian, oinarri afektibo beharrezkoak finkatu baldin badira, haur-eskolan egonkortu egiten dira.

Haur-eskolan beren burua ezagutzen dute, beste haur batzuk daudela eta desberdinak direla; partekatzen ikasten dute, itxoiten, gauzekiko interesa agertzen, pentsatzen, ikertzen, gozatzen, barre eta negar egiten, pixkanaka beren emozioak kudeatzen. Hala, beharrezko tresna emozionalak, harremanezkoak eta intelektualak eskuratzen dituzte beren gertuko ingurunean nola jokatu jakiteko, eta horrekin gustura sentitzeko.

National Center for Clinical Infant Programs zentroak eginiko txosten batean esaten da «eskolan arrakasta izateak ez du zerikusirik haurraren ekintzekin edo irakurtzeko gaitasuna garaiz garatzearekin, faktore emozional eta sozialekin, baizik. Besteak beste, norbere buruarekin seguru egotea eta norberarekiko interesa edukitzea, besteek gurekiko zer espero duten jakitea, gaizki portatzeko grinari eusten jakitea eta gure beharrak adierazten jakitea gelakideekin harreman ona edukita»²⁴.

Familian ezin izan badira «erabat ongi» finkatu oinarri afektibo edo harremanezkoak (portaera eta hizkuntza) bizitzako gorabeherengatik edo hainbat gabeziarengatik edo besterik gabe haurrak horrela bizi izan zituelako, eskolan konpentsatuko egingo dira ustezko hutsune horiek, horretarako, martxan jarriko dira berdintasuna eta bikaintasuna bermatuko duten estrategia metodologikoak.

Gizarte honen hezkuntza-helburuak, hainbat erreforma tarteko, Derrigorrezko Hezkuntzarako (egun 6 eta 16 urte bitartean), hezkuntza-baliabideak eta -estrategiak erabiltzea da honako hauek eskuratzeko:

- Haiek izaten ikastea eta modu arduratsuan eta autonomoan bizitzen ikastea.
- Komunikatzen ikastea.
- Beste pertsonekin bizitzen ikastea.
- Egiten eta ekiten ikastea.
- Ezagutzen eta pentsatzen ikastea²⁵.

Ikasketa horiek egoki orientatzea irakaskuntzaren egitekoa da, eta helduen esku-hartzeari dagokio (familia eta eskola). Adin horietan finkatzen dira beharrezko oinarriak aipaturiko asmo horiek egi bihurtzeko eskolaldi guztian, baita Haur Hezkuntzan ere.

²⁴ Daniel Goleman psikologoaren aipamena.

²⁵ XXI. menderako hezkuntzarako nazioarteko batzordeak UNESCOrentzat egindako txostenean agertzen diren ildoak jarraituta. Heziberri 2020 planean (Euskadiko Hezkuntza Eredu Pedagogikoaren Markoa) jasotako 2020rako Europako Hezkuntza Helburuen ildotik.

BIGARREN ZATIA

Bidelagun den eskola

1. Haurtzaindegitik eskolara

Tradizionalki, familia izan da 6 urte egin arterainoko hezkuntza-esparrua. Ama izan da erreferente heldu argi eta egonkorra, eta haur batek, eskolan hasten zenerako, bazuen hezkuntza pertsonal eta afektiboa. Ikastetxean, beraz, helduen munduan integratzeko prestatzen zituzten, horrexegatik, hezkuntza bideratzen zen hainbat ezagutza barneratzera ez hainbeste garapen pertsonal eta sozialera.

Haur Hezkuntza, hau da, 3 eta 6 urte bitartekoa, hezkuntza-eskaintza sartu zen, baina «benetako eskolan» sartzeko prestakuntza gisa. Han irakas-ten ziren «benetako eskola-ikasketa aurreko» ezagutzak.

Egoera jakin batengatik, eta ez ziurrenik familiak interesa zuelako, haurrak zentro batetara joan behar izatekotan, haurtzaindegira joaten zen. Horren eginkizunak, izenak dioen bezala, izaera sozial zuen, eta familiei laguntzen zien laneko beharren arabera, hau da, haurrak denbora baterako hartzen zituzten.

Intuitiboki edo profesionalki, zaintzaileek betetzen zituzten funtzioak zegokienak baino baliotsuagoak ziren, ia beti, beren zainketak zerikusi handiago zuten amaren paperarekin haurra zaintze hutsarekin baino.

Baina egiteko modu hori zaintzaile bakoitzaren kalitate gizatiar eta profesionalaren arabera zen, ez hainbeste sozialki onartutako baldintzak betetzeagatik. Beraz, zorte kontua zen oinarritzko beharrei erantzuteko zure haurrak arreta hobea edo okerragoa jasotzea, ez soilik behar fisiologikoei dagokionez, baita osasunari dagozkionak ere²⁶: onarpena, maitasuna, nortasunaren bilaketa, integrazio soziala eta garapen intelektuala.

Familien interesak eta beharrak aldatu egin dira, eta hezkuntza-plantea-
menduak ere. Horiekin batera, egun eskolak duen funtzioa ere aldatu egin da.

Haurtzaindegia haurrak zaintzeko leku bat izateaz gain, haurrentzako es-
kola izatera pasa da. Laguntza zerbitzu bat izatetik gizarte-funtzio bat betetzera
pasa da, gaitasun indibidual guztien garapen orekatuan laguntzea du helburu
nagusi. Haur bakoitzari laguntzen zaio beren nortasuna eta autonomia esku-

.....
²⁶ Ikus osasun-kontzeptua OMEren arabera 3. zatian: «Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean».

ratzeko prozesuan, sozializazio-prozesuan eta garapen intelektualean. Horrekin guztiarekin, pertsona orekatuak hezi nahi dira, etorkizuneko gizartearen eskakizunei behar bezala erantzuteko gai direnak.

Egun, haur-eskolen helburuen artean ditugun proposamenek kontuan hartzen dute mundu afektiboa, mundu soziala eta ezagutzaren mundua: «Haur bakoitzak nortasun osasuntsua eskuratzea ahalbidetzen, laguntzen eta indartzen laguntzea da 0-3 zikloaren helburua» (...) «Ahalbidetzea litzateke giro egokia sortzea. Laguntzea litzateke intentzioen araberrako jarrera hartzea. Indartzea litzateke heziketarako esku-hartze bat diseinatzea haurraren nortasunaren esparru guztietarako, hau da, sentimenduetarako, harremanetarako, adimenerako»²⁷.

Nortasun osasuntsu baten garapenean laguntzea da, funtsean, eskolako hezkuntza-estimuluak ordenatzea eta antolatzea. Hezkuntza-estimuluak antolatzeak eskatzen du nahi izatea eta egiten jakitea, eta egiten jakiteak eskatzen du ezagutzea. Jakitea nolakoak diren haur horiek; beren barruan zer gertatzen den jakitea eta kanpoan gertatzen denak nola eragiten dien jakitea; bai familian eta bai eskolan, bi errealitateen artean gertatzen den interakzioa zein den jakitea eta helduen esku-hartzea nola optimizatu daitekeen jakitea dena ahalik eta ondoen joan dadin.

Horrelako hezkuntza eskaini nahi duen haur-eskolak behar ditu eduki beren erabakiak eta jardunbide praktikoa planteamendu teoriko baten bidez egiaztatzeko gai diren profesionalak.

Beren lana profesionaltasunez egiaztatu ahal izateko, hezitzaileek interesa eduki beharko dute hazkuntzarekin erlazionatutako jakintza-esparruek egindako ekarpenekiko. Kontuan hartu beharko dituzte egin diren aurrerapenak pedagogian, psikologian, medikuntzan. Egun, oso esanguratsuak dira neurologia-esparrutik datozkigun ekarpenak.

Adituen esanetan, «hezitzaile orok jakin eta ulertu behar du garunak nola ikasten duen, informazioa nola prozesatzen duen, emozioak, sentimenduak eta jokabidearen egoerak nola kontrolatzen dituen, eta nola ahula den hainbat estimuluren aurrean. Baldintza ezinbestekoa da berrikuntza pedagogikorako eta hezkuntza-sistemen eraldaketarako. Zentzu horretan, neuroheziketak laguntzen du txikitzen ikerkuntza neurozientifiko eta praktika pedagogikoaren arteko distantzia»²⁸.

Eguneratua egoteak egiten jakitearekin eta eskarmentuarekin batera, hezitzailea profesional ona bilakatuko du, adin tarte honetan gainerako hezkuntza-aldietan baino garrantzitsuagoa baita.

²⁷ Pardo. M. (Koord.) in «El ciclo 0-3. Las aulas de 2 años».

²⁸ Campos Anna L.

2. Haur-eskolara joaten den haurra

Nor dator?

Carmen Diez, haur hezkuntzako irakasleak honako hau dio: «Nik ezagutzen ditudan haurrak eskolara begietan distira dutela etortzen dira, irrikatan, gogo biziz. Amets egiten ikasten dute, besteekin egoten, elkarri gauzak esaten. Gazteluak, adiskidetasunak edo defentsak eraikitzen ikasten dute. Kontatzen, munduaren aurrean azaltzen, (...) ikasten dute. Dantzatzen, margotzen, (...) ikasten dute. Eztabaidatzen, maitatzen eta pixkanaka bizitzen ikasten dute. Eta nola diren gauzak... Nik gustuko dut haiek ikustea, zer esaten duten entzutea eta tarteka haien hazkuntzan bidelagun izatea».

Haur eskolara joaten diren haurrek begi handiak dituzte, dena ikusi nahi dutelako; entzumen fina dute, esaten den guztia entzuteko beharra dutelako; esku handiak dituzte laztantzeko, ezagutzeko eta... jotzeko. Aho handikoak dira negar eta barre egiteko, miazteko, jateko eta hitz egiten ikasteko. Usaimen zorrotza dute, eta, ez bizitza honetara etortzean zentzumen garatuena horixe zutelako soilik, baita intuizioari dagokion zentzumena delako, azken batean, haur eskolan gertatzen denak usaina du... jakin-minaren usaina, beldurrarena, pozarena, desirarena, urduritasunarena. Aldartea aldatu egingo zaie eskolan bizi dutenaren arabera. Ingurune egonkor batean maitasunezko harrerak lasaitu egingo du hasierako ziurgabetasuna, eta ausartuko dira arriskatzeko, ikasten. Aurrera!

Neuroheziketa: garuna eta emozioa interakzioan

Badakigu, jaio aurretik, haurra eratzen ari dela fisikoki eta emozionaliki; bere nia eratzen ari da, lehenik eta behin, bere alderdi erabakigarri bat martxan jartzen delako, garuna, hain zuzen. Haurdunaldian hasten da eratzen, eta horren

garapena, ikusi dugun bezala, mugatzen du bai eragin genetikoak eta baita inguruneko eraginek ere.

Haurra hazteko eta garatzeko zailtasun esanguratsurik gabe, beharrezkoa da «pentsatzen» duen garun bat edukitzea, horren jabe den pertsonaren bizitza kontserbatzen saiatuko dena. Garunak nahi du dena arazorik gabe gertatzea, eta hori lortzeko, dena kontrolatzen du, instintuzkoenetik hasi (kanpoko edo barneko estimulu zehatz bati berehalako erantzuna ematea) eta moldatu beharreko erantzunak kudeatzeraino (emozioak barne), eta modu horretan, izaera bat eratuko da, izateko modu bat edo beste.

Haurraren barneko munduaren eta kanpokoaren arteko interakzioaren bidez, barruan eta kanpoan gertatzen denak zentzu pertsonala hartzen du berarentzat, inguruan duen bizitza bere egiten du. Hori interpretatuz bere burua sortzen du, bere nortasuna eratuko du.

Hori gerta daiteke garunak ez duelako funtzionatzen emoziorik gabe, hau da, bizitzarekin haurrak esperimentatzen dituen emoziorik gabe, horiexek baititu elikagai. Haurrak sentitzen dituen emozioak garunak sailkatu egiten ditu; «ulertu» egiten ditu eta bere egitura txertatu. Modu horretan, bilakaera bat jasaten du, bizitza ulertzeko eta bertan kokatzeko modu berezia antolatzen du.

Haurrak askotan bizitzen baldin baditu tristura- eta nahasmendu-emozioak, garunak ulertuko du bizitza horixe dela, eta bere burua defendatzen ikasiko du. Modu askotara egin dezake hori: nortasun lotsatia, iheskorra, bakartua edo oldarkorra eraiki dezake; errealitatetik ihes egin formula ez hain «osasuntsuen» bidez, edo ahalezko gaixotasun mental edo fisiko larriagoak edo ez hain larriak, iraupen luzekoa nahiz laburrekoak, garatu tarteka. Dena den, bizitzako emozio gehienak atseginak baldin badira, lasaitasun-sentimenduak garatuko ditu, eta trabarik gabe eta konfiantzarekin bizitzen ikasiko du.

Zer gertatzen da garunean mundu emozionala antolatzeko eta haurrak hori kontrolatzen ikasteko?

Garuna

Garuna da haurraren gorputzeko organo konplexu eta garrantzitsua, eta, lanaren bidez, haurrari bera izaten lagunduko dio. Egiten duen jarduerak ez du zehazten soilik barruan gertatzen dena, barruko jardueraren bidez, portaera orokorra kontrolatzen du. Ikus dezagun nola egiten duen.

Garunak garapen desberdineko hiru egitura ditu, eta progresiboki eratu dira gizakia garatzen joan den heinean. Baina horietako bakoitza perfektionatu eta eboluzionatu den heinean desagertu beharrean, integratu egin da, eta hirurak kontserbatzen dira euren artean konektatuta.

Horietako bakoitzak ezaugarri berezkoak ditu besteeikiko desberdinak, eta funtzio espezifikoak garatu dituzte, osasunari, orokorrean, eragiten diotenak. Bilakaera-hurrenkeraren arabera honako hauek dira: narrastien garuna

edo arkigaruna, linbikoa edo paleogaruna eta neokortexa edo neogaruna. Interkonektatuak daude neurona-mailan eta maila biokimikoan.

Arkigarunak ez du «pentsatzen», soilik jardun egiten du. Garun zaharrena da, narrastiek ere badutena, eta hortik datorkio narrasti-garuna izena. Garun horrek ez du emoziorik «sentitzen», baina estimuluei erantzuten die, eta egokitu egiten du hormona-maila sistema endokrinoarekin harremanean. Aurrerago ikusiko dugu. Gosea, egarria, tenperatura, sexua eta ugalketa kontrolatzen ditu, hain zuzen, izaki primitiboekin berdintzen gaituzten funtzio horiek guztiak.

Garapenari dagokionez, bigarren garuna linbikoa dugu, eta horrek gordetzen ditu oroitzapenak, emozio baten aurrean erreakzionatzen du, erantzun horiek garun arrazionaletik pasa gabe. Hor sortzen dira sentimendu sutuenak, zeloak edo amaren maitasuna, esaterako.

Hortxe daude garuneko amigdalak, eta ez dira eztarrikoekin nahastu behar. Lehen horiek gure bizitza afektiboaren oinarritzat ditugu, beren egitekoa baita bizitzan sortzen eta bizitzen diren esperientzia eta erreakzio emozionalak prozesatzea eta biltzea.

Neogaruna dugu hirugarrena; arrazionala ere deitzen zaio. Etengabe dago interakzioan linbikoarekin, elkarrekin lanean, bien artean abiadura handiko seinaleak igorritik. Erlazio horri esker dugu emozioen kontzientzia eta kontrola, eta gure bizitza emozionalari dimentsio berri bat ematen dio. Hizkuntza, irudimena, sormena, pentsamendu abstraktua, hausnarketa, portaera kontrolatuena, egora konplexuei aurre egiteko planak egiteko gaitasuna: horiek guztiak garun berriean sortzen dira.

Hiru horiek osatzen duten garunari esker, haurrak mundua antzematen du bere ikuspegi bereziarekin. Garunaren zelulek eta neuronek gizakiaren funtzionamendu guztia bateratzen dute, hain zuzen, haien artean eta gorputzeko beste zelula batzuekiko konektatu jarduten dutelako. Gainera, konexio konplexuak eratzen dituzte gorputzeko muskulu eta glandulekin. Eta horiekin osatutako sarearekin, haurraren jarduera guztiak, hau da, afektiboak, mugimenduzkoak, harremanezkoak eta intelektualak bateratu egiten dira. Dena dago erlazionatuta!

Nerbio-sistema eta sistema endokrinoa

Nerbio-sistema zentralaren zati bat da garuna. Sistema horretako organo garrantzitsuena da, eta sistema horretaz baliatzen da jarduteko.

Nerbio-sistema «sistemen sistema» da, berak kontrolatzen baititu sistema oro osatzen duten gorputzeko organo guztiak²⁹. Azken batean, haurraren organis-

.....
²⁹ Garunak ezin du berak bakarrik lan egin, beste organo eta sistemak behar ditu bere lan konplexua egin ahal izateko. Beraz, haurraren gorputzeko zenbait organok mota bereko ehunak dituztenean, homogeneoak direnean edo egitura eta jatorri antzekoa dutenean, multzokatu egiten dira, eta sistemak eratu.

moko jarduera kontziente eta inkontziente guztiak zuzentzen, koordinatzen eta egokitzen ditu. Txoko guztietara heltzen da nerbio-sistema periferikoaren nerbio-zuntzen bidez.

Pentsamendu mota bakoitzari erantzuteko, martxan jartzen dira neurotransmisore batzuk edo beste batzuk. Bi neurona konektatzen direnean neurotransmisore deituriko sustantzi kimiko hori kanporatzen dute, eta informazioa bidaltzen dute gorputzeko ataletara jasotako estimuluaren araberrako erantzuna eman dezaten.

Baina nerbio-sistemak ez du bakarrik jarduten; sistema endokrinoak laguntzen dio gorputzeko funtzio guztiak ordenatzen eta kontrolatzen, eta haurrari den bezalakoa izaten laguntzen dio.

Nerbio-sistemak zuzendu eta koordinatu egiten du haurraren organismoan gertatzen diren gauza guztiak, sistema endokrinoa barne, eta azken horrek erregulatzen eta kontrolatzen du dena behar bezala gerta dadin.

Sistema endokrinoa ehun eta organo multzo batek osatzen du, eta horien egitekoa hormonak deituriko osagai kimikoak sortzea da. Horiek odolera joaten dira, eta beste sistema batzuetako organoetan eragina dute. Ondorioz, gorputzeko zenbait funtzio erregulatzen dituzte, esaterako, aldartea eta hazkuntza, odoleko azukre-maila erregulatzen baitute pankreak sortutako insulinararen bidez etab.

Garunak kontrolatzen dituen bi sistema horiek, nerbio-sistema nahiz endokrinoa neurotransmisoreen eta hormonaren bidez, organismo guztiko organo, ehun eta zelulen arteko komunikazioa ezartzen dute, honako hiru funtsezko ekintza hauen bidez: batetik, estimuluak detektatzea eta jasotzea, bai barrukoak eta bai barnekoak, bestetik, estimulu horien bidez jasotzen duten informazioa gorputzeko beste organo eta sistema batzuei igortzea, eta, azkenik, jasotako estimuluei erantzun egokia emateko beharrezko koordinazio orokorra egitea.

Hormona kopuru zehatz bat sortu behar da, gauza guztiak behar bezala funtziona dezaten, eta neurotransmisoreek behar bezala jaso eta igorri behar dituzte, interferentziarik gabe, garunaren zatien funtzionamendua erregulatzen duten seinale kimikoak. Batzuetan, odolean ez da hormona kopuru bera egoten edo neurotransmisoreek ez dute beren funtzioa behar bezala betetzen; horrek eragin ditzakeen asaldurek sor ditzakete gaixotasunak edo nahasmenduak metabolismoan. Kanpoko edo barneko estimulu baten aurrean, neurotransmisore eta hormonek organismoan erreakzioak eragin ditzakete, baina zeinek erabakitzen du eta nola erreakzio horren intentsitatea eta zein motatakoa den?

Garuna eta emozioa

Emozio hitzak grezierako «emotion» hitza du jatorri, eta mugimendua adierazten du. Erabiltzen da adierazteko garunak egiten duen ekintza estimulu

bat jaso eta prozesatzen duenean; momentu horretan, neurotransmisoreak eta hormonak mugimenduan jartzen dira erantzun bat igortzeko.

«Pertsonaren garuna diseinatua dago funtsean bizirauteko; horregatik, bere funtzio oinarritzkoetatik bat du gure bizitzako egun bakoitzean bizi ditugun egoerentzako «irtenbidea» topatzea. Irtenbide horiek, batzuetan, «inkontzienteki» edo «automatikoki» «pentsatzen» ditugu, eta beste batzuetan erabat «kontzienteki». Edonola ere, prozesu guztian beti daude bi elementu ezinbesteko, orain arte, ahaztu samar izan ditugunak: emozioa eta sentimendua»³⁰.

Emozioak, borondatez egiten dugun beste edozein erantzun bezala, nerbio-sistemaren jardueraren ondorio dira. Barneko edo kanpoko estimuluekiko erreakzio fisiologikoak dira, eta erreakzio horiek adierazten dira jarrerren, keinuen eta ahotsaren tonuaren bidez, besteak beste. Sumindura, beldurra, ezustea, larritasuna eta alaitasuna emozioen adibide dira. Horiek guztiak pizten dira haurrak «zerbait» antzematen duenean.

Emozioa da instintuzko estimulu baten ondorioa, garuneko amigdalak interpretatu eta gogoratu egingo duena.

Nerbio-sistemari estimuluak zentzumenen bidez heltzen zaizkio, eta berehala jasotzen du garun-azalak. Horrek informazioa amigdalari bidaltzen dio, eta amigdalak hipokanpoari. Azken horrek bere oroitzapen emozionalen artean bilatuko du zein kategoriatakoa den jasotakoa.

Estimulua mehatxutzat joko balu, mezuak bidaliko lituzke garunaren beste leku batzuetara, beldurra, agresibitatea edo ihesa bezalako emozioen bidez erantzuteko. Alderantziz, estimulua atsegintzat joko balu, halako erantzunak emango lituzke, alaitasuna eta euforia bezalakoak.

Damasiok honela adierazten du: «Emozio bat bizi duzunean, beldurra, esaterako, bada estimulu bat erreakzio automatiko bat eragiteko gaitasuna duena. Eta erreakzio hori, noski, garunean hasten da, baina gero gorputzean islatzen da, bai gorputz errealean edo bai gorputzaren gure barneko simulazioan (...)»

Autoreak dioten bezala, erantzuna fisikoa edo mentala izan daiteke, eta neurotransmisoreek eta hormonek baldintzatu dezakete. Behar bezala funtzionatzen baldin badute, mugitzen hasten direnean erreakzio kontrolatuak eragingo dituzte, jasotako estimuluari egokituak. Aldiz, hala ez bada, neurritz kanpoko erreakzioak eragingo dituzte. Adibidez, serotonina- nahiz dopamina-maila baxuek tristura eta depresioa eragiten dute, eta haurrak mundua filtro horien arabera ikusiko du.

Baina eragin hori ez da norabide bakarrekoa, noranzkoa alda dezake, eta, adibidez, tristura, bizitzako gertakariengatik denbora luzez biziz gero, sistema endokrinoaren funtzionamendu kaltetu dezake. Emozioak modu negatiboan bereziki bizitzen ditugunean, organismo fisikoa eta psikikoa, hein batean, kolapsatu egiten da, eta horrek ondoeza eta desorekak ekar ditzake.

.....
³⁰ Deza M. in «Tu cerebro lo es todo».

Errealitateak ez du emozio bera eragiten mundu guztiari, eta jende guztiak ez du gertakari bera modu berean interpretatzen. Gure pentsamenduek errealitatea gure egiten dute, garunak emozioen biltegian bilatzen duelako nola interpretatu eta hori oso pertsonala da.

Emozio-bizipen bakoitzaren bidez, eratzen dira sentimenduak. Emozioa instintuzkoa den bitartean, sentimendua arrazionalagoa da, neokortexaren edo garun arrazionalaren bekoki-lobuluan prozesatzen baita. Esan daiteke sentimendua dela emozioak aditzera emateko erabiltzen den ibilgailua. Hainbat autoreren esanetan, emozioaren eta pentsamenduaren arteko baturaren emaitza da.

Gure garuna gure errealitatea da. Berak sortzen du guk emozioak nola bizi ditugun zehazten duen kimika berezia. Hazkuntzaren lana eta esku-hartzen duten pertsona heldu guztien egitekoa da haurrari laguntzea bere emozioak eza-gutzen eta kudeatzen, bere pentsamenduak arrazionalagoak izan daitezen eta bere inguruko errealitate soziokulturalarekin bat etor daitezen.

Garuna, emozioa eta ikasketa

Ikus dezakegun bezala, garunari agindutako lana ez da erraza, gauza guztien erantzule baita, bai kontzientziarena, bai memoriarena eta baita emozioena ere, azken baten, ikasi ahal izateko eta ongi egiteko behar den guztiarena.

Bere funtzioak betetzeko neuronen laguntza du, eta horiek beren nukleoan daukate pertsona bakoitzaren DNA. Damasiok baieztatzen digu neuronon nukleoek, haurraren herentzia genetikoa edukitzeaz gain, «(...) bizitza kudeatzeko ezinbestekoak direla, horiek kudeatzen baitute metabolismoa, erantzun irrazionalak, emozioak, sexu-jarduera, sentimenduak eta kontzientziaren zenbait alderdi. Endokrinoa eta immunologikoa bezalako sistemak gidatzeko modua nukleoen arabera da, eta bizitza afektiboa ere horien arabera da».

Neurona horiek DNA duen nukleoez gain, dendritak eta axoiak dituzte. Dendritak dira neurona bakoitzaren adarkatzeak, eta horien bidez jasotzen dituzte beste neurona batetik beren nukleora heltzen diren nerbio-bulkadak. Axoiak nerbio-bulkada hori beren gorputz zelularretik beste neurona batera gidatzen dute, euren artean informazioa igorri. Modu horretan gertatzen dira sinapsia deiturikoak, horien bidez neuronak antolatu eta beren artean konektatzen dira, edo baita neurona bat eta muskulu-zelula bat beraien artean ere.

Nerbio-bulkada, hau da, neuronaren ekintzarako borondatea elektrikoa da, aldiz, neurona batetik bestera egiten den informazio-transmisioa gertatzen da substantzia kimiko bat, neurotransmisoreak deiturikoa, askatzean.

Egun, neurotransmisore gisa jotzen diren 50 substantzia gutxienez daude identifikatuta, baina askoz ere gehiago existitzen omen dira. Ezagunenaren artean ditugu dopamina eta serotonina.

Dopaminarekin saritzen da gure garuna, eta oso erlazionatua dago, ez soilik droga-kontsumoarekin edo Parkinson gaixotasunarekin, baita ikasketarekin eta erabakiak hartzearekin ere. Horren gabeziak bekoki-lobuluaren jardura murriztu egiten du, eta horren egitekoetako bat da, besteak beste, motibazioa edukitzea.

Serotonina gure emozio-esperientzian egon daiteke ala ez, eta funtzio garrantzitsua betetzen du agresibitatea erregulatzeke garaian. Neurri txikian edukitzeak depresioa eta gogogabetasuna eragin dezake.

Garunaren funtzionamendu globala asko baldintzatzen dute substantzia kimiko horiek. Neurotransmisoreak gai dira pertsonaren portaera aldatzeko; lagun dezakete nortasunaren oinarriak finkatzen eta mundua ikusteko modua ezartzen.

Ikusi dugun bezala, neurotransmisoreak askatzen dira neuronen artean konexioak egiten direnean jasotako informazioa barreiatzeko eta erantzun egokia igorri ahal izateko. Prozesu hori martxan jartzen da zerbait ikasten dugunean³¹.

Beti ikasten dugu bizitzea ikastea baita, «mentalki haztea» da³². Ikasteko beharrezkoa da neurona-konexio horiek gertatzea, sinapsi izenez ezagutzen diren konexioak.

Sinapsi berriek aldatu egiten dituzte dagoeneko finkatuta dauden neurona-zirkuituak, eta horrek, aldi berean, aldatu egiten ditu nerbio-sistema osatzen duten moduluen arteko interakzioak. Fenomeno horri nerbio-plastikotasuna izena ematen zaio, eta horren bidez ikasten dugu eta, ondorioz, aldatu egiten gara.

Bizi garen heinean sinapsiak gertatu egiten dira, eta horien kopurua areagotu egiten da ikasketaren bidez. Neurologoen esanetan, «aukeraren leihoak» deituriko aldiak daude, eta horietan 2 milioi konexio (sinapsi) minutuko gerta daitezke. Momentu horiek dira onenak estimulatzeke kable-sare sinaptikoa ezarriko duten funtzioak, nagusiki, 0 eta 3 eta 4 urte bitartean gertatzen direnak. Eskolaldi guztian zehar garuna eraldatzen joango den arren, adituak bat datoz esatean, esparruaren arabera, prozesu horietako batzuk 15 eta 20 urte bitartera arte iraun dezaketela.

Ikasketak finkatzen dituen sinapsiak eta horien sare trinko batek laguntzen du ikasten jarraitzen, gero eta gehiago jakiten eta bizitza gero eta modu konplexuagoan interpretatzen. Hainbat neurologoak baieztatzen du sinapsi kopuru handia izan duen garunak inteligentzia handiagoa garatuko duela neurona-garapen txikiagoa izan duen beste batek baino.

Konexio kopurua eta horiek gertatzeko modua kanpoko estimuluen, haurrak prozesatzen duen informazio emozionalaren eta horiek bere berezitasunera, hau da, karga genetikora txertatzeko moduaren arabera izango da.

³¹ Ikus zer den ikastea 1. zatia 6. puntuan: «Haurra eta mundu bat deskubritzeko».

³² Winnicott D.W.

Bizitzako lehen eta bigarren urtean, garuna abiadura izugarrian «hazten» da, ez soilik neuronak multiplikatzen ari direlako, baizik eta bere egitura antolatzen ari delako bere jarduera konplexua garatzeko. Haurraren garuna 6 hilabeterekin jaiotzaren momentukoaren bikoitza da, eta 18 hilabeterekin behin betiko pisuaren % 80 hartzen du. Bi urte betetzerako garunaren azalak 10 mila bilioi sinapsi baino gehiago izango ditu.

Garrantzitsua da azpimarratzea sinapsi batek hartzen duen indarra handiagoa dela estimulu berari erantzun bera ematen zaion bakoitzean. Baieztapen horrek berresten du beharrezkoa dela, aipatu dugun bezala, koherentzia egotea haurren portaeren eta helduen erantzunen artean, bestela, estimulu/erantzun harremana ahuldu egingo da; haurra nahasten hasiko da, eta garrantzitsuena dena, baita bere garuna ere.

Garuna eta bere funtzionamenduari buruz egindako ikerketa guztiek ezagutza garrantzitsuak ekarri dizkiote hezkuntza-munduari: ikasketaren oinarri neurologikoei buruzkoak, emozioen esparruari buruzkoak eta garunaren gainerako funtzioei buruzkoak, ikasgelan estimulatuak eta indartuak izan behar direnak.

Gauza horiek guztiak gertatzen zaizkio haurrari, eta horien bidez hazi eta garatu egiten da, eta, ondorioz, gero eta konpetenteagoa bihurtzen da emozionalki, sozialki eta kognitiboki. Prozesu horiek, hau da, pertsonala, harremanezkoa eta kontzeptuala pixka bat gehiago sakonduko ditugu; horiek elkar harturik, interakzioan, pertsona bakoitza berezi egiten baitute.

3. Ikasten duen haurra: bere gorputza eta bere emozioa

Bere buruaren ezagutza

Umetoki barneko bizitzatik existentziaren amaiera arte, haurraren ingurune afektibo familiarrak eta sozialak haurraren eragina du; horietako bakoitzak lagunduko dio emozio-mundu bat eraikitzen, eta horien bidez interpretatuko ditu bizitza eta bertan gertatzen diren gertakariak.

Zenbait profesionalak baieztatzen dute haur bakoitzaren emozio-mundu hori hain dela garrantzitsua bere herentzia genetikoa aldatzeko gai ere badela, eta ondorioz, zenbait ezaugarri azaleratu egiten dira eta beste zenbait lozorroan geratzen dira; batzuetan betirako.

Mundu afektiboa eraikitzen hasteko, haurraren garuna gorputzaz eta zentzumenez baliatzen da, horiexek lotzen baitute familia, gizartera eta mundu fisikora.

Haurraren jarduna hasi da, eta bere ekintzak eta sentimenduak ezagututa, nor den jakiten hasten da. Modu horretan, bere nortasuna eraikitzen hasiko da.

Nortasunaren eraketa eta autonomiaranzko bidea

Gure nortasuna da aldaketarik jasaten ez duen gure zatia, izan ginen hori izaten laguntzen diguna; gu geu izaten.

Horrek ez du esan nahi beti berdinak garenik. Ikasketari eta memoriari esker aldatu egiten gara. Gure garuna aldatu egiten da eta gure bilakaera eragiten du, gure pentsamendua, interesena eta harremanena, baina bada guran zerbait gauza guztien gainetik aldatzen ez dena; horixe da gure nortasuna.

Mariela Michelenak honako hau dio: «Norbait izatearen sentipen bitxia, norbait berezia, estilo jakin batekin munduan mugitzeko modu bat duena, gustu eta joera jakin batzuk dituen. Horiexek guztiek sentiarazten digute badela

zerbait gure barnean denboran zehar aldaketarik jasaten ez duena». Nortasunari esker ezagutuko dugu haurra urteak pasatu arren, horrexek desberdinduko baitu gainerako pertsonengatik.

Haur osasuntsuak³³ nortasun sendoa du, eta halako nortasun batek bizitza osasuntsua dakar, horrek eragiten duen lasaitasun afektiboak aukera ematen baitio beste gauza batzuetan pentsatzeko, bizitzarekiko interesa agertzeko. Eta, beraz, bizitzari «minik» gabe erantzungo dio, distortsiorik gabe.

Nortasuna interakzioaren bidez eraikitzen da. Ikusi dugun bezala, haurrak beste pertsonak behar ditu bera nor den jakiteko; hasiera batean, ama eta aita eta ondoren, gainerako guztiak.

Prozesu horrek zerikusia du norbere burua aitortzearekin, bere gorputza, bere aukerak, eta bere amak eta aitak bera aitortzearekin, haiek bera, eta berak haiek.

Elkarren arteko aitortza horren bidez, ama eta aita osagarri dira: amak ematen dio segurtasuna maitatua izateko modukoa dela, familia bateko kide dela eta baldintzarik gabe maite eta babestuko duela. Aitaren irudiak adierazten du galtzeko arriskua duen maitasuna, irabazi egin behar delako zenbait baldintza beteta, eta zenbait arauri kasu eginaz.

Bi irudi horiek barneratzeak lagunduko dio, talde bateko kide sentitzeaz gain, genero, kultura eta nazio bateko kide sentitzen. eta horren bidez, barnertuko ditu, azken batean, zenbait interes eta egiteko modu, haur bakoitza izaki bakar bilakatuko dutenak. Prozesu horretan, momentu oro da garrantzitsua.

Momentu oro da garrantzitsua

Lehenengo urteak erabakigarriak dira, pertsona baten bilakaera bizitza guztian luzatu arren, «soilik hasiera on bat edukitzen denean, hurrengo etapatan egiten den guztia izan daiteke efektiboa»³⁴.

Hasiera horretan, ia egun guztiak dira aurrekoekiko desberdinak eta, ia egunero, haurra has daiteke ordura arte egin ezin zitzakeen gauzak egiten.

Aurrerapen bakoitza konkista berri bat da, eta hori lortzeko haur bakoitzak, beti bezala eta gauza guztietan bezala, bere erritmoa du. Ikus dezagun bilakaera³⁵.

³³ Haur osasuntsua OMEk osasuntsutzat jotzen duenaren arabera.

³⁴ Ezin dugu ahaztu mugimendu-, gizarte- eta adimen-garapena erlazioatuak eta interakzioak daudela; esparru batean gertatzen denak eragina du besteetan. Banaketa hori, beste edozein bezala, OSOTASUN bat banatzeko modu bat baino ez da, hobeto ulertzeko osagai bakoitzaren papera, hau da, emozioarena, harremanarena eta kognizioarena.

³⁵ Gertatzeko maiztasunaren arabera aukeratzen da hemen planteatzen dena. Adinaren arabera banatuta dago, eta bakoitzean hiru alderdi esanguratsu garatzen dira: 1) nor da eta zer egiten duen (mundu fisiko eta emozionalarekin erlazioatutakoa) 2) besteekiko interesa (harremanen mundua) eta 3) ikasten laguntzen diona (kontzeptuen mundua).

Lehen hiruhilekoa

Oraindik haurrak ez daki zer eta nor den; ez daki existitzen denik ere; ez du norbait izatearen kontzientzia; gorputzaren zatiak antzematen ditu, baina ez osotasunean. Partzialtasun-egoera batean bizi da, eta pixkanaka, lehen hiruhileko honetan osotasuna antzematen hasiko da.

Ez du ulertzen bere inguruan zer gertatzen den, beraz, lehen momentu horietan egiten dakizkien gauzak egingo ditu: negar egin, jan, kaka egin eta lo egin.

Ia denbora guztian begiak itxita egoten da, eta argi distiratsu bat baino ez du ikusten; horrek, pixkanaka, iluntasunaren argia bereizten lagunduko dio. Hiruhilekoan zehar, ikusmena hobetuko du, eta hasiko da bereizten perfilak, argiak eta itzalak; hasiko da proportzioak eta dimentsioak bereizten.

Usaimen-sistema ez da behar bezala eratu, eta beraz, bitxia bada ere, aurrerago izango duen baino usaimen hobea du. Zentzumen horren bidez, desatseginak egiten zaizkion usainak bereizten ditu, eta amaren gorputzekoa oso ongi ezagutzen du. Lasaitasuna ematen dio.

Ukimen behar bezala dago, baina ez hain garatua. Ezpainak dira sentipen gehien jasotzen duen gorputzeko atala; garai honetan, hain zuzen, erabakigarria da ahoaren garrantzia. Horren adierazpide da elikadura, haurraren bizitzaren ardatz, eta txupetea, lasaitasuna eta elikadura ematen dion amaren sinbolo gisa. Oinarrizko zapoak bereizten ditu, eta gozozalea da berez.

Ukimenaz baliatzen da mundua ezagutzeko ikusmenak dituen hutsuneak betetzeko. Ukimen garatu horri esker, bainuan gozatzen du, gorputzaren bidez disfrutatzen du, eta pixkanaka bere gorputzaren mugak ezagutuko ditu.

Batzuetan, eztarriarekin zaratak eta soinuak egingo ditu, eta denborak aurrera egin ahala, zaratak, kakarak, urrumak, xaramelak eta barreak egingo ditu. Irribarrea ez da komunikazio-keinua izango aurpegiko keinu bat baizik.

Etzanda dagoenean, gai da burua eusteko, baina tonu fisikoak ez dio autonomia gehiegirik ematen.

Bigarren hiruhilekoa

Begien aurrean dituen gauzekiko interesa azaltzen hasten da. Eskuekiko interes handia izango du, lehenik, eta oinek ere bere arreta bereganatuko dute. Honako hau pentsatuko du ziurrenik: «Eta hauek?».

Sortzen dituen soinuak esperimentatzea gustuko du, eta atsegin du zezelka aritzea.

Hiruhileko honen amaieran, sehaskan jarreraz aldatzeko gai izango da, eta, lau eta sei hilabete bitartean, uzten bazaio behintzat, lo egiteko postura gustukoena aukeratuko du. Tente jarri nahiko du, eta ahalegin handia egiten du lortzeko. Muskuluak indartzen ari dira, eta gustuko du horiek lantzea.

Zazpigarren hilabetea (nortasunaren jaiotza)

Nortasunaren jaiotza gertatzen da hilabete horretan. Pertsona bakar izateaz jabetzen da.

Konturatzen da bera bakarrik ez dagoela, beste batzuk ere badirela eta mugak dituela, eta horiek ikasi egin behar ditu, nor den esperimentatu behar du.

Bakarriketean aritzen da, batik bat bere burua entzuteko. Jan ondoren, asetzean, eztarriarekin soinuak eta zaratak egiten ditu, eta, bere ahotsa erabiltzea gustuko duen arren, gorputzaren hizkuntzaren txanda da.

Seigarren eta zortzigarren hilabeteak bitartean, bere burua neurtuta, autonomia eskuratzeko bidean hasiko da. Horretarako, oreka fisikoarekin eta mentalarekin esperimentatu beharko du.

Zortzigarren hilabetea (pertsona arrotzaren krisia)

Hilabete berezia da hau, zenbait autoreren esanetan, «pertsona arrotzaren krisia» gertatzen da, eta behar bezala gaindituz gero, esan daiteke gauzak bide onetik doazela.

Dagoeneko zortzi hilabete inguru ditu. Duela gutxi arte, amaren eta bere arteko lotura berezia zen; biak bat zirela uste zuen; amak bere eskari guztiei erantzuten zien. Pixkanaka, bi pertsona direla konturatzen da. Ikasketa orotan bezala, hasieran jakin baino sumatu egiten dugu, gero barneratzen joaten gara; baina soilik «jakiten» dugu konturatu gabe «zure izatean txertatzen» dugunean.

Haurrak ulertzen duenean bera ez dela bere ama, beldur da alde egingo ote dion, eta beti berarekin egon nahiko du! Horregatik, lehen egiten ez zuen arren, orain, ama joaten denean, haurra negar batean hasiko da.

Pazientzia eta mimo handiarekin zaindu behar den garaia da; ulertu behar da laster bukatuko dela, eta oso garrantzitsua dela haurraren garapen harmonikorako. Garai berri baten hasiera izango da; handi egiteko beharrezkoa!

Helburu hori eskuratzeko, ezinbestekoa izango da ama eta haurra bi pertsona direla jabetzea, eta beren artean lotura afektibo ona finkatzea. Horrek bermatuko du haurra amagandik bereiztea eta behar bezala haztea.

Amak haurraren negarrari kasu egiten badio, fase hori gainditzeko lagunduko dio; ez badio kasu egiten, negar egiteari utziko dio baina ez larritasuna gainditu duelako, kasu egingo ote dioten esperantzarik ez duelako. Honako hau pentsatuko du: «Zertarako ez badit inork entzun behar!». Eta kosta egingo zaio aurrera egitea.

Dagoeneko badaki bere amaz gain gauza asko daudela, baina ez daki oso ondo zer diren, eta jakin nahi du. Horregatik jarduten hasten da. Gauzak gehiago ezagutzeko mugitzen hasten da: gelditzea neurri batean hiltzea bezala litza-teke, horregatik lo gutxi egiten du eta asko nekatzen da. Hainbat autorek diote, momentu horretan hiperaktibitatea haurrarentzat berezko ezaugarri dela.

Gustuko du koska egitea. Behar bada, hortzak ateratzean ari zaizkiolako, eta min hori baretu nahi duelako. Edo, behar bada, mina ematen dion horren aurka protesta egiteko modu bat delako.

Adin horretan beste aurrerapen garrantzitsua bat urrutira ondo ikustea da, bere unibertso txikiaren mugak zabaltzen lagunduko diona. Aukerak ugaritzen zaizkio, eta mundura zabaltzen hasten da.

Bederatzigarren hilabetea (mundura zabaldu)

Dagoeneko munduarekin harremanetan jartzeko beharra du, eta gehiago ezagutu nahi du intuitzen zuen hura.

Lau hankatan ibiltzea eta etzanda jartzea, dagoeneko egiten zuena, zutik jarri aurreko jarrerak dira, eta horrek autonomia handiago emango dio.

Laugarren hiruhilekoa

Gero eta hobeto daki nor den, eta ezagutzen du bere irudia ispiluan. Garai horretan, ugariak dira adierazpen-keinuak eta askotarikoak posturak; modu egokia zein aukera dituzten jakiteko.

Arakutzen jarraitzen du; gero eta bilaketa zehatzagoak egiten ditu. Gauza bat egiten badu, zer ondorio izan ditzakeen jakitea gustuko du.

Mugimendu handiak dituzten jarduerak gustuko ditu, baita objektu handiekin egiten diren jolasak ere, muntatu eta suntsi baititzake. Objektu desberdinekin jolasten du.

Hamabi hilabeteetatik hogeita lau hilabeteetara

Pixkanaka, haurra bere nortasuna indartzen ari da, eta interesa agertzen du gauzak bere kabuz egiteko. Baina oso egozentrikoa da; gauzak berak nahi bezalakoak izatea nahi du, eta nahi duena lortzen ez duenean haserrealdiari ekiten dio. Ez zaio garrantzi gehiegirik eman behar, baina jakin behar da horiei mugak jartzen.

Genero-identitatea hasi da zimenduak jartzen, eta komeni da sentiberatasunez eta errespetuz tratatzea.

Gutxi gorabehera 2-3 urterekin jakingo du zein genero duen. Neska ala mutila izatea emozionalki balioetsiko da, eta haurra eroso edo deseroso sentituko da rol batean ala bestean.

Genero batean orain, eta gero bestean kokatzeak lagunduko dio «jakiten» zer egin behar duen, «jakiteko» nola jokatu behar duen eta baita emozio batzuk nahiz beste batzuk adierazteko ere. Jakintza horiek igorriko dizkiote berarekin bizi izan diren pertsonen ekintzek, portaerek eta emozio-adierazpenek.

Bi urte dituenean, gutxi gorabehera, hasten da esfinterren kontrolaren garaia. Esanahiez beteriko prozesu horri arreta handia eskaini behar zaio. Kaka egiteko momentu eta leku egokia bilatzeak ekarriko du onartzea erronka heldu bat, emozionalki eta mentalki hazten lagunduko diona³⁶.

Onartu beharreko aldaketa guztiekin, ez da harritzekoa haurrak behin-behineko beldurrak adieraztea, baina logikoak eta ulergarriak izan arren, ez da komeni horiei garrantzi gehiegirik ematea.

Hirugarren urtea eta gehiago

Bigarren urtetik aurrera, aldaketak gero eta motelago gertatuko dira, beraz, denbora gehiago itxaron beharko da aurrerapen horiek sumatzeko.

Fisikoki, hala ere, aurrerapenak nabarmenak dira. Gorputzaren gaitasunak areagotu egiten dira, eta gero eta hobeto menderatzen ditu mugimendua eskatzen duten jarduerak.

Bide hori taxuz egiteko, zainketa fisikoak eta emozionalak beharko ditu; horri esker jakingo du nor den. Jorge Barudy-rentzat «pertsona osasuntsu bat eratzen duten harreman afektiboen osagai garrantzitsuenetariko bat da haurtzaroan eta nerabezeroan arreta, zaintza, babesa eta hezkuntza jasotzea. Horrek baldintzatzen baitu norbere burua zaintzeko gaitasuna eta, besteen beharrei erantzuteko, gizarte-dinamiketan parte-hartzeko gaitasuna.

Goazen bada horiengana, besteengana, hain zuzen!

.....
³⁶ Ikus 1. zatiaren 4. puntua: «Pixoihaletik pixontzirako aldaketa».

4. Haurra eta gainerako pertsonak

Momentu oro da garrantzitsua

Ikusi dugu haurrak mugitzeko beharra izan duela nor den eta bere gaitasunak zein diren jakiteko, baina mugitu da gainerako pertsonekin erlazionatzeko eta inguruan duen mundua ezagutzeko ere. Prozesu horretan ere momentu orok garrantzia du.

Lehen hiruhilekoa

Sabeletik kanpo dagoenean, egoera berrira egokitze, sortzetiko erreflexuak erabiltzen ditu, hau da, xurgatzea eta heltzea. Bizitzeko xurgatu beharra dauka, eta besteei eta bizitzari atxikitze heldu beharra dauka.

Negarra komunikatzeko modua da. Deseroso dagoela adierazteko erabiltzen du, eta, ukimen garatuari esker, laztanak jasotzean lasaitu egiten da.

Gustuko du besotan egotea, lasaigarri zaiolako, eta «bere burua sentitzen duelako»; bere gorputzaren mugak zein diren ikasten ari da.

Segundo batzuetan arretaz begiratzen dio gerturatu zaion aurpegiari, eta hiruhilekoak aurrera egin ahala, pertsonaren aurpegia ezagutzen hasiko da, eta ezezagunak ez zaizkio gustatuko. Hiruhileko amaieran, hasiko da irribarrea intentzio soziala baterako erabiltzen.

Zarata mota guztiei arreta jartzen die, bereziki, pertsonen ahotsei, gertukoenak baitzaizkio, eta horien guztiena artean, gogokoena du eta erraz bereizten du amaren soinua eta doinua.

Bigarren hiruhilekoa: besteekiko duen interesaren bilakaera

Haurra bere buruarekin pozik egoten hasten denez, lasaiago dago eta horregatik uzten dio bere buruaz soilik kezkatzeari eta besteez arduratzen hasten da, eta arreta guztia eskatzen die.

Pertsonak interesatzen zaizkio, eta begiradarekin jarraitzen die. Ezagutzen du pertsonaren aurpegia eta barre egiten dio.

Begiradarekin objektuei ere jarraitzen die, eta koloreekiko interesa azaltzen du. Kolore gorria bereziki erakargarri gertatzen zaio.

Alferrik da jostailu pila bat ematea, bakarrari egin diezaioke kasu. Zaratek ere atentzio deitzen diote, eta burua biratzen du horiek sortu diren lekurantz.

Zazpigarren hilabetea (nortasunaren jaiotza)

Besteekin komunikatzeko beharra du, eta hori baliatu behar da, trukea bizitzen lagunduko dion solaskide bat topatzen badu, nor den ikasiko du, zer sentitzen duen, zer gertatzen zaio, zer dakien eta zer nahi duen. Aurkitzen baldin badu, interakzioan arituko da berarekin; gauzak eskaini, ematen dizkietenak hartu, edo kendu. Tarteka, ez badu inor aurkitzen, ez da gehiegi kezkatuko, gustuko duelako bakarrik jolasten aritzea edozer gauzarekin.

Zortzigarren hilabetea (pertsona arrotzaren krisia)

Adin honetan, gutxi gorabehera, gai da bere ama beste pertsona bat dela jabetzeko, eta, horregatik, alde egingo ote duen beldur da.

Haurrarentzat, orain arte, ema ez egotea ez zen kezkatzeko moduko arrazoia, baina orain beldurra dauka, beragandik aldentzeko garaia iristen ari dela sentitzen du, eta bere begien aurretik aldentzen denean negar egiten du. Arazorik gabe onartzen zituen pertsona arrotzak beldur eragile dira orain.

Amaren joan-etorriek sortzen dioten segurtasun eza kontrolatzeko saiakera horretan, gustuko du gauzak botatzen jolastea, norbaitek jaso ditzan eta berari bueltatu. Horrela ulertuko du urruntzen dena gero gerturatuko dela; desagertzen dena gero agertuko dela.

Adin honetarako dagoeneko ikasi du itxoiten, eta gaitasun hori erabili eta garatuko du ama itzultzeko zain dagoen bitartean. Itxaroteko «lagunak» ditu (txupetea, panpina...), eta gainera, hasiko da trikimailu batzuk erabiltzen ama gertuan egoteko (negar egin, garrasi edo barre baina nahita). Orain arte negar sua iragartzen duen alarma bezala egiten zuen, denoi eta inori zuzendua³⁷.

.....
³⁷ M. Michelenaren aipamena.

Bederatzigarren hilabetea (mundura zabaldu)

Bere nortasunaren garapenak eta ingurunearekin erlazionatzeko modu berriak aukera ematen diote bere mundua sortu eta esanahiez betetzeko.

Adimenak jarduten eta bere errealitatean kokatzen laguntzen dio. Ahoko muskulu guztiak mugitzen ditu, eta besteek egiten dutena sistematikoki imitatzen du, eta, oraindik hitz egiten ez duen arren, gero eta hitz gehiago ulertzen ditu eta bere izena ere ezagutzen du.

Laugarren hiruhilekoa

Gustuko du jendearekin egotea, eta negar egiten du bakarrik geratzen denean; gustuko du probokatzea. Haserrealdiak ager daitezke, autonomia handiagoa edukitzean gauza gehiago gertatzen baitzaizkio, eta kasu egin nahi ez dien debeku gehiago jasoko ditu.

Jolasak aktiboagoak bihurtzen dira, eta, nahiz eta pozik egon lagunduta jolasteagatik, oraindik ez ditu beste haurrak behar bere ondoan.

Hitz egiten ikasten du ulertzen duelako egin beharra duela hazteko eta mundura egokitzeke.

Dagoeneko gai da zentzudun hitzak esateko, eta agindu errazak ulertzeko.

Hamabi hilabeteetatik hogeita lau hilabeteetara

Dagoeneko baditu mekanismoak mundu sozialean behar bezala murgiltzeko, eta erabakitasun eta sendotasun handiz egingo du.

Ez ditu arauak ulertzen, baina ikasi nahi du eta horretarako imitazioa erabiltzen du; barneratu egiten ditu koherentziarekin eta helduen jarduerareduarekin bat datozenak.

Ez ditu inposaketak gustuko, eta hasiko duen etapa berrian «ez» izango du adierazpide gogokoena. Ezezko hori ez du soilik erabiliko aurkakotasuna agertzeko, baita zergatiak pixkanaka ulertzeko.

Sozializitatearen hainbat alderdi etapa honetan definitzen eta azaleratzen dira, besteak beste, pertsona berriak onartzeko ahalmena, aldaketara egokitze gaitasuna eta tenperamentuaren beste hainbat ezaugarri.

Ama-hizkuntzaren lehen soinuak 18 hilabeteak bete ondoren hasiko da aukeratzen; soinu horien kadentzia berezia badirudi dagoeneko erabiltzen zuela bere hasierako negarretan³⁸. Adin horretara arte gai izango zen munduko hizkuntza guztietako hitz guztiak modu berean ongi ahoskatzeko; baina

.....
³⁸ Ikus 1. zatia 2. puntua: «Jaio aurretik».

lehentasuna agertzen du etxean erabiltzen direnekiko, bere egingo dituenak betirako. Adierazteko hiztegi gutxi erabiltzen ditu, baina ulermen-maila handia du.

Gustuko du helduek parte hartzea bere mugimendu-saiakeretan, eta pozik jartzen da bere ahaleginak eta lorpenak aintzat hartzen zaizkionean.

Hasi da bere irudimen-jolasa, mundu sozialean bere lekua topatzen lagunduko diona.

Eta dagoneko zer daki?

Gauza asko daki, eta beste asko ikasi behar ditu, baina beste modu batera.

Bere familiako kideak ezagutzen ditu, eta badaki bera ere familiako kide dela. Gustuko du familiarekiko maitasuna adieraztea, eta mimoak, musuak eta laztanak eskatzen eta ematen ditu.

Ulertu eta onartzen ditu zenbait arau, kontra egin gabe obeditzen dituenak. Dena dela, beste pertsonak kontuan izateko zailtasunak ditu, beraz, mekanismo sozialak ikasi beharko ditu, eta pixkanaka onartu eta barneratu.

Oraindik ere gustuko du bakarrik edo beste batekin jolastea, eta jolas sinboliko edo fikziozkoa erabiltzen hasiko da.

Abiadura handian, hiztegia aberastuko du, eta gustuko du horrekin esperimentatzea.

Eta orain zeinek laguntzen dio?

Prozesu horretan, oso garrantzitsua da helduen esku hartze egokia. Ama eta aitaren irudia funtsezkoak dira, eta hezitzailearena indarra hartzen hasiko da.

Lehenago hasi bada ere, momentu honetan, haur-eskola bere bigarren etxea bilakatuko da, eta han egiten duenak eragin zuzena izango du bere buruarekin erlazionatzeko moduan, besteekiko duen ideian, besteekin erlazionatzeko moduan eta bizitzan zehar jaso dituen ikasketen kalitatean eta kantitatean.

Trebetasun sozialen garapen ona, neurri handi batean, honako hauen araberakoa izango da: atxikimendu-irudi diren pertsonekin egindako lotura afektibo osasuntsuak eta gogoeta partekaturako tarteak edukitzea edo ez. Azken batean, esperimentatu behar ditu bere ezaugarriekiko eta gainerakoenekiko errespetua eta onarpena, eta baita bere eta besteen gaitasunak eta mugak ezagutu eta pixkanaka onartu ere.

Jolas sinbolikoa bitarteko ona da helduen mundua eta haien rolak ezagutzeko, eta horrek lagunduko dio mundu hori onartzen eta bertan kokatzen.

5. Zerk laguntzen dio ikasten

Momentu oro da garrantzitsua

Lehen hiruhilekoan

Emozionalki lasai egotea eta norbere buruarekin eta besteekin harreman orekatuak eduki ahal izatea baldintza ezinbestekoa da haurrari pizteko beragan-dik kanpo zer gertatzen den jakiteko grina. Lasaitasun afektiboa, jakin-mina eta motibazioa dira ikasketa martxan jartzen duten motorra.

Lehen hiruhilekoan zehar, haurrak ikasiko du bere burua munduarekiko bereizten, eta gauza batzuk gustatuko zaizkio eta beste batzuk ez.

Horri esker, hasiko da atsegin zaiona eta gustuko ez duena emozioaren bidez adierazten, eta horri esker finkatzen hasiko da bere interesen mundua eta egiten ikasketa-bidea.

Sortzetiko erreflexuak oso garrantzitsuak dira inteligentzia garatzeko. Haurrak baditu; horiekin jaiotzen da.

Irribarre egiten hastea, nahiz eta izan imitatzeagatik eta ispilu-neuronen jardunagatik, adierazten du ikasteko jarrera eta prestaketa ona duela.

Lehen hasteak oso garrantzitsuak dira garunaren garapenerako, bere nor-tasunak oinarri izango dituen zimenduak finkatzeko, baina, gauzak ongi joan daitezen, haurrak emozioei eusten ikasi behar du, horren bidez «ezagutuko» baititu bere mugak.

Momentu horietan ezinbestekoak ditu sostengu izango zaizkion beso, gorputz eta espiritu bat. Ama behar du, baina kontuz, beharrezkoa da ama hori bakarrik ez egotea; komenigarri da berak ere eusten dutela sentitzea, babes-a duela sentitzea.

Hiruhileko bukaeran, haurrak sostengua eduki badu, amaren lasaitasuna eta segurtasuna barneratuko du, eta gai izango da horiek proiektatzeko. Modu horretan, inguruko pertsonetikiko eta gauzekiko interesa jarriko du, eta ikasketa berrien esparru batera zabalduko da.

Bigarren hiruhilekoa

Orain saiatuko da manipulatzeko dituen objektuekiko efektuak sortzen: horixe dugu esperimentazioaren hastapena, ikasteko moduaren hastapena.

Espazioa/denbora kontzeptuak barneratzen hasiko da, eta hori oso garrantzitsua da, eta hori barneratzeko esperimentatzen jarraituko du, baina oraingo honetan, adibidez, txupetea erabiliko du. Gerturatu eta urundu egingo du.

Hori egiten du gauzak ahora eramatea eta ahotik ateratzea gustuko delako. Oraindik ere gorputzaren zati oso garrantzitsua da afektuak ikasteko (ematen didate, kentzen didate, bakarrik uzten naute, lasaitu egiten naiz etab.).

Jolas horiek laguntzen diote titia kentzeko prestatzen, hiruhileko honetan gertatzen baita.

Behar bada horrexegatik, independentziarako lehen urrats horregatik, esaten da hiruhileko honi dagokiola «depresio-jarrera». Galera oro da krisi bat eta egokitzen bat, eta haurrak gauza asko galduko ditu, garrantzitsuenak, amarekin zuen gertutasun estu hori.

Maite duen objektuaren, hau da, amaren galerari aurre egiteko, sinboloak sortzen hasiko da, ez dagoen horri ordeztzeko edo goraiatzeko erabiliko dituenak. Maite du ama, eta orain ikasiko du hura irudikatzen, orain bere barnean, eta aurrerago, handiago denean, hura marrazten ikasiko du, berekin gordetzeko modu bat bezala.

Sinbolo-eraketa hori urrats oso garrantzitsua da ikasketa-prozesuan, pentsatzeko gaitasuna baitakar berarekin.

Jean Piaget-ek³⁹ honako definizio hau ematen du: «gaitasun sinbolikoa da momentuan hauteman ezin daitezkeen objektuak edo egoerak gogora ekartzeko gaitasuna, horretarako zeinuz edo sinboloez baliatuta (...). Honako lau alderdi hauen bidez aldi berean adierazten da gutxi gorabehera: hizkuntzaren jabetzea, jolas sinbolikoaren azaleratzea, aurrez aurrekoa ez den imitazioarekin hasia eta inteligentzia-ekintzen irudikapenaren lehen adierazpenak»⁴⁰.

Sinbolizatze gaitasunak beste ikasketa mota baterako aukera eskainiko dio, azken batean, ama/haurra lotura afektiboaren arabera haurraren emozio-esperientziaren emaitza da gaitasun hori.

Zazpigarren hilabetea (nortasunaren jaiotza)

Haurrak badaki norbait dela, eta gehiago jakin nahi du bere gorputzaz eta adimenaz.

³⁹ Piaget biologo eta psikologo ezaguna. Zenbait lan eskaini zituen haurtzaroko ikertzerako eta inteligentziaren garapenaren teoria konstruktibistaren garapenera.

⁴⁰ Alderdi horien garrantzia hirugarren zatian ikusiko dugu: «Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean».

Emozio-hazkuntzaren prozesuaren eta garun-ehunei dagokien hel-dutasunaren bidez, haurra hobeto jabetzen da barruan eta kanpoan ger-tatzen denaz. Gero eta kontzienteago denez, erlazioa egiten du jaten duena-ren eta kanporatzen duenaren artean. Gauza bera gertatzen zaio adimenarekin, sentitzen duenarekin eta pentsatzen duenarekin. Adimenean eta gorputzean kanpokoak eta barrukoak balio desberdina dute.

Itxoiten ikasiko du, eta horrek indartu egingo du atsegin zaiona atzeratze-ko gaitasunaren garapena; bizitzarako garrantzi handiko ikasketa.

Ezkatatu eta agertzea bere jolas gogokoenetariko bat izango da; pres-tatzen lagunduko dio pertsona arrotzaren krisirako, zortzigarren hilabetea in-guru biziko duen horretarako.

Zortzigarren hilabetea (pertsona arrotzaren krisia)

Bere adimenak datu-sare handia du, eta neurona-konexioek erronka be-rriei aurre egiteko aukera ematen die. Ikasketa-jolas horretan, dena ulertu nahi du, ez dauka mugarik.

Ulertzeko beharrak ezagutzarako grina eragiten dio, eta inguruan duena ulertzeko, eta horregatik nahi du dena. Eta orain bai, orain gai da objektu bat baino gehiago aldi berean hartzeko!

Ama joan baina bueltatu ere egiten dela ulertzeak eragiten dion krisia dela eta, ez da momentu egokiena haurra haur-eskolara eramateko, lehenago edo be-randuago, ez litzateke arazorik egongo. Momentu honetan hobe da pixka bat itxotea, nahiz eta garrantzitsua izan ulertzea badirela beste pertsona batzuk eta horiekin bizitzen ikasi beharko duela.

Bederatzigarren hilabetea (mundura zabaldu)

Inguruko munduaren ezaugarriak ulertu nahi horretan, arakatzen hasiko da. Egonkortu egiten dira memoria- eta oroitzapen-mekanismoak, eta hala azaleratzen dira beldurra eta arbuioa.

Identitatearen eraikuntzan, bere nortasuna erakusten hasiko da. Momentu honetarako dena ongi baldin badago, gai izango da larritasuna jasateko, eta mun-dura zabaltzeko prozesu lasaia izango du, eskolako arrakastaren atari izango dena.

Amak amatasun-funtzioa berregingo du, haurra dagoeneko bere burua-ren jabe da.

Laugarren hiruhilekoa

«Bereizitako ni» horrek eskatzen dio bizitzan kokatzea eta ikastea. Mun-dua deskubritzen du, eta arakatzeko beharra sentitzen du.

Amarekin elkartzeko nahiak eta hura bilatzekoak mugitzen laguntzen dio, eta autonomia handiagoa hartzen.

Hortzak ateratzeko momentua barne-prozesu konplexua da; min ematen du baina eutsi egin behar zaio minari. Ezinegona sortzen duen prozesu ezatsegi-na da, eta horrek laguntzen dio eraikitzen jasateko, kontzentratzeko eta aurrera egiteko gaitasuna.

Hortzaldiak erlazioa du independentzia-prozesuaren hasierarekin, eta beraz, lehen hiruhilekoa amaitzean, normalean, aldi horrekin eta amagandiko edoskitzea uztearekin batera, beste aldi bat hasiko da, «titi kentzea» deiturikoa, hiru urteak bete arte luzatuko dena.

Hamabi hilabeteetatik hogeita lau hilabeteetara

Saiakera/akatsa jolasa eta errepikatzeko, eraikitzeko eta suntsitzeko gaitasun handia izango ditu ikasketarako tresnak.

Haurrak ez duenez itxoiteko gaitasun gehiegi ezta planifikaziorik erdi bideko epean edo epe laburrean, gustuko du egiaztatzea lehenbailehen bere ahaleginaren emaitza. Horregatik, edozer gauza egiteko gai da, garai honetan haurraren atzetik ibili behar da triskantzarik egin ez dezan.

Garrantzitsua da esperimentatzen uztea eta komeni da jakitea bere esperimentaldiak denbora tarte laburrean gertatzen direla; hortaz, konturatu orduko dena hankaz gora jartzeko gai da.

Matematikako zenbait nozio barneratzen hasiko da: zenbakiak, formak, espazioa. Komeni da kontzeptu horiek eraikitzen laguntzea espazio-, sailkapen- eta zenbaketa-jolasen bidez.

Gauza dezente ezagutzen ditu, eta badaki zertarako balio duten; «gauza» hutsak izatetik esanahi eta balio bat izatera pasatzen dira.

«Objektuen iraunkortasuna» terminoak (24 hilabeteak inguru) erreferentzia egiten dio haurrak garai horretan bizi duen prozesuari; horren bidez gai izango da antolatzeko eta bere barnean edukitzeko amaren irudikapena. Modu horretan, ikasiko du ama aurrean behar ez izaten, sinbolizatzen ieta itxoiten. Ikusi dugun bezala, azken prozesu horrek bide berriak irekiko dizkio.

Eta gero... zer ikasi behar du?

Si no se ha producido antes, es la época crucial para iniciar una separación dLehenago gertatu ez bada, amarengandik banantzen hasteko momentu erabakigarria da, eta horregatik atxikimendu/banaketa prozesua kontu, ulermen eta maitasun handiz landu behar da.

Arauek, itxoiteko gaitasunak eta borondatearen garapenak esanahi berezia izango dute, eta horretan helduen koherentzia funtsezkoa izango da.

Guztia nahikoa ongi joan bada, beste ikasketak modu sinple eta natural-lean jasoko, baina bizitzak aurrera jarraitzen du eta baita galderek ere.

Nolakoa izango da?

Hiru urteak betetzerako aurrerapen handiak eginak izango ditu. Autoas-
kitasun handi izango du, eta horretaz arro egongo da.

Independentzia-prozesuaren adierazpenak argi eta garbi agertzen dira, baina lasaiago dago eta dagoeneko ez da hain berekoia, gustuko duelako bes-
teekin egotea, onartua izatea eta taldeko jardueretan parte hartzea. Badaki esku-
zabaltasunik gabe, dena askoz ere zailagoa dela.

Nola ikasiko du eta zeinek lagunduko dio?

Pixkanaka, handitzen ari da. Benetako izaki soziala bilakatzen ari da; bere nortasuna azalduko eta finkatuko du beste pertsonekin eta gauzeekin dituen interakzioen bidez.

Sozializazio-prozesuarekin, kooperazioak garrantzia hartuko du, modu horretan, gainerako pertsonen beste esanahi bat hartuko duten bizitzaren beste garai bat hasiko da.

Haurrekin interakzioan, gurasoak eta hezitzaileak bidelagun izango dira, mendekotasun erabatekotik independentzia progresiborako bidean.

Pixkanaka, nortasunaren oinarriak finkatuta edukiko ditu eta bere nortasuna garatuko du bere nia antolatuta. Horrekin, mundu afektiboan jardun ahal izango du eta bere buruaz, gainerako pertsonen eta bizitzako gauzei buruz ikasi; gauza zehatzak eta sinpleak, denborarekin, konplexuak ere ikasteko. «Ezagutzen eta pentsatzen ikasteko» bideari ekingo dio.

Dena nahikoa ongi baldin badago, haurra, bere existentziaren prota-
gonista nagusia den heinean, gai izango da bere buruari laguntzeko. Bere modura, inkontzienteki, jolas eta esperimentazioetan helburu batzuk finka-
tuko ditu (zer egin nahi dut); estrategiak planifikatuko ditu (nola egingo
dut), ahaleginak behar bezala bultzatu eta gidatuko ditu (horrela bai, horrela
ez), eta bere lorpenak balioetsiko ditu berreginez, beharrezko balitz, egin-
dako bidea eta berriro ere saiaturik (horrela ez da atera, agian beste modu
batera, ea ahal dudan!).

Hori guztia horrela izan dadin haurrak behar izan ditu, behar ditu eta
beharko ditu beti beste pertsonak.

6. Bidelagun den haur-eskola

Haur-eskola eta haurraren mundu afektiboa

Erabateko mendekotasunetik autonomiara egin beharreko bidea luzea da, eta bidea egiteko modua emozioak kudeatzeko estrategien arabera izango da, horiek eskuratzen joango baita bizipenen arabera eta bere jakintzan jasotako egiteko moduen arabera.

Adin horietan hori ere ikastea da. Bere buruarekin lehenik eta gerora besteekin gustura egiteko bere mundu afektiboa kudeatzen ikasi behar du, horixe izango baita oinarri eskolan integrazio egokia eskuratzeko behar dituen bizitzako estrategiak eta ikasketak eraikitzeko.

Komeni da eskolan eta familian horretarako beharrezko laguntza topatzea.

Hezkuntzarako proposamenak, haurraren nortasuna eraikitzen eta autonomia progresiboa eskuratzen laguntzen dutenak

Nortasun sendo bat eratzen eta, pixkanaka, autonomia-maila handiagoa edukitzen laguntzeko, eskolak hezkuntza-baliabideak «aski» ongi antolatu eta martxan jarri behar ditu.

Emozio-ikasketari ekiteko, haurrak bere burua ezagutu behar du fisikoki eta emozionaliki. Eskolak eta familiak eskaini beharko dizkio bizitzako egoerak afektiboki nahiz intelektualki bere burua neurtu ahal izateko, eta pixkanaka, bietan, afektuen eta adimenaren munduan, interakzio egokia izan dezan.

Autonomia progresiboki eskuratzeko, adin horietan, norbere ekintze-kiko segurtasun-sentimendua eduki behar du. Barneratzen duen lehen gorputz-kontzientziaren bidez ikasten du nor den, zer egiteko gai den eta zer egiteko gai izango den bakarrik edo laguntzarekin, borondatearekin, ahalegi-narekin eta irrikarekin.

Horretarako, behar-beharrezkoa da ikasgelako proposamenek mugitzeko, ingurunea arakatzeko eta bertan jarduteko aukera ematea, horixe baitu bere mugak ezagutzeko bidea.

Morak dio: «Esan dezagun, nire garuna munduarekin erlazionatzen da nire gorputzaren bidez (nire garunean irudikatuta eta behin eta berriz eguneratuta). Nire garunak bere egitekoaren edo funtzionamenduaren zati handi bat eskaintzen dio gorputzaren gainerakoarekin ulertzeari, gorputzan barrena dauden milaka errezeptoreren bidez. Gorputzeko muskuluak, hormonak eta gorputzaren berotasuna dira nire garunean emozioa, esaterako, eratzten duten osagaiak, nik, azken batean, ontzat (gozamina) edo txartzat (zigorra) esperimentatzen dudana».

Adin tarte honetan, nortasunaren eraikuntzak eskatzen du lan egitea gorputzean eta gorputzarekin, eta horretan ere, helduaren jarduna oso garrantzitsua da. Giroa sortzea, estimuluak eskaintzea, bere jakituria, aukerak eta mugak adierazteko egoerak sortzea; horiek denak, errekonozimendua-ren, onarpenaren eta laguntzaren bidez, esku-hartzerako estrategiak izango dira, adorea emango diotenak haurrari bizitzako bide honetan.

Haurrak lasaitasuna eta gozamina, bereziki, bizi izan badu egindako jardunetan, bere buruarekiko segurtasun-sentimendua barneratuko du, eta lagun-duko dio bizitzako beste erronka batzuei aurre egiteko moduan. Mugimendu-lorpenetan eta behar izan duenean, lagundu baldin bazaio, arrakastei babes-a emanaz eta porrotak minimizatuz, ikasi du goraipamenak eta porrotak onartzen eta behar duenean laguntza eskatzen.

Haurrak bizi dituenean emozio handiak eragiten dizkioten egoerak, hormonak eta neurotransmisoreen funtzioari esker (nerbio-sistema eta endokrinoa)⁴¹, gorputz osoarekin adierazten ditu. Fisikoki nahiz emozionalki denak behar bezala funtziona dezan, beharrezkoa da ikastea bere ekintza eta emozioak kudeatzen beren gaitasunen eta izateko eta egoteko moduaren arabera.

Erraza da ikustea ikasgeletan, bizi dituzten egoerei erantzuteko portaera ezegokiak dituzten haurrak; bizi duten emozioa gorputzaren bidez adieraztean erreprimitu egin dezakete edota gehiegizko erreakzioa eduki.

Propiozepzioan egiten den lana (muskulu-tonua, postura, oreka, mugimendua) berbalizazioarekin eta sentipen interozeptiboez (egoera fisiologikoak, emozionalak eta horiek biak erlazionatzen dituztenak) eta esterozeptiboez (kanpoko mundutik jasotzen den informazioa azaleko, belarriko, sudurreko,

.....
⁴¹ Horietaz hitz egin dugu nerbio-sistema eta sistema endokrinoa lantzeko garaian.

ahoko eta begiko errezeptoreen eta errezeptore kinestesikoen bidez) jabetzearekin batera, indartu egingo da kanpoko eta barneko munduaren arteko erlazioa, eta lotura kontziente hori, gorputzaren bidez adieraziko da.

Bere burua errespetatzeko eta maitatzeko beste modu bat bezala, ikasi behar du bere gorputza beste modu batean zaintzen, behar fisiologikoak errespetatuta. Hori egiten ikasteko, zaindu dutela sentitu behar izan du, zainketa fisiko egoki batzuen bidez ulertuko baitu balio duela, zainketak merezi dituela eta, ondorioz, bere burua zainduko du. Berarekin dauden helduei dagokie bidea erakustea.

Esparru horretan egiten den hezkuntza-lanak aintzat hartu beharko ditu garbiketarako, otorduatarako eta loaldi/esnaldirako erritu batzuk, horiek lagunduko baitiote bere burua eta behar fisikoak ezagutzen eta bere erritmoa errespetatzen, eta pixkanaka bizi-ohitura osasungarriak barneratuko ditu.

Pixoihala aldatzean helduen jarrera zein izan behar den, esfinterren kontrola gauzatzeko garaian esku hartze egokia nola bermatu, elikadurari buruzko erabakietan jarrera hezitzailea hartu, loaldiari eta esnaldiari aurre nola egin⁴²: haur-eskolak eztabaidatu behar du gai horiei buruz; erabakiak hartu behar ditu jardun horiek errutina bilaka daitezen, ondoren, ohitura bilakatu ahal izateko.

Ohiturek egonkortzen dituzte errutinak eta beharrezkoak dira sorkuntza-jarduerak egin ahal izateko. Horien artean dugu, lehenik eta behin, hurrek beren burua sortzea.

Mina bizitzen laguntzea, horrek eragiten dizkion emozioak ezagutzen eta kudeatzen ikasita, bizitza guztian baliagarri izango zaion ikasketa gaixotasunari eta sufrimendu fisiko eta emozionalari aurre egiteko.

Hazkuntzan parte hartzen duten pertsona helduek sortu eta bermatu beharko dute hazkuntza-ingurune zaindu bat, bertan garantzen diren pertsona guztiak (helduak barne) ongi eta lasai sentitzeko modukoa. Lasaitasun afektibo horrek lagunduko die arriskatzeko eta, beraz, beldurrik gabe jokatzeko eta erlazionatzeko, hau da, ikasten.

.....
⁴² Lehen zatiko hainbat puntutan landu dugu.

Haur-eskola eta harremanen mundua. Integrazioa bere gizarte-ingurunean

Interakzio afektiboak

Bere buruarekiko irudi egokia edukitzeak eskatzen du norbere buruarekiko eta baita besteekiko ere kokatzen ikastea. Onarpen-beharra du, bestearentzako garrantzitsua izatea eta lotura afektibo osasuntsuak eta egonkorrak ezartzea.

Haurrak amarekin egiten duen lehen harremana eredu izango da datozen harremanak aukeratzeko eta elikatzeko garaian. Munduari begiratzeko betaurrekoak sostengu diren amaren besoetan eraikiko dira. «Ahots ezaguna, usaina, esnearen zaporea eta titi-burua, besotan hartzeko modu berezia, sehaskan jartzeko modua, «nire haurtxo, nire txikitxo» esateko modua (...)»⁴³. Horrek guztiak erakutsiko dio maite duela, eta haurra hasiko da eraikitzen bere buruaren irudia, amarentzat baliotsua dela sentitu ahala.

Baina, pixkanaka, ama ez da munduko pertsona bakarra haurarentzat, eta agertzen dira beste pertsonak. Horiek ere ulertu egin behar dira eta horiekin ere ikasi behar da erlazionatzen; haiek ere izango baitira ispilu haurrak bere burua ezagutzeko prozesuan.

Lehenik, aita edo aitaren irudia. Erakutsiko dio haurrari, bizitza honetan, «amaren umetxoa» izan arren, ez duela nahi duen guztia egingo, gauza batzuk egin daitezkeela, baina beste batzuk ez, eta mugak eta arauak agertzen direla. Ulertu eta onartu ahal izateko, jakin behar du bera ez dela munduko pertsona bakarra, badirela beste batzuk ere, eta berak sentitzen, pentsatzen eta nahi duena ez dela beti besteek sentitzen, pentsatzen eta nahi dutena.

Prozesu motela eta neketsua da, baina tresna batzuk laguntzen diote horretan, garuneko zelula berezi batzuk, hau da, ispilu-neuronek.

Ispilu-neuronetatik ‘Adimenaren teoriara’

Haurra nartzisista eta ahalguztidun sentitzen da, uste du bera dela dena, dena egin dezakeela eta dena dela berak ikusten duen bezala! Eta ikasi behar du hori horrela ez dela.

Besteekin harremanetan eta interakzioan ikasten du hori. Haurrak imitazioaren bidez ikasten du bestea ezagutzen, horregatik, besteak behatzen ditu eta haiek egiten eta sentitzen dutena egiten saiatzen da, eta komeni da hori egitea.

⁴³ Michelena Mariela.

Haurrak lehenik besteei behatu behar die, bera izatera irits dadin. Imitazioak sortzen ditu sormenaren oinarriak, zuk zu zaren bezala jokatzeko sormena, eta «zu zeu» izateko sormena.

Imitatuz ikasiko du bera eta bestea desberdinak direla, bere barnean biziko baitu bestearen ekintza edo emozioa, eta, nahiz eta ez jakin, bere garunak alderatu egingo du hura bere ekintza edo emozioarekin, berak sentitu eta egin duen horrekin. Hori da ispilu-neuronen funtzionamenduaren oinarria, behar-beharrezkoa ikasi ahal izateko.

Emilio Garciarentzat «ispilu-neurona neurona-mota berezia da; aktibatu egiten dira pertsona batek ekintza bat egiten duenean, baina baita ikusten duenean beste pertsona batek egindako antzeko ekintza bat. Ispilu-neuronak neurona-sare baten sistemaren zati dira, eta horrek ahalbidetzen ditu pertzepzioa, betearaztea eta asmoa».

Haurraren garunak elkartze-prozesu horiek garatzen ditu, eta horiei esker bestearen lekuan jartzen ikasten du, eta, modu horretan, besteak sentitzen duena sentitzen baina sentimenduan nahastu gabe, «kanpotik sentituta».

Lagun batek kontatu zidan bere biloba telebista ikusten ari zela eta begiak malkoz beteta zituela hurbildu zitzaioela, nahigabetuta, ikusten ari zen marrazki bizidunetan «bizitzako» egoeragatik. «Amona, pena handia ematen dit, begira zer gertatzen zaion...». Nire lagunak ulertu zuen bere biloba bestearen lekuan jartzen hasia zela, eta haren emozioa sentitzen zuela.

Haurrak besteek esaten edo egiten duten hori behatuta, «ulertzen» ditu adimen-egoerak: pentsamenduak, sentimenduak eta norberaren eta gainerakoen desirak.

Modu horretan, eta autoreak dioen bezala, haurrak «ez du ikasten besteengandik soilik baita besteen bidez ere»; prozesu horri «Adimenaren teoria» deitzen zaio, eta ispilu-neuronekin jartzen da martxan.

Autore honentzat eta beste hainbatentzat, besteen lekuan jartzeko gaitasuna garatzea (ez besteak egiten duena baldintzarik gabe onartzea), baldintza beharrezkoa da irakaskuntza- eta ikaskuntza-prozesuetan.

Bestearen adimen-egoerak behatzeak eta horiei buruz gogoeta egiteak, haurtxoari aukera ematen dio sinesmenei, sentimenduei eta desirrei hitzak jartzeko, hitzez esan ahal izateko zer pentsatzen, sentitzen edo nahi duen.

Aipaturiko autore horrek dio «garunaren neuroirudiarekin egindako ikerketek frogatu dute besteen ekintzak ikuste hutsarekin behatzaileari garuneko zati berberak aktibatzen zaizkiola, ekintza berak egingo balu bezala. Badirudi pertzepzio hutsak martxan jartzen duela barneko imitazio bat beste pertsonaren ekintza simulatuz».

Garciaren esanak halaxe jarraitzen du: «Zenbait ikerkuntzak baieztatzen du adin antzeko haur guztiek, edozein kulturatakoa izanda

gaitasun edo -funtzio berberak dituztela: funtzio sinbolikoa, jolasa, hizkuntza eta adimen-gaitasuna. Funtzio horiek konplexutasun-maila bertsua dute, eta bilakaera-garai berean eskuratzen dira; unibertsalak dira».

Autismoa duten haurrek ez dute adimenaren teoria garatzen, eta horregatik dituzte hainbeste zailtasun harreman sozialetan eta gainerakoei gertatzen zaiena ulertzerakoan. Eta besteei zer gertatzen zain ulertzeko gaitasuna ez badu, zailtasun bera du bere burua ulertzeko, beren existentzia ulertzeko eta azaltzeko.

Zailtasun horietara sartu gabe, denok ezagutzen ditugu pertsona batzuk, itxura batean harreman sozial orekatuak edukitzeko gai direnak, baina zailtasun handia dutenak beren «azaletik» ateratzeko eta bestearen lekuan jartzeko. Besteak ulertzea eta, beraz, beren burua ulertzea zinez zaila gertatzen zaie.

Hezkuntza-proposamenak, gizarte-talde bateko kide sentitzen laguntzeko

Gainerako pertsonak izaki garrantzitsuak eta berarekiko desberdinak direla jakiteko, seguru eta babestua sentitu behar du. Oinarri horren gainean bere garunak eraiki behar du «sinesmen-sistema» moduko bat, eta horrek lagunduko dio bizi duena interpretatzen eta etorkizuna aurreikusten, esku har dezan bere ekintzen ondorioei aurrea hartzen.

Bestea onartzeko bere buruarengan konfiantza eduki behar du, eta hori lortzeko bere burua neurtu behar du, eta jakin zer egin dezakeen eta zer kostatzen zaion; zer gustatzen zaion eta zer ez.

Bide horretan bidelagun izango dituen hezkuntza-proposamenak aukera eman behar diote, lehenik eta behin, bere emozioez jabetzeko. Horretarako helduak hitzez esan behar dizkio, eta berak ulertuko ditu horien kausak eta ondorioak. Ikasi beharko du bereizten hainbat emozio horiek aipatzen eta gorputz fisikoan adierazteko duten modua behatuz: haserretzen naiz honako honegatik..., builaka hasten naiz honako honegatik... Gerora, pixkanaka, emozioak kudeatzen ikasi beharko du, frustrazioa toleratzen eta oldarkortasuna kudeatzen.

Bizitzen ari dena hitzez esatea eta beste pertsonen haurraren bizipenei buruz egindako kontaketa entzuteak aukera emango dio haurrari bere buruarekiko eta besteekiko eraikitzen dituen usteak errealitatera egokitzeko.

Pixkanaka beste gizarte-ikasketa batzuei ekin beharko die: bizikidetzara- arauak ikastea, kolaboratzen jakitea eta gatazkak konpontzen hastea.

Ikasketa horiek oso erlazionatuta daude mota guztietako aniztasuna errespetatzera bideratuta daudenekin, hau da, etnia-, kultura-, genero-, mugimendu- eta kognizio-aniztasuna errespetatzeko bideratuta daudenekin. Balio horiek ikasten dira, bereziki, inguruko pertsonen jarrerak imitatuz.

Bereziki aitarena, amarena eta pertsona hezitzaileena. Haiek erakutsiko diote haurrari nola onartzen eta errespetatzen dituzten gainerakoak, azken batean, nola hartzen duten aintzat eta balioesten duten desberdina dena.

Ingurunean jarduteko eta aukeratzeko aukera eskaintzen duen hazkuntza-inguruneak —bere buruaren nahiz besteen mugak arakatzen eta ezagutzen dituen bitartean— lagundu egingo ditu ikasketa horiek barneratzen, bilakaera orok eskatzen duen gizarte-talde gero eta handiago eta anitzago bateko partaide sentitzeko.

Jolas sinbolikoa⁴⁴ tresna pribilegiatua da haur-eskolak esparru horri buruz programatu behar duen egitekoa betetzeko.

Komunikazioa munduarekin: askotariko lengoaiak

Ikusten ari garen bezala, haur-eskolak erantzukizun handia du. Egitekoen artean ditu haurraren emozioarekin lan egitea, ulertzea, enpatiaren bidez errespetatzea, arrakasta lortzen laguntzen duten kudeaketa-bidean eboluzionatzen laguntzea eta harreman pertsonal orekatuak ahalbidetzea eta indartzea.

Hori lortzeko eskolak tresna onena eta egokiena baliatzen du, gizakiek espresatzeko, erlazionatzeko, partekatzeke eta ikasteko dituzten lengoaiak.

Aukera eskaintzen die haurrei ulertzeko, eraikitzeke, adierazteke eta erlazionatzeko. Harremanak finkatzea eta norbere eta besteen pentsamenduak, sentimenduak eta nahiak ulertzea adimenaren prozesuak dira, eta lengoaiak behar dituzte horiek martxan jartzeko. Haur-eskolak hala ulertzen ditu eta planifikatu egiten ditu erabiltzeko eta gozatzeko. Ikasten ikasteko horiek egiteko gozamena eta desioa izan behar dira abiapuntu.

Keinuen lengoaia, mugimenezkoa, ahozkoa, idatzizko, matematikakoa, musikako, plastikakoa, denak dira komunikatzeko eta adierazpenerako moduak, eta haurrei baliagarri zaizkie gogoeta egiteko bakarrik edota gainerakoekin harremanean bizitako horri buruz.

Adin horretan, lengoaiekin egiten den lanak esku-hartze printzipio batzuk errespetatu behar ditu:

- Haurra errespetatu, eta berari egiten utzi, deskubritzen utzi, hizkuntzekin eta mugimenezko adierazpenarekin esperimentatzeko aukera eskaini. Esperimentatu adierazpide plastikoeekin, musikarekin, objektuekin matematika nozioak eraikitzeke...

⁴⁴ Hortaz hitz egiten da 2. zatiaren 7. puntuan: «Jolas sinbolikoa, beste hezkuntza-proposamen on bat».

- Helduak haurrarekiko distantzia bat errespetatzea, haurra ito ez dadin, momentu oro zer egin behar duen esan ez diezaion, baina bai aukerak, konfiantza eta segurtasuna ematea, egiten jarrai dezan.
- Bere pentsamendua estimulatzea bere ekintzei hitzak jarritz, horiek aintzat hartuz.
- «Beste modu batera» esku hartu. Ez zaio esan behar zer egin, pentsatu edo sentitu behar duen momentu bakoitzean. Sortu behar da ingurune bat egokia izango dena haurraren pentsamendua eta ekintzak potentziazteko.

7. Haurreskolak, bidelagun den eskola. Dena bat da eta denok batera

Haurreskolen jarduera

Garunaren jardunak eraikitzen badu haurra eta kanpoan gertatzen denak moldatzen badu jarduera hori, erraza da imajinatzea kanpoko esku hartzearen kalitatea giltzarri izango dela haurraren garapenean.

Haurreskolek badakite eta badakigu, hezkuntza-erabakiak hartzeko garaian, haurrekin erlacionatutako helduek irizpide partekatuekin esku hartzeak emango ditu emaitza onenak.

Horregatik, eskola honek familiekin kolaboratu nahi du gauzak ongi egiteko eta horretan lan egiteko. Eskola honek bidelagun izan nahi du.

Orrialde hauetan guztietan ikusi ditugun planteamenduak jasotzen ditu Haurreskolak bere Hezkuntza Printzipioetan. Horiekin bat etorritik esku hartzeko honako tresna baliagarri hauek erabiltzen ditu: zentzu-mugimenezko jarduera, espazioa modu askean arakatzea eta behaketari emandako balioa dira esku hartze profesionaleko beren estrategiak.

Zentzu-mugimenezko jarduera, espazioa arakatzea eta begirada hezitzailea: Haurreskoletako lanerako hiru tresna

Ikusi dugu bularreko haurra, hasieran, denarekin bat eginda dagoela, ez dituela bereizte kanpoko eta barneko sentipenak eta bere lehen lana ni eta ni ez naizena bereizten ikastea da.

Ikusi dugu, sei hilabete inguru dituenean, «ispiluaren» irudiaren bidez (bere ustez bere amak eta besteek, bere ustez, zer ikusten duen beregan) hasten dela eskema batean lotzen bere kanpoko irudia eta orain arte bizi izan dituen barneko esperientziak eta sentipenak.

Ni korporalarekin erabat identifikatzea prozesu motela da, eta gertatzen den horretan trebatzea eta horri buruz hausnarketa eskatzen du.

Hasieran, haurrak hirugarren pertsonan hitz egiten du bere buruaz: «Niniak egiten du...». Hiru urte betetzear, gutxi gorabehera, hasten da erabiltzen nia. Baina bere indibidualtasuna ez du behar bezala barneratua izango 6 urteak bete arte, gutxi gorabehera.

Bide horretan, bere burua ezagutu behar du, ez fisikoki soilik baita mentalki ere, eta horretarako inplikatu egin behar da eta bere burua neurtu esparru fisiko eta emozionalean, eta biak, behin eta berriz ikusi dugun bezala, erlazio-naturik daude.

Gorputz-ekintzaren bidez, haurrak esaten digu nor den, zer sentitzen duen eta zer behar duen. Bergeek halaxe dio: «Gauza guztiak erlazionatuta daude, eta zure gorputzean ulertzen ez duzuna, ez duzu inon ulertuko».

Zentzu-mugimenezko jarduera

Haurrak bere gorputzarekin esperimentatu behar du. Horregatik, laugarren hilabetetik aurrera gutxi gorabehera, hori egin ahal izateko, ez da lehen bezain beste denbora sehaskan eduki beharko. Momentu egokia da espazio berri bat eskaintzeko, lurra hain zuzen. Aukera ematen dio ekintzaren eta eraldaketaren gozamina esperimentatzeko mugimenduen bidez. Espazio horretan mugimendua desberdina da, egiteko desirarekin eta nahiarekin erlazionatuta dago⁴⁵.

Haurreskolen hezkuntza-egitasmoan honako hau jasota dago: «(...) beharrezkoa da haurrarentzako ingurune egokia sortze aske mugitu ahal izateko eta espazioa eta inguruko objektuak arakatzeko, arriskurik gabe, segurtasunez, bai espazio fisikoari dagokionez —istripu-arriskuak ekidinez—, eta bai afekti-

.....
⁴⁵ Honela definitzen du Ramosek psikomotrizitatea: «motrizitate desberdina, desioarekin eta egin nahi izatearekin lotua».

boari dagokionez —haur bakoitzaren erritmoa errespetatuz—. Helduak ez du debekurik jarriko, aurrez zehaztutako arauak soilik».

Muskuluen tonua, begirada, distantziak, jolasa, mugimendua eta, bereziki, ekintza eta interakzioa eduki behar dira kontutan modu hezitzailean esku hartu ahal izateko.

Espazioa arakatzea

Hezitzaileak beharrezko espazio- eta material-baldintzak sortuko ditu haurrek egin ditzaten lekualdaketak, biraketak, irristaketak, herrestatzeak, eraikuntzak, suntsiketak, jauziak, kulunkadak, erorketak, marruskadurak, zanpaketak...

Segurtasun fisikoa eta afektiboa eskaintzen den espazio batean, aurrez materialak jarriko dira, eta espazioaren banaketa antolatzeko garaian, norbanakoaren nahiz taldearen beharrak kontuan izango dira.

Segurtasun fisikoa eskaintzeko, espazioak eta materialak seguruak izan behar dira, eta indarrean dagoen araudiaren arabera egokitu.

Segurtasun emozionalerako arauak gutxi eta argiak izan behar dira, eta beti errespetatu behar dira, horrek haurrari segurtasuna ematen baitio. «Nik ezin diot bestari min eman, baina, beraz, hezitzaileak ez du utziko niri min egiten ere, hortaz, lasai jolas naiteke!» pentsatuko du.

Testuinguru horretan, haurra aske baina segurtasunez mugitu ahal izango da, eta pertsona helduak bere ekintza errespetatu ahal izango du. Bere jardunak erreprimitu egiten baldin baditu beldurragatik edo «gai ez dela» pentsatzeagatik edo «arriskatu egia dela» pentsatzeagatik, ez da saiaturiko. Hori «gehiegitan» gertatzen bada, nortasun lotsatiagoa eta kikilagoa eraikiko du.

Hezitzailearen egitekoa, beraz, bidelagun izatea da, gertakizunei aurrea hartu gabe. Esku-hartze horretarako estregiak izango dira egiten uztea, entzutea, aintzat hartzea, babestea, lasaitzea, animatzea... Helduaren hitzezko, keinuzko eta jarrerazko lengoaiak izan behar du gertukoa, argia eta esanguratsua.

Lan-proposamen horien bidez, esparru egokia sortzen da behaketarako, baina jakin behar da zer behatu.

Begirada hezitzailea

Intentziodun begirada eduki behar da, hezitzaileak behatu ahal izateko zenbait alderdi eta horietatik ondorioztatu taldeak eta haur bakoitzak behar bezala garatzeko zer espazio eta material behar dituen, eta horiek hurrengo batean proposatzeko.

Garrantzitsua da zenbait alderdi esanguratsu behatzea, horiek datuak emango baitizkigute haur bakoitza ezagutu eta esku-hartze egokia egiteko.

Zentzu-mugimenezko jarduerak gozatzen ote dituen. Mugimenezko gaitasunetan segurtasuna adierazten duen. Egoerarekin bat datozen postura-jarrerak ote dituen. Mugimenduak erraz eta modu harmoniatsuan egiten dituen.

Egoera berriak lasaitasunez eta jakin-minez arakutzen dituen. Bere mugak ezagutzen dituen eta horietara egokitzen ote dituen jarduerak.

Gorputzarekin adierazten ote duen gustuko duena eta desatsegina zaiona. Gorputzarekin emozioen intentsitatea adierazten ote duen.

Modu egokian erantzuten ote dien gainerakoek egindako probokazioei eta erasoei. Beldurra edo mina duen egoeratan, jarrera lasaia eta bere burua babesteko egokiak hartzen ote dituen.

Egoera eskatzen badu, bere buruari eusteko gai ote den. Proposamenak eta debekuak onartzen ote dituen. Bere txanda itxoiten ote dakien.

Konstantea ote den, eta porrot eginez gero, berriro saiatzen ote den. Laguntza eskatzen eta laguntzen ote dakien.

Kontu garrantzitsuak dira, eta, azken batean, edozein ikasketarako tresna beharrezko bilakatzen dira.

Psikogenetikak esaten digu haurrak bere gorputzaren bidez antolatzen duela pixkanaka mundua. Jarduera libreko, material askotariko eta desberdinen erabilerarako eta espazioa esploratzeko proposamenek, zentzu-mugimenezko jolasaren eta jolas sinbolikoaren bidez, bere barneko mundua adirazteko aukera eskaintzen die, eta horrekin erraztu egiten da bere nortasun pertsonal eta sozialaren eraikuntza.

Jolas sinbolikoa, beste hezkuntza-proposamen on bat

Pozik egon arren eta dena ondo egon arren, haurrari ez zaio erraza egiten mundua ulertzea, eta hainbat egoerek, pertsonak edo lekuk ezinegon eragiten diote, eta baita askotariko sentsazio eta sentimenduak ere, batzuetan, zailak direnak onartzen eta maneiatzen.

Bere irudimenak jolas bihurtzen ditu erraz komunika ezin ditzakeen egora horiek, kosta egiten zaio ulertzea eta horregatik ezin ditu hitzen bidez adierazi.

Winnicottentzat «jolasaren ideia ulertzeko baliagarri zaigu pentsatzea haur txiki baten jolasak zer kezka irudikatzen duen. Edukia ez da garrantzitsua. Interesatzen zaiona da urruntze-egoera, haur zaharragoen eta helduen kontzentrazioaren parekoa dena. Jolasean ari den haurra uztea zaila den leku batean dago, eta han ez da bidegabe sartzen uzten. Jolasgune hori ez da barne errealitate psikiko bat. Pertsonagandik kanpo dago, baina ez da kanpoko mundua».

Bi urte inguru betetzean, ziria sartzea gustuko izango du eta baita ziria sartu ote dioten asmatzea ere. Horixe da jolas sinbolikoaren hasiera, Haurreskoletako ikasgelan hasten dena.

«Jolas sinbolikoak eskatzen du haurrak gaitasuna izatea bi irudikapen

aldi berean bere buruan edukitzeko: mundu erreala islatzen duen irudikapen primarioa eta nahita hartutako nortasun berria. Irudikapenak irudikatzeko gaitasuna sortzen da bigarren urte horretan, eta beste pertsona baten adimena ulertzea litzatekeen gaitasun aurreratu horren aurrekaria da; beste hori lau urte ingururekin sortzen da»⁴⁶.

Jolas mota hori haurraren bizi-esperientzia da aukera ematen diolako errealitatea transformatzeko, beste mundu batzuk sortzeko, beste bizitza batzuk bizitzeko eta, ondorioz, sentitzea eta jakitea norberarenaz bestelako pentsatzeko eta sentitzeko moduak daudela.

Erraza da imajinatzea, hainbat esparrutako adituek azaltzen duten bezala, jolasteko ekintzan hainbeste gauza gertatzen baldin badira, behaketarako momentu ona izango dela, horrek berarekin baitakar hein handi batean esanahi garrantzitsua duten ekintza kopuru handi bat interpretatzea, nahiz eta guk denak ez ulertu.

Ikusiko dugu dena ongi dagoela edo zenbait haurrek zailtasunak dituztela jolas horietan aritzeko, eta horrek, batzuetan behintzat, disfuntzioaren bat dakarrela hizkuntzaren eta gizarte-gaitasunen garapenean.

Jolas sinbolikoak funtzio garrantzitsua baitu, ez soilik garapen emozionalen eta sozialean, baita garapen kognitiboan ere.

Piaget izan zen eragin hori ikertzen eta defendatzen lehenengoetarikoa. Hori guztia gorputzean bere emozioarekin gertatzen da, baina badakigu ere, aldi berean adimenean ere gertatzen dela.

Garapen kognitiboa: neokortexa, ikasteko garuna

Esaten dute garuna dela organo bakarra ikasteko eta aldi berean bere buruari irakasteko gaitasuna duena.

Bere egitura dinamiko eta plastikoak aukera ematen dio egunero neurona-konexio berriak egiteko, eta horien bidez erregulatzen eta bideratzen da garuna osatzen duten zatien artean mugituko den informazio-fluxua. Horren bidez, haurra bera izango da.

Bere gaitasun plastiko izugarriari esker, berrantolatu daiteke eta berrikasi dezake modu ikusgarrian, modu jarraian, eta horretarako neokortexaz baliatzen da.

⁴⁶ «Juego simbólico, teoría de la mente y coherencia central» in desafiandoelautismo.org.

Neokortexa dugu garun arrazionala. Pertsonen hirugarren garuna da (bilakaera-hurrenkeraren arabera), eta ahalbidetzen du haurrak kontzientzia edukitzea, emozioak kudeatzea eta horretarako gaitasun kognitiboak garatzea, besteak beste, memoria, kontzentrazioa, arazoen konpontzeko gaitasuna, hausnarketa eta erabaki egokiak hartzeko trebetasuna. Esan dezakegu, maila fisiologikoan nahiz emozionalean, haurraren zati kontziente delatzen.

Zenbait autorek diote neokortexa dela «momentuko gozamenarekin baino ongizate orokorrekin gehien konektatzen den garunaren zatia»⁴⁷, eta gainera, bera arduratzen da garatzen gauzak behar bezala planeatzeko, aztertzeko, ebaluatzeko eta horiei behar bezalako amaiera emateko.

Neokortexean egiten diren prozesuak behar bezala funtzionatzen baldin badute, esan dezakegu pertsona horrek helburuetara bideratutako nortasuna, kontzentratzeko gaitasuna, introspektzioa eta seriotasuna duela. Garunaren zati horrek jarduera gutxi izanez gero, esan dezakegu nortasun horrek antolatzeko zailtasuna duela. Antsietate edo oldarkortasun gehiegizkoak adieraz dezake garun-jarduera gehiegizkoa dagoela.

Neokortexa da, azken batean, kontzienteago izaten eta gure existentzia bide onetik eramateko esku-hartzen laguntzen digun garunaren zatia.

Prozesu kontziente eta inkontziente horiek guztiak egiteko, haurrak lengoia guztiak baliatzen ditu, horietan baitira munduarekin lotzen duten zubiak.

Haurreskolak eta haurra ingurunearekin lotzen duten lengoaiak

Gorputz-lengoia, plastika, musika, ahozko lengoaiari buruzko hausnarketa eta horren erabilera, lengoia idatziarekiko hurbiltasuna eta matematika-lengoia, horiek guztiak helburu gisa dute norbanakoaren eta ingurunearen arteko erlazioak hobetzen laguntzeko pertsonalki, sozialki eta mentalki garatzen.

Ahozko lengoia: hitz egiten ikasteko hitz egin behar da, eta haurrari utzi egin behar zaio hitz egiten jolas-garaian, otorduetan, bakarka, helduarekin, pareko batekin eta beti!

Hitz egiteak izan behar du norberaren adierazpide, norbera eta bestea ezagutzeko, emozioak eta sentimenduak pixkanaka aitortzeko, norberak sentitzen eta pentsatzen duena adierazteko.

.....
⁴⁷ Cohen. B. in *¿Qué partes del cerebro son responsables de las emociones?*

Ahazkotasuna lantzeko erabiliko ditugu sehaska-kantak, leloak, kantak, olerki txikiak, hitz-jolasak, ipuinak, irudidun liburuak paperean nahiz beste edozein formatutan. Azken horien bidez, haurra idatzizko lengoaiara hurbilduko da.

Matematika-lengoiak laguntzen du izaera egozentrikoagoa batetik pentsamendu logiko batera pasatzen.

Objektuen, berbalizazioaren eta horiei buruz haurrak egin dituen ekintzen adierazpenaren artean erlazioak ezartzea hezitzaileak eskaini beharreko jarduerak dira, aurretik esperimentatutako matematika-nozioak barneratzen laguntzen dutelako.

Esparru horretako irakaskuntza- eta ikaskuntza-estrategiak dira indartzea zorrotasuna, zehaztasuna, ongi egindako lanekiko zaletasuna eta helburuak lortzeko jarraitutasuna.

Lengoaia-plastikoa: adierazpen plastikoan, esperimentaziorako tartea eskainiko da, eta balioa emango zaie norberak sortutako lanei, erakutsi behar baitaio haurrari garrantzitsua dela estereotipoak eta ezarritako ereduak gainditzea sormena sustatzeko⁴⁸.

Musika-lengoaia: gorputz-adierazpenak esperimentatzea dantzaren, mimoaren edo keinuen bidez, eta soinu eta erritmoekin esperimentatzea dira haurra musika-lengoian murgiltzeko proposamenak.

Gorputz-lengoaia: gorputz-lengoiak ez du engainatzen eta gorputzaren bidez adierazten dena ezin da halako zintzotasunez beste inola adierazi; beste modu batera esanda, ahoarekin esan nahi ez dena ezin izaten da gorputzaren bidez ezkutatu eta haurrak badaki hori!

Horregatik, komenigarria da errepikatzea bereziki zaindu behar dela hitzekoa ez den komunikazioa, tonua, begirada, postura, keinuak, pertsona helduaren eta haurraren artean egindako trukeak eta azken horrek hitzik gabe ulertzen dituenak.

Askotariko lengoiak erabiltzea gozamina da, eta haurrari helduen mundua konkistatzeko aukera ematen dio, eta horren bidez eratzen du bere nortasun sozial eta kulturala. Baina, hala izan dadin oso garrantzitsua da Haurreskolako gelatan behar bezala lantzea.

Halaxe dio Winnicottek: «(...) Oinarri on batekin, haurra gai izango da, denborarekin, munduarekin modu sortzailean erlazionatzeko, eta gozatzeko eta erabiltzeko munduak berari eskaintzeko duena, kultur herentzia barne. Zorritzarek, egia da haur bat behar bezala bideratu ez bada, herentzia kulturala existituko ez balitz bezala dela eta munduaren edertasuna gozatu ezin daitekeen ilusio bat baino ez dela».

.....
⁴⁸ Sormen-prozesu ororentzat ez da ahaztu behar kopiatzearen garrantzia hasierako faseetan.

Ez da ahaztu behar haur bakoitzaren nortasuna elikatzen dela bere taldekideekin, tradizioekin eta familiako eta gizarteko ohiturekin, azken batean, partekatutako bizipenekin, eta lengoaiak dira prozesu horretan laguntzen duten tresnak.

Dena da bat

Duela denbora gutxi arte, pentsatzen zen garunak zituen zatiak bakoitza bere aldetik ibiltzen zela. Baina, osasun-teknika zenbaiti esker jakin dugu, edozein funtzio betetzen duenean, garunak orkestra sinfoniko baten gisa jotzen duela, bere zatiak elkarren artean erlazionatu, eta elkarreragin horretan, gorputzeko gainerako zatiei ere eragiten diela. Horrela baieztatzen da emozioek funtzionamendu horretan duten tresnak.

Ikerketa neurozientifikoek baieztatzen dute garunaren funtzionamendua moduluka banatzen dela, eta zati bakoitzari funtzio batzuk egokitu arren, haien artean integratu egiten direla.

Adibidez, lobulu tenporaletan ezartzen den neurona-jarduerak zerikusia du memoriarekin, baina gune horretan sortzen diren arazoek izaeraren asaldaketak eragiten dituzte. Aldiz, lobulu prefrontaletan ezartzen den jarduerak laguntzen digu sistema linbikoaren bidez sortzen diren emozioak orekatzen, eta sistema linbikoa, aldi berean, inplikatur dago memorian, motibazioan eta emozioan.

Azken batean, emozioak nerbio-sistemaren jardueraren emaitzak dira eta baita nahita egindako mugimenduak ere, eta hainbat emozio mota garunaren zenbait zatik kontrolatzen ditu.

Zer hobeto Carlos Belmonteren hitzak jasotzea baino⁴⁹ horixe azaltzeko: «Duela gutxi eta Joseph LeDoux eta Antonio Damasio bezalako zientzialarien eta neurologoen itzal handiko ekarpenei esker, onartu da aintzat hartzea kontzientzia ez dela adimenak hartzen duen elementu bakarra, edo beste modu batean esanda, garuna, pentsamendu kontzientearen sortzaile izateaz gain, emozioen jatorria ere badela. Itxura batean, euskarri fisikoa, hau da, gorputza kognizioarentzat hutsala baina emozioentzako funtsezkoa dela iruditu arren, gero eta onartuago dago bai emozioan eta bai kognizioan osagai kontzienteen azpian daudela interakzioan garunaren mekanismo multzo ez kontzienteak (Freud-ek premonitorioki «inkontzienteak» deiturikoa), eta erabat mugatzen dituzte pentsamenduaren eta emozioaren ezaugarri kontzienteak».

Ikertzaile ezagunak honako hau esaten jarraitzen du: «Esperientzia emozionalak interakzio sakonak ditu portaeraren alderdi arrazionalekin. Horiek

⁴⁹ Carlos Belmonte Martínez, neurozientzialaria, Espainiako Zientzien Errege Akademiako (España), Akademie der Wissenschaft Mainz Europako akademiako, eta Espainiako zenbait medikuntza akademiako kide.

asaldatzen baldin badira garunaren azaleko lesioen bidez, asaldatze horiek agertu egiten dira: subjektuak ez dauka gaitasunik balorazio eta epai egokiak egiteko egoera sozial konplexuei buruz. Damasiok aipatzen duen bezala, erabakiak hartzeak eskatzen du, adimen mailan, egoera posibleen eta horien ondorioen adierazpen mental azkar bat, eta prozesu horretan aktibatuko dira ebaluatutako aukeren osagai emozionalak; azken horiek, beraz, paper garrantzitsua edukiko dute erabaki egokiena hartzeko garaian».

Ildo berean, Yale unibertsitateko Fulton eta Jacobson ikertzaileek frogatu zuten ikasketako gaitasunak eta memoriak amigdalak oso-osorik behar dituela⁵⁰.

Hainbat ikertzailek, beraz, ondorioztatu dute emozioek parte hartzen dutela haurraren garunaren garapen egokian, eta hori horrela da, neurozientzilari askok baieztatzen duten bezala, emozioen egiteko nagusia pentsamendua eta ekintza bideratzea delako; horiei esker dena behar bezala garatzen da.

Braidot-ek dio «pertsona batek eduki dezakeela arrazonamendu abstrakturako, hizkuntzarako eta oinarritzko adimenaren zati diren beste funtzio batzuetarako gaitasun handia, baina ezin izango ditu lidergo funtzioak behar bezala bete ez baldin badu bere burua ezagutzen eta ez bada bere emozioak alderdi positibora gidatzeko gai».

Neurozientzilari ugariren esanetan, emozioen funtzio nagusia gure geneei bide bat erakustea da, gure jarreran eragin dezaten eta horren adierazpen egokia egin dezan.

Baiezta dezakegu emozioa eta inteligentzia estuki lotuta daudela, eta haurrarekin erlazionatuta dauden helduen, hau da, familiaren eta hezitzaileen egitekoa dela inteligentzia emozioen zerbitzura egotea, eta ez alderantziz.

Denok batera

Helduen koherentzia

Pertsona helduak haurrentzako eredu dira; haiei behatzen die zer egiten eta esaten duten, zer egiten uzten eta zer debekatzen duten.

Haurrak horiek behatzeaz gai, epaitu ere egiten ditu. Helduen ekintzen koherentzia epaitzen du; gaur esaten duena ea bihar ere halaxe den, epaitzea ekintza natural bat baita, ulertzeko ezinbestekoa, eta haurrak erabiltzen du.

Hasiera batean, haurrak fede itsua duenez erreferentziazko helduek egiten duten horretan, imitatu egiten ditu, eta espero du haiek erreakzionatzea berak uste duen bezala. Ez badute erantzuten haurrak aurreikusi bezala, na-

⁵⁰ Amigdala jotzen da emozioen erdigunetzat.

hastu egiten da eta ikasten du bizitza arbitrarioa dela, gaur posible dena bihar ez eta gaur esaten denak gerta daiteke denboran indarra galtzea.

Winnicottek dio «familiak eta eskolak hezkuntza-estrategiak egokiak baldin baditu, heltze-prozesua erraztu egiten dute, aldiz, ezegokiak baldin bada, prozesu horiek behin eta berriz eteten dira, bereziki, haurrak desegoki erreakzionatzen duelako egokitzapen-porroten aurrean». Haurrak badaki hau gaur egin dezakeela, baina ez daki aurrerago zer gertatuko den. Orain egin dezake hori amarekin, baina gero hezitzailearekin ezingo du.

Adin horretan, haurraren erreferenteak ama, aita eta hezitzaileak dira, eta umeak ikusten badu haien irizpideak ez datozela bat, eta onartzen edo debekatzen dituzten ekintzak ez direla berberak, haurrak, epaitu eta deskalifikatu egingo ditu, eta gidari- edo eredu-rola kenduko die.

Erreferentziazko irudirik gabe, haurra deskontzertatuta eta galduta sentituko da, eta errazagoa da porrot egitea, ez baitauka argi zer egin behar duen ekiditeko.

Pertsona bakoitzak pentsatu, esan eta egiten duena, bere onerako, printzipio eta balio egonkor batzuetan oinarritu behar da. Koherentzia pertsonal horretaz gain, familiak eta hezitzaileek helburu berberak eduki behar dituzte, eta partekatu horiek eskuratzeko egin behar den bidea.

Koherentziak batasuna dakar, eta helduaren koherentzia da jarrera beharrezkoa haurren portaera behar bezala gidatzeko. Helduen jarrera koherenteak laguntzen du ezartzen, argi eta garbi, zer egin daitekeen eta zer egin behar den; horrek ezartzen ditu haurrak behar dituen mugak bere garapenerako, mugek «hazten» laguntzen baitute.

Mugek hazten laguntzen dute

0 eta 3 urte bitarteko bizitzako aldiak eta turistaren aldiak antza dute. Haurra mundura etortzen da turista herrialde ezezagun batera doan bezala. Biek ala biek behar dute informazioa espazio berri horretan ibiltzeko. Informazio horrek kontraesanak baldin baditu, desorientatu egiten du, egokia eta argia izan behar da, gure jarrera hezitzailea bezala.

Turista bati ematen zaion informazioa ongi aukeratua dago; pertsona batek, gidak, erabakitzen du zer komeni den eskaintzea; turistak, berriz, gidak eskaintakoaren artean aukeratu egiten du, hau bai, hori ez. Gida ez da haserretzen aukera batzuk bazterrean uzteagatik, baina bai babesten du berak eskaintako gauzen artean aukeratzea. Hezitzailea haurraren gida dela esan dezakegu; hark aukeratzen ditu eskaintzak, hau da, mugak, eta haurrak ontzat ematen du haren aukeraketa.

Muga ezak haurra, sinbolikoki, aldi oso primitiboetara eramaten du, bera nor den eta bere ama nor den ez dakien garai horretara, bere muga fisikoak zein diren ez zekien garai horretara. Mugarik eza lotuta dago haurraren

nartzisismoarekin, aldi primarioarekin, dena egin dezakeela uste duen garaia-rekin, eta erakutsi behar zaio hala ez dela.

Haurrak aske izaten ikasiko du ezarri dizkioten mugak bizi eta errespetatu baldin baditu, horiek marraztuko baitute aukeratzen lagunduko dion bidea, bere askatasun-gunea marraztuko dute.

Haurrarentzako arazo handiena da berak bakarrik bilatu behar izatea noraino hel daitekeen. Hiperaktibitatea, loaren arazoak eta larritasuna bezalako gabezia-egoeratan askotan gertatzen diren arazo psikosomatikoek atsekabe-egoerak eragiten dituzte; haurra ez da lasai egoten, eta etengabe hori bilatzen arituko da, normalean modu konpultsiboan eta kontrol handirik gabe (negar zotinka, amorrarazita...), eta ez du lortuko bide egokiago bat topatzea bere beharrak eta nahiak asetzeko eta bere bizitza egoki bideratzeko.

Haurraren psikismorako beharrezkoak dira mugak. Sentitzen badu mugak dituela, lasai egongo da, konfiantza edukiko du jarri dizkion pertsona horrengan, eta pixkanaka ulertuko du ezin duela nahi duen guztia egin eta bera ez dela munduko pertsona bakarra. Hori horrela, falta duena bilatzeko beharra sentituko du, bestea bilatuko du eta ezagutu nahiko du bera ez den hori, ez duen hori edo ez dakien hori.

Dena baldin badaukagu, ez da ezer topatu beharrik. Adituen esanetan, hitz egiteko, pentsatzeko, sortzeko, beharrezkoa da zerbait ez edukitzea. Gabezia hori mugek ezartzen dute, eta familiari eta eskolari dagokio horiek finkatzea maitasuna, enpatia eta zorroztasuna lagun.

Familiaren rola

Gurasoek dituzte baldintza onenak beren seme-alabak hezteko. Pertsonalitate harmoniatsua, nortasun egonkorra eta autonomia-maila pixkanaka eskuratzea lortzen da familiak maitasunarekin eta erabakitasantarekin hezten dituenengan seme-alabak, aldizka asmatuz eta tarteka huts eginaz.

Baina, nahiz eta adin hauetan hazteko eta ikasteko leku nagusia familia izan, batzuetan beharragatik eta beste batzuetan nahiagatik, Haurreskola bihurtzen da adin horretako haurren bigarren etxea.

Kasu horietan familiak ulertu behar du bakarrik ezin badute edo ez badute nahi, eskolarekin partekatu beharko dutela jokatzeko modua.

Aipatu dugun helduen koherentzia behar horri dagokionez, familiek interesa agertu beharko dute Haurreskolen hezkuntza-eredua ezagutzeko, bereziki esku-hartze printzipioak horiexen arabera baitira hartzen dituzten erabaki praktikoak. Bestalde, gurasoek hezitzaileekin partekatu beharko dute beren haurraren hazkuntzarekin erlazionatutako gaiak.

Etxean gauzak nahiko ongi baldin badaude, haur-eskolako bizitza haurrarentzat familiako bizitzaren jarraipena izan daiteke, eta dena arazo gehiegirik gabe gertatuko da.

Kasu horietan, Haurreskolaren funtzioa hezkuntzan bidelagun izatea da, eta helburu nagusitzat ditu, familiekin elkarlanean, haurren garapen integrala ziurtatzea, ahalbidetzea eta sustatzea.

Baina, kontuz, batzuetan gauzak ez dira horrela, eta familiak ezin ditu ase gizarteak ezarri dizkion egitekoak.

Familiak zalantzak dituenean eta nola jokatu ez dakienean, komeni da Haurreskolako profesionalen hezkuntza-irizpideari jarraitzea, haurraren hezkuntzako esku-hartzearen orientazioak eta jarraibideak eztabaidatzeko, adosteko eta, zenbait kasutan, onartzeko.

Bestalde, eskolara joaten diren haurren artean baldintza pertsonal, sozial eta familiarrak askotarikoak direla onartzeak derrigortu egiten ditu hezitzaileak onartzera haur horien etxeko errealitatean aniztasun biologikoa, jatorrizkoa eta zainketazkoa dagoela. Beraz, erronka profesional nagusienetarikoa da desoreka sozial edota pertsonalak aurreikustea eta konpentsatzea.

Hezitzailearen papera

Haur bakoitzak dituen ezaugarri pertsonalak eta gurasoengandik jasotzen dituen zainketak ez dira berberak; haur bakoitza bakarra bilakatzen du, hortaz, denekin modu berean lan egitea eta emaitza berberak eskuratuko ditugula pentsatzea akats handia da.

Haur bakoitza desberdina da, eta, horregatik, mundura zabaltzeko eta bertan bizitzeko modu desberdina izango du.

Haurraren bizitzaren aldi honetan familien bidelagun diren profesionalak antzeman behar dituzte desberdintasun horiek, eta, horregatik, beren lanak horixe izan behar du abiapuntu.

Haur bakoitza zer den bere ekintzek adierazten dute; keinuak, posturak, tonua, bere aukeraketak eta lehentasunak egiten duen horretan eta egiteko moduan.

Ekintza horretatik abiatuz, haurrarekin erlazionatzen den hezitzaileak lagunduko dio ekintza horiek adierazten, baina indartuko du ere hori kudeatzeko gaitasuna.

Bere emozio-mundua kudeatzeko, haurrak, bere moduan bada ere, «ezagutu» egin behar du. Horretarako, kontziente egiteko sentitzen duena, nola sentitzen duen, nola adierazten duen eta gainerakoek nola erantzuten dieten bere ekintzei, hezitzaileek kontu handiz planifikatuko dute nola jardun.

Lan-profesionalak esparru horretan lagunduko dio haurrari, pixkanaka, aurrera egiten jakiteko beren emozioak ezagutzen eta bereizten, besteenak ezagutzen, berak nahiz besteenak onartzen, egokitzen norbere emozioak gainerakoenekin, harreman egokiak egiteko eta emozioak egokitu ahal izateko ikasketaren eskakizunetara.

Horretarako, beharrezkoa izango da larritasuna kudeatzen laguntzea, beren inpultsuak ezagutzea, atsegin zaiona atzeratzen ikastea eta onartzea nahi dena momentuan ez edukitzeak dakarren frustrazioa.

Ez da lan erraza ez haurrarentzat eta ezta harekin erlazionatzen den pertsona helduarentzat ere.

Egin ahal izateko haurrak maitasuna eta kariñoa behar du. Behar du aintzat hartua izatea eta babesa edukitzea hezkuntza-testuinguru batean, onartua sentitu ahal izateko.

Ez da gauza bera haurrari baldintza gabeko babesa ematea edo bere ekintza guztiak baldintzarik gabe onartzea. Beharrezkoa da haurrari erakustea pertsona baliotsua dela, baina, aldi berean, jakinarazi behar zaio egiten duen guztiak ez duela balio eta, zailagoa dena, lagundu behar zaio onartzen beti ezin duela lortu nahi duena eta ikasi behar duela bizitzen errealitate horrek sorra-razten duen frustrazioarekin.

Beharrezkoa da frustrazio hori; haurtxoak bizi behar du hazi ahal izateko, baina kontuz, frustrazioak haurraren garapenean bere funtzioa bete dezan, esperientzia onak esperientzia txarrak baino gehiago izan behar dira. Esperientzia positiboek gutxieneko adimen-tresnak emango dizkiote, haur bakoitzak bere buruaz defendatzeko behar dituenak.

Helduei dagokie haurrei eskaintzea bizi-ingurune bat zerbait egin ezin dezaketenean ere disfrutatzeko eta hori jasaten ikasteko.

Ikasgelako giroak lagundu behar du esperientzia positiboak ekarriko dituzten hezkuntza-proposamenak garatzen. Esperientzia horiek batzuetan suspertzaileak izango dira, haurraren jakin-mina eta ezagutzeko gogoia piztuko dutenak, ahaleginaren, interesaren eta dibertsioaren arteko erlazioa bizitzen eta barneratzen lagunduko dioten kalitatezko esperientziak.

Ez dago metodologia bakarra horretako; zenbait metodologia-estrategiek erraztu egiten dute ikasketa aktibo bat jarduera plazerezkoak eta erakargarriak proposatuta, horien bidez haurrak gozatuz ikasiko baitu. Jarduera horietan bere mugak esperimentatuko dituzte, eta ulertuko dute bizitza honetan dena ez dela ongi ateratzen, eta beti ezin dela egin nahi den guztia, ez behintzat, ahaleginik eta itxaroteko gaitasunik gabe.

Ikasketa aktibo horrek indarra emango dio haurraren autonomiari, baina horrek eskatzen du bidelagun bat izatea ikasten duten bitartean; elkarrekin egitea egiturazko komunikazio-trukea errazagoa izan dadin, bizitakoari hitzak jarrita.

Mugimenezko jolasa eta espazioaren deskubrimendua sustatzea, esperimentazioa ahalbidetzea eta jolas sinbolikoaren hasiera estimulatzea ikasgela horietako hezkuntza-jarduerak izango dira.

Hezkuntza-taldeak adostu beharreko estrategiak izango dira zentroan giro egokia sortzea, lan egitea erabaki profesionalak partekatuz eta adostutako ildoak.

Jakitea norantz goazen, zer lortu nahi dugun eta nola egingo dugun bilakatzen du hezitzailea eskolak honek behar duen profesionala.

Edozein adinetako hezkuntzak behar baditu hezteko gai diren pertsonak, Haurreskoletako hezitzaileak entzuteko eta komunikatzeko, maitasuna eman eta jasotzeko eta enpatia eta ezagutza adierazteko gai diren profesionalak izan behar dira. Askotan pentsatzen dugunaren oso bestela, haiek dute hezkuntza sisteman exijentzia handiena.

Adin horietako haurrekin lan egiten duten profesionalak ez du bere papera nahastu behar familiarenarekin, eta eskura dituen estrategiak eskaini behar ditu harekin batera ziurtatzeko ekintzetan koherentzia, modu horretan, egoki beteko du bere egitekoa, hau da, haur bakoitzaren alderdi onenak ateratzea.

Emozionalki inteligena den hezitzaile batek familia kontuan hartuko du; hari entzuten jakingo du, eta dagokion paper protagonista emango dio, baina jakingo du aldaketak proposatzen ere, hain ongi ez dagoena aldatzeko. Zerbait gaizki dagoenean, haurrari portaera-eredu egokiagoak irakatsi behar zaizkio.

Kasu horietan haurrak ez badu topatzen familiakoez bestelako erantzunik, ezin izango du garatu eta errepikatu egingo ditu estimulu ezegokien bidez hartuko dituen portaera kaltegarri horiek, eta kroniko bilaka daitezke. Horrek adimena desantolatu dezake, eta horrek ekar dezake zailtasuna ikasteko, azken batean, bizitzak dakartzan erronkei aurre egiteko.

Zer lortu nahi den: Pigmalion efektua

Familiak eta hezkuntza-taldeak kontu handiz landu behar duten alderdia da haur bakoitzaren espektatibak edota bakoitzarekin zer lortu nahi den.

Ovidiok *Metamorfosis* liburuan kontatzen digu Pigmalion eskultura gustuko zuen errege greziarra zela. Behin batean Galatearen estatua egin zuen; lanaren emaitzarekin biziki maitemindu zen, eta jainkoei erregutu zien bizia emateko ziezaioten benetan emakume hura maite ahal izateko. Erregeari gurari bete zitzaion, eta bere lana pertsona bihurtu zen. Kondaira hori izan zen inspirazio-iturri Bernard Shaw-en *Pigmalión* lanarena; zinera ere egin zuen jauzi George Kukor zuzendariaren eskutik *My Fair Lady* izenarekin.

Pigmalin efektuaz ari gara besteek guregan dituzten espektatibek eragina dutenean gure portaeran.

Ikerketa asko egin dira efektu honek ikasgelan izan ditzakeen ondorioei buruz. Adibidez, ikerkuntza baterako, ausaz, bi ikasle-talde eta bi irakasle-talde aukeratu ziren.

Ikasle-talde bakoitzari irakasle-talde bat jarri zitzaion aurrez inolako aukeraketarik egin gabe, beraz, talde bietan zeuden akademikoki hobeak eta okerragoak ziren ikasle eta irakasleak.

Talde bateko kideei esan zitzaien ikasleak nahiz irakasleak aukeratuak izan zirela gaitasun akademiko edota profesional oso onak zituztelako, eta haiekiko espero zela amaierako frogatan oso emaitza onak eskuratzea.

Esperimentua amaitzean ebaluazioa bat egin zitzaien eta, espero bezala, oso emaitza onak atera zituzten, beste taldearenak baino askoz hobeak, abiapuntu gisa inongo nagusitasunik sinestarazi ez zitzaien horienak baino askoz hobeak.

Ikerketa horretatik eta beste askotatik ateratako ondorioetatik abiatuz, ondoriozta daiteke pertsona bakoitzaz espero dugunak pertsona horrek bere buruaz pentsatzen duena moldatzen du, eta eragiten diola bizitzako erronkei aurre egiteko garaian.

Henry Ford-ek esan zuen: «Pentsatzen baduzu ahal duzula edo uste baduzu ezin duzula, kasu bietan zuzen zaude», gure gaitasunei buruz dugun ikuspegiak horiek moldatu ditzake eta hitz horietan esaten dena egi bihurtu. Neurri batean gure portaera guran espero dutenaren arabera da.

Pertsona batek beste batez espero duena estuki erlazionatuta dago egiteko gai dela pentsatzen duenarekin, eta hori kontuan hartuta inkontzienteki edo kontzienteki pertsona batek beste batekiko «uste» duena hitzez nahiz hitzik gabe adierazten du. Hitzen bidez adierazten du esaten denaren bidez, nola esaten den eta noiz esaten den. Hitzik gabe adierazten du, aurpegiaren adierazpenaren, posturaren, gorputz-tonuaren eta kontaktuaren bidez.

Pigmalion efektuari buruz ikasgeletan egin diren ikerkuntza ugarien bidez frogatu ahal izan da ikasleekiko gutxi espero duten irakasleek honako portaera hauetako batzuk gutxienez badituzte: 1) Arreta gutxi eskaintzen die eta interakzio gutxiago dute haiekin. 2) Haiengana modu desberdinean gerturatzen dira. 3) Haiekiko harremanak ez dira hain maitekorrak. 4) Distantzia handiagora jartzen dira. 5) Gauza gutxiago eskatzen dizkiete. 6) Gauza gutxiago galdetzen dizkiete eta denbora gutxiago egoten dira haien erantzunaren zain. Erantzuna irakasleak berak ematen du, edo beste bati galdetzen dio. 7) Haien galderei laburrago erantzuten diete eta informazio gutxiago eskaintzen dute. 8) Erantzuterakoan irribarre gutxiago, berotasun gutxiago, ikusmen-kontaktu gutxiago eskaintzen zaio. 9) Sari ezegokiak ematen zaizkie. 10) Porrotengatik kritika gehiago jasotzen dituzte (barkaka edo denen aurrean). 11) Beren arrakastak gutxiago goraipatzen dira. 12) Zalantza aurrean txarrena pentsatzen dute (edo, handiak izanez gero, puntuazioa jaisten zaie).

Baina, kontuz, haurrek sumatzen dutenean helduek beraiekiko gutxi espero dutela, hala izaten da, eta askotan, egoera zailak sortzen dira.

Haurrak garrantzitsua izan nahi duenez eta besteen balioespena jaso, ez du etsitzen, eta oharkabea ez pasatzeko ahalegin horretan portaera bestelakoak, ez parte hartzaileak hartzen ditu, zenbait kasutan ikasgelan kudeatzeko zailak direnak.

Aldaketara egokitu: sostengu diren besoetatik bidelagun den eskolara

Haurra eskolara joaten hasten denean, garai zaila igarotzen du bere sostengu izan diren familiako besoetatik bidelagun izango duen eskola batera pasako baita, baina beste lagun batzuekin, beraz, protagonista-papera galdu egingo du.

Haurra eskolan hasi aurretik gauzak ongi joan baldin badira, ia ziur prest egongo da garai berri horri behar bezala aurre egiteko. Dena dela, erronka berri bat du, senitarteko ez diren pertsona batzuk. Hezitzailea eta beste haurrak bere garapenean eragina izango duten gertuko ingurunea bilakatuko dira.

Erreferente berri horiek bere bizitzako parte izango direla onartzeko beharko duen denbora horri deitzen zaio egokitzapen-aldia.

Normalean familia eta hezitzailea ahaztu egiten dira prozesu horretan, eta ez da erabat bidezkoa, haurra izanda ere protagonista nagusia, haiek ere horretan murgilduta daude, eta egokitu behar dira egoera berrira.

Haurrak aldi hori galera garrantzitsu batekin hasten du; hautsi egiten da atxikimenduzko senitarteko irudiekin zuen lotura afektibo estua, eta helduen erreferentzia-marko berri bat berreraiki behar du, eta hezitzailea bertako partaide bilakatuko da.

Hezitzailearen ezaugarri emozionalak gurasoekiko desberdinak izango dira.

Haur guztiak desberdinak dira, eta denek ez dute sarrera on bera hezitzailearen mundu afektiboan. Hark ere ez du beti harrera ona jasotzen gurasoengandik edota haurrarengandik. Asko dira eta askotarikoak gainera!

Gurasoek, prozesu horretan, gauzak irabazten dituzte, baina baita zerbait galdu ere. Paper garrantzitsua galtzen dute, haurrarentzat bakarrak eta onenak izatea. Orain partekatu egin behar dute, eta, are gehiago, uztartu egin behar dute galera-sentimendu hori alaitasunarekin, haurra handitzen ari delako, lasaitasun gehiago emango dielako!

Horregatik, momentu horretako protagonista nagusia haurra baldin bada ere, gainerako guztiek ere badute paper garrantzitsua.

Familia izan da eta oraindik da haurraren erreferente heldua, eta, ondorioz, jarraitu beharreko eredua. Horrexegatik, haurra nola egokituko den, neurri batean, familiak banaketa onartzeko moduak baldintzatuko du.

Haurrarekiko espero dutena, beldurak, hartutako erabakian eta aukeratatutako eskolan jarritako espektatibak, azken batean, dira haurrak jasoko dituen sentimenduak; helduen jardunak dira eta horiek adierazten dira larritasunarekin, segurtasun ezarekin edo lasaitasunarekin eta konfiantzarekin. Jarrera horiek haurrak imitatu egingo ditu, eta inkontzienteki bada ere, erantzun egingo ditu⁵¹.

Elkarrenganako konfiantza

Familiaren eta hezkuntza-taldearen artean beti ez da izaten komunikazio aski ona egokitzen prozesua behar bezala burutu dadin. Baina profesional horien lana da marko egokia sortzea ahalik eta arazo gutxien sor dadin.

Horretarako, zentroak planifikatu behar ditu aurretik behar adina bilera; adostu behar dute familiak zenbat denbora egongo diren ikasgelan; haurrak zenbat denbora egongo diren, eta aipatu behar dira familia lasaitzen lagunduko duten alderdi horiek guztiak. Ohitu egin behar dira lekuarekin eta hezitzaile-taldearekin; denek bere egin behar dute Haurreskola.

Hezitzaileentzat, beren funtzioen artean onartu behar duten erronka profesional bat da, ulertu behar dute beren esku dagoela, eta onartu haiekin zerikusirik ez duten zailtasun posibleen aurrean, beraien ezagutzak eta estrategia profesionalak izango direla martxan jarri behar direnak.

Haurrari erakutsi behar zaio garrantzitsua dela eta leku garrantzizko batera doala. Berria eta ezezaguna delako nahiz eta oraindik nahi ez izan, joaten jarraitu beharko du, han ongi egongo delako, eta etxean bezala han ere bizi beharko delako, tarteka bada ere.

Haurra ez nahasteko eta segurtasuna emateko, familiak eta hezitzaileek funtzionamendurako jarraibide gutxieneko batzuk partekatu behar dituzte.

Helduaren esku-hartzeak bost zutabe ezinbesteko eduki behar ditu, eta haurrari erakutsi behar zaio etxean eta eskolan, kontuan hartzen dutela bera, eta beti hala izango da. Hona hauek dira bost zutabeak:

- Haurrari argi utzi zer espero dugun berataz.
- Bere erritmoa errespetatu aurrerapen egokituak proposatuz.

⁵¹ Pigmalión efektua lantzean ikusi berri dugun bezala.

- Haurra baldintzarik gabe onartu; horrek ez du esan nahi bere ekintza guztiak onartuko direnik: «Zuk beti duzu balioa, baina egin duzun horrek ez du balio».
- Epe honetan, helduen jardun guztietan nahikoa koherentzia segurtatzeko beharra; ekidin behar da pertsona bakoitzak irizpide desberdinak erabiltzea haurraren edozein jardun onartzeko edo debekatzeko garaian.
- Egin beharreko bidea erakutsi, mugak jarrita. Beharrezkoa da ezetz esaten jakitea larritasunik agertu gabe, zeren gogoan eduki behar baitugu mugak beharrezkoak direla «hazteko», eta haurrak segurtasunez aurre egin behar dio hazkuntza- eta garapen-garai berri bati.

Dena ondo bada, nor izango da haur hori?

Lehenzatiaren seigarren puntuan «Haur-eskolaz erikastend» atalean esaten dugu gizarte honen hezkuntza-helburuak, hainbat erreforma tarteko, Derrigorrezko Hezkuntzarako (egun 6 eta 16 urte bitartean), hezkuntza-baliabideak eta -estrategiak erabiltzea da honako hauek eskuratzeko: 1) Haiek izaten ikastea eta modu arduratsuan eta autonomoan bizitzen ikastea. 2) Komunikatzen ikastea 3) Beste pertsonekin bizitzen ikastea. 4) Egiten eta ekiten ikastea. 5) Modu autonomoan ikasten eta pentsatzen ikastea.

Haur-eskolak oinarriak jarri behar ditu bilakaerarekin eta garapenarekin helburu horiek lor ditzaten

Orrialde hauetan guztietan ikusi dugu hazkuntza «aski» on batek eskatzen dituen zainketa guztiak, eta orain ikusiko dugu horiek guztiek nola laguntzen duten gizarte honek proposatzen dituen hezkuntza-helburuak lortzen⁵².

1. Norbera izaten ikasteak eskatzen du sehaskatik laguntzea haurrari honako hauek eskuratzen:
  - Bere burua ezagutzen.
  - Bere buruari behar adina balio ematen.
  - Emozio negatiboak nahiz positiboak kudeatzen ikasten.
  - Osasun mentala eta fisikoa zaintzen jakitea, ohitura osasuntsuak garatuta.

⁵² <http://www.berria.eus/agiriak/ikusi/1254/>

Modu autonomoan eta arduratsu bizitzen ikasteak eskatzen du, gainera, bere erabakien erantzule izaten ikastea. Horretarako, kontuan eduki behar dira printzipio etiko batzuk, ikusi dugun bezala, helduek haurrari erakutsiko dizkietenak beren pentsamenduen, hitzen eta ekintzen koherentziaren bidez.

2. Hainbat lengoaien bidez komunikatzen ikasteak eskatzen du, adin-tarte horretan, ingurune bat sortzea horiek erabili ahal izateko naturaltasunez, gozatuz eta askatasunez. Bere sormenari balioa eman behar zaio eta errespetatu, ikusi dugun bezala, bere berezitasunaren adierazpena baita. Zentzu horretan, hutsegiteek erakusten digute nola ikasten ari diren, eta horien hezkuntza-tratamenduak eskatuko du maitasunez eta errespetuz gogoeta egiten uztea egindako akatsei buruz, kontuan izanik hutsegiteen bidez soilik ikas daitekeela.
  4. Besteekin bizitzen ikasteak eskatzen du, txikitatik, helduen jarreraren bidez, honako hauek ikastea:
    - Aniztasunarekiko errespetua.
    - Interakzio positiboak edukitzeko nahia.
    - Gatazka-egoeratan elkarriketa eta negoziazioa erabiltzea.
  5. Egiten eta ekiten ikasteak eskatzen du, honako hauekin xaxatzea:
    - Iniziatiba edukitzea eta horrekin gozatzea.
    - Beren ekintzen ondorioen erantzule izatea.
    - Ahalegintzea gaitzitzen zailtasunak borondatearekin eta ahaleginarekin.

Haurraren gaitasunengan konfiantza edukitzea, errespetuzko bidelagun izatea, begirada eraikitzailea, hezkuntza-proposamenen bidez aintzat hartua izatea, besteak beste, bultzatuko dute ikasgelan giro egokia sortzea eta egitea eta ekitea indartzea.
  6. Ezagutzen eta pentsatzen ikasteko sostengu diren besoak eta bidelagun den eskola behar dira, bizitzako prozesu horretan, erabateko mendekotasunean hasi eta independentzia beharrezkora heltze horretan, ikasteko eta horrekin gozatzeko.
- Haurra maitasunarekin eta orekan hazi bada, hazkuntzan parte hartu duten helduek beren jardunak irizpide berekin gidatu baldin badituzte

prozesuak eskatzen dituen goxotasun eta autoritatearekin, haurra, pixkanaka, dena ondo bada, bere burua ezagutzen duen pertsona bilakatuko da, badakielako zein diren bere ahalmenak eta mugak, batak zein besteak onartuko dituelako, ingurune sozialean behar bezala interakzioan aritzeko gai izango da, eta pentsatzen eta ikasten gozatzeko.

HIRUGARREN ZATIA

Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean

1. Haur osasuntsua

Medikuntza hipokratikoaren hasieratik, mediku askok, edozein gaixotasunen aurrean, garrantzi gehiago ematen zioten alderdi psikikoari edozein adierazpen somatikori baino.

Descartesek, XVII. mendean, okertzat jo zituen pertsona ulertzeko modu hori eta haren gaixotasunak, eta gorputza eta adimena banatu egin zituen, egun dualismo cartesiarra izenez ezagutzen dugun hori eskuratzeko. Orduetik aurrera, osasuna eta gaixotasuna ulertzeko modu horretan sakondu zen, eritasuna fisikoa ala mentala izan zitekeen.

Pentsamendu hori izan zuten oinarri zenbait lan-ildok; espezialitate bakoitzean sakontzen zuten, hortik azaltzen zuten edozein min gorputzaren gainerako zatietan zer gertatzen zen kontuan izan gabe, eta beraz, gero eta konplexuagoa bilakatu zen pertsonaren funtzionamendua maila holistikoan azaltzea.

jakintzaren adar bakoitzak jasan duen bilakaera, kontraste eta sakontasunak eragiten du, egun, pentsatzea gaixotasun guztiak psikosomatikoak edo organismikoak direla, eta dagoeneko osasun mentalaren eta fisikoaren arteko erlazioa ez da ia zalantzan jartzen. «Pentsamenduak, sentimenduak eta pertsonak orokorrean maneiatzeko moduak ikertzen ari dira behin eta berriz, eta kasu askotan jotzen dira osasun fisikoa lortzeko eta horri eusteko baldintza gisa»⁵³.

Osasunaren Mundu Erakundeak 1964an dagoneko osasuna definitzen zuen «ongizate egoera osoa, fisikoa, mentala eta soziala, ez soilik gaixotasun edo min eza». Orain arte aldatu ez den definizio horrek onartzen du osasunaren izaera biopsikosoziala, eta adierazten du hori lortzea ez gaixotzea baino zerbait konplexuagoa dela, eta zerikusia dutela adimenak, gorputzak eta inguruneak.

Egun, baieztapen hori ezagutzaren esparru askotako ikertzaile eta adituek onartzen eta defendatzen dute. Horien artean, Antonio Damasio neurozientzialariak frogatzen du prozesamendu emozionalari eragiten dioten areatan gertatzen diren garuneko lesioek kalte larriak eragiten dizkiotela pentsamenduari, epai moralak egiteko gaitasunari, norbere bizitza bideratzeko gaitasunari, harreman orekatuak ezartzeko gaitasunari (norbere buruarekin eta besteekin, beraz,

.....
⁵³ Donald A. Bakal «Psicología y salud».

zientzialari horrek baztertu egiten du gorputza/adimena dualismoa, baieztatuta emozioak gure «arrazionaltasunaren» zati direla.

Orrialde hauetan zehar, ikusi dugu erlazio ugari eraikitzen direla adimena, gorputza eta ingurunea hirukoaren artean, eta interkonexio asko daudela alderdi psikologikoaren, biologikoaren eta harremanezkoaren artean.

Horrela dira gauzak...

2. Garrantzitsua den zerbaitek huts egiten duenean, zer da huts egiten duena?

Haur bat «ongi dagoenean» bere garunak gozamen-egoera horri eutsi nahi dio, eta lan egiten du mundura zabaltzeko, harekin erlazionatzeko eta ikas-teko. Baina hori ez da beti horrela izaten.

Ingurune osasuntsu batean hazi den haur osasuntsuak horiei eutsi nahi die, nahi du eta bilatzen du egoera harmoniko bat ingurune sozial atsegin batean murgiltzen lagunduko diona.

Pertsona osasuntsu batek nortasun osasuntsua du; bere emozioa lasai dago, eta bere gaitasun genetikoak erabiltzeko eta optimizatzeko gai da, bere helburuak aukeratzeko, aukerak aprobeitzeko eta bizitzak ekarriko dizkion gatazkei aurre egiteko.

Hori guztia modu horretan gerta dadin, dena ondo joan dadin, beharrezkoa da ama/haurra harremana, hasieratik, «aski ona» izatea. Baina zer da harreman aski on bat?

Halaxe azaltzen du Winnicottek: «ama batek aski ongi jokatzeko haurraren garapen-prozesuak erraztu egin behar ditu; neurri batean, utzi behar dio heredatuta gaitasunak garatzen (...) pertsonak behin eta berriz huts egiten dute, eta zainketa arrunt batean ama behin eta berriz ari da huts egiteak konpontzen. Nolabaiteko hutsegite horiek berehala konpontzen badira, jakinarazpen bat modukoa da, eta haurrak arrakasta hori jasotzen du. Beraz, arrakastaz jantzitako egokitzaileen batek segurtasun-sentimendua ematen du, maitatua izatearen sentimendua».

Aski ona den harreman batean, ama gai da erantzunak haurraren beharretara egokitzeko; aldendu egiten da haurrak ez duenean hainbeste behar, baina eskura dago haurrak behar duenean.

Dena ondo bada, amak aitaren eta familiaren babesa sentituko du. Kasu horietan haurrak segurtasuna sentituko du, ez delako egongo gabezia garrantzitsurik zalanza jarri ahal izateko inguruko gizarte-ingurunearen zuzentzeko gaitasuna.

Batzuetan, amak ezin du edota familia-ingurunerik ez dago, eta haurra arrisku-egoeran geratzen da. Batzuetan, segurtasun-, kidego-, maitasun- babes- eta errespetu-behar oinarritzkoak zalanza egongo dira, eta horrek haurren garapen zuzena oztopatuko du.

Gertakari horien aurrean, haurrak sentitzen du ez duela konfiantzarik. Oinarritzko beharrak denbora luzean ez asetzeak eragiten du autoestima eta nortasuna eratzekeo prozesuak oztopoak edukitzea, eta horrek sortutako egonezinak kanporatu egingo dira maila fisikoan edota adimen edo intelektual mailan. Haurrak eduki ditzake zailtasunak, portaera deigarriak edota behin eta berriz errepikatzen diren gaixotasunak; horiek adieraziko digute zerbaitek huts egiten duela.

Medikuek esaten dute, batzuetan, pazienteak sintoma ugari aipatzen dituztela, eta horrekin erakusten dutela, argi eta garbi, emozioak ez dituztela ongi kudeatzen. Haurrek ere izaten dituzte minak, esaterako, buruko mina, zorabioa, botagura, suminkortasuna, hiperaktibitatea, gogogabetasuna, ezkortasuna, harremanetan arazoak, eta askotan barruko min baten kanpoko isla izaten da.

Winnicottek honako jarraipen hau eman zion aurreko testuari: (...) Failari ez zaionean konponbidea topatzen ahal bezain azkar (...) haurrak bizitza emango du failak berriro ere aldentzeko behar diren baldintzak eragiten; bizitzeko modu bat eraikiko du horrela».

Egoera horietan gertuko ingurunearen esku hartzea ez da nahikoa, beharrezkoa da adituen iritzia, zainketa eta orientazioetara jotzea, laguntzeko gurasoei eta inplikaturako beste helduei hazkuntza-prozesua birbideratzen.

Esku hartzeak eskainiko dio haurrari egoerak ohikoez bestelako erantzunak lortzeko; erantzun koherenteak izango dira, haurra lasaitzeko balioko dutenak, eta aurreikusteko eta konfiantza edukitzeko aukera eskainiko diotenak.

Dena den, batzuetan, inguruko gabezia-portaerak aldatzea zaila da, beraz, beharrezkoa da haurrak horiek bizitzeko moduarekin lan egitea.

Bai baitaude pertsonak, arrisku-egoeratan eta egokitzekeo zailak diren lekuetan jaio arren, osasuntsu garatzen direnak, goiari eusteko gaitasunarekin eta bizitzak eman dizkien baldintzei aurre egiteko gai direnak. Pertsona horiek erresilientzia-gaitasun handia dute, eta oztopoen gainetik, aurre egiten diote bizitzari arrakasta handiarekin.

Erresilientzia latineko terminoa da, eta «atzera bueltatzea» esan nahi du. Erresilientzia duten pertsonak ez dute lortzen bizitako egoera aldatzea, baina bai beste modu batera bizitzea, hau da, esanahi berri bat emanda. Badakite erreabilitatea den bezalakoa onartzen; uste dute bizitzeak merezi duela eta aldatzeko gaitasuna dute. Baldintza horietan oinarritzen dituzte etengabeko ahaleginak

erresilientzia-maila ona garatzeko eta bizitza hobetzea lortzeko. Erresilientzia duen pertsona bat izateko emozio-kudeaketa zehatz bat eduki behar da.

Bizitzan maite zaituzten pertsonak edukitzea, babesa ematen dizutenak eta eurengan konfiantza eduki dezakezunak: horiek erresilientzia handiagoa ematen dizue hori gabe bizitzeak baino. Nietzsche-ek honako hau zioen: «Dena eskura dezakegu guk bakar-bakarrik, osasun mentala ezik».

Egokitze emozionala: atxikimendua eta lotura afektiboa

Haurrak beste pertsonekin erlazionatu beharra dauka osasuntsu bizitzeko eta hazteko; gainerakoekin ezarri behar ditu lotura afektibo emozional orekatuak, horien bidez, sentituko baita seguru mundura zabaltzeko, erlazionatzeko eta ikasteko.

Harreman horien kalitatea atxikimendu-ereduak baldintzatuko du, txikitatik, bizitzako esperientzien bidez eraikitako eta barneratutako atxikimenduak.

Lotura afektibo iraunkorra eta egonkorra da; lehen momentutik, amak haurrarekin finkatzen du, haurrarentzat harremanetarako adimen-eredu bat eraikitzea da, besteekin dituen harremanetan beti aplikatuko dena.

Atxikimendu hori behar bezala egiteak haurrari segurtasun emozional ezinbestekoa eskaintzen dio, nortasuna behar bezala garatzeko.

Bowlby izan zen lehena atxikimenduaren teoria bat egiten, baina handik aurrera autore askok sakondu dute termino horren kontzeptualizazioa eta eguneratzea.

Autore horrek, erakunde publikoetan bizi ziren eta gurasoekin harremanik ez zuten hurrekin egindako ikerkuntzen bidez, frogatu zuen haur batek baldin badaki bere atxikimendu-irudia eskura duela eta berak eskatzen duenari kasu egingo diola, segurtasun sentimendu handia garatzen du, eta horrek bultzatuko du harreman hori balioestera eta jarraitzera.

Atxikimendu-teoriaren oinarritzko tesiak dio haur baten segurtasun-, antsietate- edo beldur-egoera zehazten duela, neurri handi batean, amaren jarrerak eta erantzuteko gaitasunak. Ama baita maitasun-irudi nagusia, eta harekin ezartzen da lehen lotura afektiboa.

Amarekin duen harremanak baldintzatuko du haurraren sentitzeko eta besteekin emozionalki erlazionatzeko modua, baina ez da ahaztu behar ama ez dela protagonismoa duen bakarra. Aitak, anai-arrebek eta gainerako senitarteko esanguratsuek amarekin batera atxikimendu-irudiaren hierarkia bat osatzen dute, eta gainera, norbanakoaren esperientziak, joera genetikoak eta eragin kulturalak aintzat hartu behar dira, adin horietan bereziki, hezitzaileek, eragin zuzena baitute eratzeko ari diren atxikimendu-ereduetan.

Horregatik, zenbait autore bat datoz honako iritzia honekin: «atxikimendua prozesu dinamikoa da, eraikitzailea, jatorri interaktiboa duena eta soziokul-

turala, eta bideratzen du giza baliabideak optimizatzea eta egoera kaltegarrieti aurre egiten laguntzea. Garapenaren hainbat mailatan azaleratzen da, maila biologikoan, neurofisiologikoan eta endokrinoan inguruneko estimuluei erantzuteko»⁵⁴.

1970 urte inguruan Bowlbyk baieztatzen zuen atxikimenduaren portaera nerbio-sisteman antolatzen dela, eta, lana errazteko, haurrak modu inkontzientean saiatzeko, ikasten eta erabiltzen dituela amaren eta ingurunearen babeserako eta egokitzapenerako mekanismoak.

Atxikimendu-ereduak eraiki baldin badira esperientzia egonkor eta aurreikusteko modukoak oinarri hartuta, haurrari egokitzapen emozional beharrezkoa emango die antolatzeko prozesu psikologiko goiztiarrak. Ezegokiak baldin badira, haurraren ongizatea arriskuan jarriko da.

Ikusi dugun bezala, emozioak erregulatzen jakiteko, oso garrantzitsua da heldu esanguratsuen portaeran kontrola eta koherentzia egotea. Haurraren portaera berberaren aurrean helduek erantzun askotarikoak eta kontrajarriak eman badituzte, ezingo du estimulu/erantzun eskema mental egonkorra eraiki, baliagarri gertatuko litzaiokeena jakiteko zer egin bizitzako hainbat egoeren aurrean.

Egoera horretan, haurrak portaera heldu arbitrarioak ikasten ditu, bere erantzunak, segurtasunari eta ongizateari eusteko ahalegin batean, adierazpen apetatsuak eta neurritz kanpoko erreakzioak izango dira, eta horien erruz desossegua eta konfiantza eza biziko ditu.

Mariela Michelenak honako hau dio: «haurra amaren 'emozioklimatologiaren' menpe baldin badago, ezin du natural jokatu, ezin da bera den bezalakoa agertu. Batzuetan, ez daki nolakoa izango litzatekeen 'bera den bezalakoa'» izango balitz.

Atxikimenduak emozio-eskema bat ez ezik (zer eta nola sentitu adierazten duena), adimen-eskema bat ere eratzen du; horrek esaten du zer eta nola egin. Horregatik, atxikimendu-irudiekin harreman egokia edukitzeak dakar bai segurtasun-, ongizate-, eta gozamen-sentimenduak eta baita besteekin erlazio-natzeko eta ikasteko nahia ere.

Atxikimendu-prozesua behar bezala egiten denean, haurraren portaera erraz aurreikus daiteke, emozioak egokitzeak aukera izan duelako, eta aldi berean, sustatu duelako eta eutsi diolako lotura afektiboaren segurtasunari. Haurra lagunkoiagoa da, enpatia adierazteko eta laguntza eskatzeko gai da, eta aurrerapausoak egingo ditu independentzia konkistatzeko eta erresilientzia-gaitasuna garatzeko garaian.

Lotura afektibo segurua duen haurrak ziurtasuna du amak ez duela bazterrean utziko, eta segurtasun horrek lagunduko dio lehen atxikimendu-irudi horretatik urruntzen eta mundua esploratzen.

.....
⁵⁴ Kotliarenco, M.A eta Cáceres, I. (2011).

Gure haurra segurua DA, eta, horregatik, gehiago ezagutu nahi du. Besteengana behar bezala hurbiltzeko EGITEN JAKIN behar du, eta gaitasun hori optimizatuko du beste garrantzitsu bat garatzea lortzen badu, hausnartzeko gaitasuna, hain zuzen. Gaitasun horren funtzionamendu egokia atxikimendu seguruaren araberako izango da.

Hausnarketa-funtzioa da martxan jartzen duguna gure emozioekin zer gertatzen zaigun pentsatzen dugunean, besteei bereekin zer gertatzen zaien, eta garrantzitsuagoa dena, ikusarazten diguna batak zein besteak beti bat ez datozela. Behaketa- hausnarketa- eta adierazpen-lan hori haurrak beste baten laguntzarekin egin beharrekoa da.

Funtzio psikologiko horrek lagunduko du prozesu konplexu baten gara-pena, eta hori konkistatzeak bizitza guztia iraungo du, horixe baita, sozializazioa.

Hausnarketa-funtzio eskasak zaildu egiten du haurraren adimen-antolakuntza, eta ondorioz ez dauka kalitatezko emozio egokitzailerik bat eta interakzioan erantzun distorsionatuak, errepikakorrak eta ez-malguak emango ditu, eta kosta egingo zaio besteengana hurbiltzea. Horrek guztiak eragina izango du, aldi berean, haurraren antolakuntza eta garapen fisikoan.

Atxikimendu-eredu desantolatu batek, batzuetan, eragotzi dezake gauzak ongi egotea, eta eredu horren nukleoan gurasoen jarrera patologiko bat egon ohi da.

Kasu horietan, lehen haurtzaroan, haurrak erlazionatzeko eta komunikatzeko gaitasunean zailtasunak eduki ditzake, modu desafiatazilean aurka egin, eta, pixka bat aurrerago, ager daitezke portaeraren asaldura kezka-garriak, esaterako, psikosia, mendekotasunak, aldarte aldaketak etab. Zailtasun handiko egoeratan, indibidualtasun- eta independentzia-prozesuak hankaz gora jar daitezke.

Beste atxikimendu-eredu bat, zalantzatia hain zuzen, arrisku-faktore bat izan daiteke baina ez faktore mugatzaile bat portaera asalduretako. Orokorrean, erlazionatzen da maitasun-adierazpen eta gurasoekiko segurtasun ahularekin.

Atxikimendu zalantziaren zantzuak nahiko argiak dira; haurrak portaera anibalentea du atxikimendu-irudiekiko. Batzuetan, obsesiboki hurbiltzen dira haiengana; beste batzuetan, kontaktuaren aurrean axolagabetasuna, gaitzespena edo erresistentzia agertzen dute. Haur horiek gabezia beteriko harremanak egiten dituzte berdinekin; batzuetan, zailtasunak edukitzen dituzte gizartean behar bezala egokitzeko. Askotan antsietate-asaldurak izaten dituzte.

Patologia larriena da espektro autistaren asaldurarekin erlazionatua dagoena, eta lotura afektiborik eza du oinarri. Egoera horietan, ez dago egitura psikikorik, eta horrek ekar dezake esploratzeko beharrean eta ikasteko interesean blokeo bat.

Funtzionamendu soziala: mentalizazioa

Atxikimendu seguru batek laguntzen du haurrak harreman koherenteak edukitzea barneko eta kanpoko munduaren artean, eta ondorioz, mentalizazio-prozesu on bat garatuko du.

Haurraren indar pertsonalaren (indar emozionala) ingurukoenen (inguruko helduen indarra) eta konpondu beharreko bizitzako egoera baten arteko interakzioaren emaitza da mentalizazioa.

Konplexua iruditu arren, honako adibide honetan gertatzen dena bezain sinplea da: Haur batek jan egin behar du, baina ez du nahi. Hasi dira haserrealdiak. Haurrarekin dagoen pertsonak ez du ongi bizi egoera, eta hainbat erritu egingo ditu haurraren arreta bereganatu eta egiten ari den horretatik, hau da, jatek arreta urruntzeko. Haurraren ezezkoa gero eta sendoagoa izango da, eta zenbait portaerari ekingo die, eta helduak, egunaren arabera, modu batean edo bestean jokatu du. Batzuetan garrasika, jatera behartuko du; beste batzuetan, zaplazteko bat emango dio, eta beste batzuetan, bizitza barkatuko dio. Egoerari nahi diozun amaiera eman diezaiokezu, hain arrunta izanik, erraza egingo zaizu irudikatzea.

Egoera horretan sortzen diren heldua/haurra interakzioan, haurrak zein helduak gauza asko ikasten dituzte.

Haurrak, inkontzienteki, ulertuko du bere ekintza munduan izango dituen esperientzien bitartekari dela. Ikasiko du berak eragiten duela bestearen jarrera eta gertatzen dena, baina gertatzen den horrek ere beregan eragina duela. Hausnarketa-gaitasunak uzten dion heinean, ikasiko du bera bakarra dela, besteekiko desberdina, eta egoera baten aurrean, modu askotara erantzun daitekeela, baina ez denak hain arrakastatsuak eta atseginak.

Berrelkadura-sistema horrek haurrari aukera ematen dio egokitze interaktiborako eta autorregulaziorako; horien bidez, etorkizunean eutsi ahal izango die segurtasuna bermatuko dien esperientzia optimoei.

Mentalizazioa litzateke norberaren eta besteen jarrera ulertzea ere, gure eta besteen adimen-egoerak «irakurtzeko», modu horretan, bitartekari izateko sentitzen dugunaren eta kanpoko munduan bizi dugunaren artean. Horrela, erlatibizatzen eta ulertzen dugu norberak sentitzen duena beti ez dela hala, esperimentatzen duguna gertatzen denaren irudikapen pertsonala baino ez baita eta ez kanpoko errealitatearen kopia fidagarri bat.

Barneko eta kanpoko errealitatea bereizten laguntzen digu. Gainerakoak pentsamenduak eta beharrak dituzten izakitzat jotzen ditugu, independenteak gure behar eta pentsamenduekiko. Gure gizarte-funtzionamenduaren erdigunean kokatuko litzateke.

Soilik atxikimendu segurua garatu duen haurra hasiko da helduaren arrazoiak eta asmoak ikertzen, bere barneko nia antolatzeko eta segurtasun sentimendua finkatzeko.

Giro emozionalki gaixo batean hazitako haurrak ezin du aurreikusi bere ekintzei helduek emango dizkien erantzunak, gaur bat eta bihar beste bat izan daitekeelako, bizi duten momentuaren arabera. Zailtasun handiagoak izango dituzte beren emozioak egokitzeke, eta ezingo dituzte ekintzen eta ondorioen arteko erlazioak behar bezala barneratu. Ondorioz, pixkanaka galdu egingo du egoeretara egokitzeke eta ekintza behar bezala amaitzeke bere erantzunak zein izan behar diren ikasteko gaitasuna

Mentalizazioa hiru eta lau urte bitartean garatzen den gaitasuna da, baina betidanik daukagu eta inoiz ez da erabat garatzen; interakzioaren bidez eskuratzen da.

Pertsona helduek beren emozio-egoerak ulertzen dituzten heinean, gai izango dira beren erreakzioak eta haurrekin dituztenak egokitzeke.

Hori kontrolatzen jakiteak, berarekin dakar, intuitiboki bada ere, jakitea zein den emozioaren (IZAN), kognizioaren (JAKIN) eta portaeraren (EGITEN JAKIN) arteko erlazioa; hirurak «ikasteko ahalmenean» esku hartzen duten osa-gaiak dira.

Ez duenean ikasten eta hori justifikatzeko arrazoi organikorik ez dagoenean

Esaten dugu norbaitek ikasi egiten duela hori egiteko gaitasuna duelako, baina porrot egiten duenean hori egozten diogu arazo pertsonalei edo harremanezkoei edo gaitasun kognitiboarekin erlazionatuta daudenei. Adibidez, ezin du ikasi (zerbait gertatzen zaio) edo ez daki nola egin (bakarrik sentitzen da, ez diote kasurik egiten, ez diote arretarik eskaintzen) edo ez du egin nahi ikasteak eskatzen duen ahalegina (ezin du, oso zaila da beretzat, alferra da...).

Batzuetan, bere izateko modua, erlazionatzeko modua eta ikasteko modua hain dira eskasak ezen berehala konturatzen garelako profesional baten laguntza behar duela, orokorrean psikologoena. Horiengan, batzuetan, bilatzen dugu gertatzen ari den hori ulertzeko laguntza.

Beste batzuetan, ikusten dugu ikasteko gaitasun ezari urritasunen bat gehitzen zaiola (arazo fisikoak, atzerapena eskolan...), eta irtenbidea topatzen saiatzen gara haurrari laguntzeko ez duen ezagutza hori eraikitzen (logopedia, laguntza...), baina orokorrean ez gaitu asetzen pentsatzen jarraitzen baitugu zerbait sakonagoa gertatzen ari zaiola, nahiz eta zer den ez asmatu.

Ez dugu erabateko irtenbidea topatuko, ikasketa oztopatzen duen arazo argi eta objektibo bat dagoen kasuetan ere, erabat lotuta baitago haurraren izate osora, haurrak eta bere inguruak nola bizi duen.

Testu guztian zehar esaten aritu garen bezala, haurrari gertatzen zaion edozer gauza maila fisikoa, emozionalean, harremanezkoan edo intelektualean izan, martxan jartzen ditu bere maitasuna eta emozioak, eta zailtasun beraren aurrean arazoa larriagoa edo arinago bihur dezake.

Batzuetan, genetikoki, gauzak ez dira ongi ateratzen. Gaixotasun kronikoa duen haurrak edo urritasun edo atzerapen batekin jaiotzen denak bere egoera kroniko bihur dezake maitasunik edo onarpenik jasotzen ez duenean. Baina hobekuntza handia jasan dezake amak, aitak, familiak eta haur-eskolak maitasuna eta balioa ematen badiote, errespetatzen eta potentziatzen baldin badute, eta den bezalakoa onartzen baldin badute.

Jorge Bucayren hitzetan «benetako maitasuna da bestea den bezalakoa izaten laguntzeko ezinbesteko desira».

Hitz horiei laguntzeko Albert Camusen eskutitz bat berreskuratu nahi nuke. 1957. urtean Nobel saria eskuratzean bere Lehen Hezkuntzako irakasleari, Germain jaunari, idatzitakoa. Horrekin, pertsona horien lana aitortu nahi dut, maitasun eta ardura handiarekin, beste batzuen hazkuntzan bidelagun diren horiei.

Paris, 1957ko azaroaren 19a

Germain jaun agurgarria:

Zain egon naiz egun hauetako zaratak pixka bat isildu arte, zurekin bihotz barrutik hitz egin aurretik. Ohore handiegi bat jaso dut, inondik inora bilatu edo eskatu ez dudana.

Baina albistea jaso nuenean, lehenik, ama etorri zitzaidan burura, eta ondoren zu. Zu gabe, zuk haur behartsu honi eskua maitasunez luzatu ez bazenio, zure irakaspenak eta adibideak gabe, halako ezer ez zen gertatuko.

Ez du esan nahi mota honetako ohoreei garrantzi handia ematen diodanik. Baina gutxienez aukera eskaintzen dit zuri esateko zer izan zaren eta orain zaren niretzat. Jakinarazi nahi dizut zure ahaleginak, lana eta bihotz eskuzabala bizirik dirautela zure ikasle txiki horietako batean. Urteak igaro arren, ez diot utzi esker oneko ikasle izateari. Besarkada handi bat bihotz-bihotzetik.

Albert Camus

Agurra

Iritsi gara amaierara. Zenbait ordu elkarrekin igaro ditugu; nik atsegin handiz idatzitako hitzak eskaini dizkizut, zuk, aldiz, arreta handiz irakurri dituzu. Espero dut, zuk, nik bezala, tarteka bada ere, hitz hauekin gozatuko zenuela.

Ez dut agur esan nahi, beste zerbait esan gabe. Adituek diote ama batek bere haurra ezagutzeko irakurri behar duen libururik garrantzitsuena haurra bera dela, eta garrantzitsuagoa dela haren berezitasuna eta denborak errespetatzea, estatistika-gomendioak inposatzea baino. Eta ni ados nago horrekin.

Ez dut uste komeni denik orientatzeko teoria handiak bilatzea, alderantziz, gauza sinpleenak balioetsi behar ditugu, «jakin gabe dakizun» hori, zalantzarik gabe, haurrak osasuntsu hazteko aukera asko izango ditu maite duten pertsonen «soilik» begiratu egin badute, eta horrekin gozatu. Osasuntsu haziko da helduek ikasi badute hura ezagutzen eta balioesten, hura maitatzen, errespetatzen eta bidelagun izaten, zorrotzak eta maitekorrak izan badira, haurraren porrotei erreparatu badie baina huts egiten utzi badiote, bizitzako bidean bidelagun izan badira erabateko menpekotasunetik desiratutako independentziara.

Ah! Eta ez ahaztu haxe dela BIZITZA BIZITZEN HASI, eta aukera asko egongo direla huts egiteko baina egongo direla beste asko hutsegiteak konpontzeko! Zorte on!

ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

- Aucouturier B. eta Lapierre A. *La educación psicomotriz como terapia «Bruno»*. Edit. Médica y técnica, S.A. 1997.
- Zenbait autore. *Tu cerebro lo es todo. ¿Sabes cómo y por qué decides?* Plataforma Editorial. 2012.
- Barudy, J. eta Dantagnan, M. *Los buenos tratos a la infancia. Parentalidad, apego y resiliencia*. Edit. Gedisa. 2009.
- Bakal Donald A. *Psicología y salud*. Biblioteca de psicología Desclee de Brouwer. 1996.
- Belmonte Martínez C: *Emociones y cerebro*. Rev. R. Acad. Ciencias Exact. Fis. Nat. 101. bol., 1. zk., 59-68 or. 2007.
- Bermúdez de Castro, J.M. *La evolución del talento. Cómo nuestros orígenes determinan nuestro presente*. Debate. 2010.
- Campos, Anna L.: *Neuroeducación: uniendo las neurociencias y la educación en la búsqueda del desarrollo humano*. La educación aldizkari digitala. 143 zk., 2010 ekaina.
- Cieza García, J.A. (zuzendaria) *Fracaso escolar y patologías psíquicas. Intervención educativa precoz en el aula*. Promolibro.
- Damasio, A. *El Error de Descartes: la emoción, la razón y el cerebro humano*. España. Crítica. 1994.
- Damasio, A. *En Búsqueda de Spinoza*. España. Crítica. 1996.
- Damasio, A. *Y el cerebro creó al hombre*. Destino. 2010.
- Díez Navarro, M.C. *Los pendientes de la maestra*. Editorial Graó. 2011.
- García García, E. (2008) *Neuropsicología y Educación. De las neuronas espejo a la teoría de la mente*. Revista de Psicología y Educación, 1 (3). 69-89 or.
- Goleman, D. *Inteligencia emocional*. Edit. Kairós. 1996.
- Goleman, D. *El cerebro y la inteligencia emocional: nuevos descubrimientos*. B Grupo Z. 2012.

- Maguire, E. A. eta beste (2000): *Navigation related structural change in the hippocampi of taxi drivers*, PNAS 97.
- Marina J.A. *Teoría de la inteligencia creadora*. Anagrama. 1993.
- Marina J.A. *El misterio de la voluntad perdida*. Anagrama. 1997.
- Marina J.A. *El cerebro infantil: la gran oportunidad*. Ariel. 2011.
- Michelena M. *Un año para toda la vida*. Temas de hoy. 2009.
- Mora F. *Cómo funciona el cerebro*. Alianza Editorial. 2002.
- Pardo M. *Afektibitatea eta curriculum*. Jakingarriak 39. 20-23 or. 1992.
- Pardo M. *Hiruki erakargarria: osasuna, afektua eta ezaquera*. Jakingarriak 39. 24-27 or. 1992.
- Pardo M. (koord.) *El ciclo 0-3 Las aulas de 2 años*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia. 1996.
- Pardo M. *Principios educativos generales y toma de decisiones metodológicas en Haurreskolak. Objetivos generales y contenidos de trabajo de Haurreskolak*. Haurreskolak Partzuergoa. 2006
- Pardo M. (koord.). *Hezkuntza eta laguntza proiektua*. Haurreskolak Partzuergoa. 2006
- Pardo M. (koord.). *Propuesta educativa 0-3 años*. Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia. 2006.
- Pikler E. *Moverse en libertad: Desarrollo de la motricidad global*. Narcea 2000.
- Rodríguez de la Torre M.E. *Todo sobre el cerebro y la mente. Cómo funciona la mente y cómo desarrollar al máximo sus capacidades*. Planeta. 2010.
- Winnicott. D. W. *El proceso de maduración en el niño. Estudios para una teoría del desarrollo emocional*. Edit. Laia. 1965.
- Winnicott. D. W. *Los bebés y sus madres*. Edit. Paidós. 1990.

MARÍA PARDO

elprincipiodetodaunavida@gmail.com

María Pardo irakaslea eta psikopedagogo da, eta irakasten eta aholku ematen ibili da Euskadiko Hezkuntza Sistemari.

0 urtetik 6 urtera bitarteko hezkuntza-etapan sakondu du, eta, horri esker, Euskadiko 3 urtetik 6 urterako Haur Hezkuntzako Programaren koordinatzaile kargua bete du, eta hezkuntza-tarte horretako curriculum-proposamena egin du.

Haurreskolak abiarazten lagundu du, hasieratik: ikastetxeetan hartzen diren 0 urtetik 2 urte bitarteko umeen curriculum-proposamena egin du, eta hezkuntzako langileen prestakuntza diseinatu eta koordinatu du.

Gizakia emozio, erlazio eta kognizioaren subjektu gisa ulertzen du, eta horrek markatu du haren bizi- eta lanbide-ibilbidea, eta neurologia, psikologia eta pedagogiaren harremanean sakontzera bultzatu du. Interes eta jakintza horiek jasotzen dira liburu honetan, bizitzaren lehen urteak aztertuz.

Bizitza Bizitzen Hasi liburua, egilearen arabera, karrera profesional baten amaierako puntua da. Karrera profesional horretan, pertsonaren garapen harmonikoari buruz duen ikuspegi teorikoa zabaldu du hainbat txosten eta idazkiren bidez, betiere, praktikatik abiatuta.

